Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Historisk Tidsskrift,

Syvende Række,

udgivet

af

den danske historiske Forening,

ved dens Bestyrelse.

Redigeret

af

J. A. Fridericia,
Foreningens Sekretær.

Tredje Binds første Hefte.

Kjøbenhavn.
Bianco Lunos Bogtrykkeri.
1900.

Udgives sammen med 2. Hefte for 2. Halvaar 1900.

Den danske historiske Forenings Bestyrelse bestaar af:

Prof. **Joh. Steenstrup,** Direktør **Marcus Rubin,** Prof. **J. A. Fridericia,** Museumsassistent, Dr. phil. **M. Mackeprang** og Prof. **Kr. Erslev.**

Foreningen har udgivet:

Historisk Tidsskrift. 1—6. Bd. 1840—45. Nyt historisk Tidsskrift. 1—6. Bd. 1846—56. 3. Række. 1—6. Bd., samt Register. 1858—69. 4. Række. 1—6. Bd. 1869—78. 5. Række. 1—6. Bd. 1879—87. 6. Række. 1—6. Bd. 1887—97. 7. Række 1. Bd. 1897—99. 2. Bd. 1899—1900. Indholdsfortegnelse til 1—5. Række. 1889. (Forskellige Hefter af 1. og 3. Række er udsolgte.)

C. Molbech: Historiske Aarbøger. 1—3. Del. 1845—51.

—— Historisk-biographiske Samlinger. 1—3. Hefte. 1847—51.

J. P. F. Kønigsfeldt: Genealogisk-historiske Tabeller over de nordiske Rigers Kongeslægter. 2. omarb. Udg. 1856.

N. M. Petersen: Bidrag til den danske Literaturs Historie. I—VI. 1853—64. (Udsolgt undtagen VI, Registret.)

H. G. Garde: Den dansk-norske Sømagts Historie 1535—1700. 1861.

Fr. Hammerich: Den hellige Birgitta og Kirken i Norden. 1863. (Udsolgt.)

O. Vaupell: Kampen for Sønderjylland 1848—50. I—III. 1863—67. (Udsolgt.)

H. F. Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie fra 1537 til 1621. 1—3. Del, samt Aktstykker. 1868—77.

Joh. C. H. R. Steenstrup: Historieskrivningen i Danmark i det 19de Aarhundrede (1801—1863). 1889.

Foreningens Medlemmer kan faa de af denne udgivne Skrifter, for saa vidt Forraad haves, imod at udrede de tilsvarende Bidrag, 2 Kroner for hvert Halvaar. For ethvert Bind af de første fire Rækker af Historisk Tidsskrift betales som for to Halvaarsleveringer, for et Bind af 5te—7de Række betales som for tre Halvaarsleveringer. C. Molbechs Historisk-biographiske Samlinger regnes til en Pris af to Leveringer. Af Rørdams Universitetets Historie vil ethvert Bind med tilsvarende Aktstykker regnes som to Halvaarsleveringer. Ellers gælder ethvert af Foreningen udgivet Bind for en Halvaarslevering. Registret til 3dje Række af Historisk Tidsskrift leveres, naar ønskes, gratis sammen med 6te Binds 3dje Hefte; ellers betales det med 1 Kr. Indholdsfortegnelsen til de fem første Rækker af Historisk Tidsskrift koster 50 Ø. eller leveres, om ønskes, gratis med Steenstrups Historieskrivningen i Danmark.

Følgende yderligere **Prisnedsættelse** gælder dog foreløbig for Medlemmerne:

Historiske Aarbøger, udg. af C. Molbech. 1—3. D. 1 Kr. 50 Ø.

Historisk-biographiske Samlinger, udg. af C. Molbech. 1 Kr. 50 Ø.

Den dansk-norske Sømagts Historie 1535—1700 af H. G. Garde. 1 Kr. 50 Ø.

Kommunitetet og Regentsen fra deres Stiftelse indtil vore Dage af C. E. F Reinhardt. (Særtr. af Hist. Tidsskr. 3. R. 3. Bd.) 1862. 1 Kr.

Johan Bülows Forhold til Kronprins Frederik efter 1784. — Bülows Fald.

Af

Edvard Holm.

Den 4. Juni 1793 blev Johan Bülow afskediget fra sin Stilling som Hofmarskal hos Kronprins Frederik, og dermed var hans Virksomhed baade ved Hoffet og med Hensyn til Statsstyrelsen afsluttet for stedse.

Det var dengang 20 Aar siden han i Efteraaret 1773 var bleven ansat som Kammerjunker hos den femaarige Kronprins. Jeg har i 5te Bind af min Danmark-Norges Historie 1720—1814 givet en Skildring af, hvorledes han med stor Pligtfølelse udfyldte denne Stilling som den, der nærmest havde at tage sig af Prinsen under hans Udvikling som Dreng, og indtil han 1784 kom i Spidsen for Regeringen. Hvilke Brøst end Kronprinsens Opdragelse havde, er det utvivlsomt, at Bülow har havt stor Fortjeneste af, at det forkvaklede og sære Barn blev udviklet til et sundt og ufordærvet ungt Menneske. Tillige havde han forstaaet at vinde Prinsens Hengivenhed. Saaledes skete det, at han gik over fra at have været dennes faktiske Hovmester, og vi kunne gjerne sige Opdrager, til under Navn af Hofmarskal dels at skulle styre de Sager, der vedrørte hans særlige Hof, dels under Arbejdet i hans Kabinet at skulle blive hans Raadgiver og hans fortrolige med Hensyn til mangfoldige Sager.

Naar jeg taler om Bülows Arbejde i Kabinettet, kan det maaske vække Forbauselse, da det ved Regeringsskiftet 14. April 1784 udtrykkelig blev udtalt af selve Kronprinsen, at Kabinettet var afskaffet. Men, som jeg andensteds har udviklet, forsvandt Kabinettet ikke i Virkeligheden, og det af den Grund, at det ikke kunde undværes. Der maatte være et Sted, hvor Ansøgninger og Skrivelser til Kongen af den forskjelligste Slags kunde samles, blandt andet Henvendelser og Forespørgsler om Forretningssager. Og det maatte ligge i dens Magt, der havde Kongemagten i sin Haand, at give Ordrer i forskjellige Retninger, som det var naturligt, at han overvejede sammen med den, han havde til at hjælpe sig med Hensyn til de mange indkommende Sager. Man har i vor Historie et andet Exempel foruden Bülow fra det attende Hundredaar paa, at en høj Hofstilling har været forenet med det at skulle hjælpe Kongen i hans Kabinet. Det var nemlig Tilfældet med Adam Gottlob Moltke. Men for ikke at tale om Forskjellen paa Frederik V's og Kronprins Frederiks Karakterer, saa var Moltke tillige Medlem af Statsraadet og oven i Kjøbet, næst den ældre Bernstorff, den vigtigste her. Det gav ham selvfølgelig en endnu langt mere indflydelsesrig Stilling end den, Bülow havde. Men klart er det alligevel, at det var en meget vigtig Plads, denne var kommen til at staa paa.

Intet var rimeligere, end at Mænd i de mest forskjellige Stillinger søgte at bruge hans Hjælp eller i det mindste at nytte ham som Mellemmand, naar de ønskede at komme i Forbindelse med Kronprinsen. Det var, som om Folk kappedes om at bede ham om at skaffe dem Audiens eller om at faa ham til at tage sig af

Ansøgninger enten fra dem selv eller fra Mænd, de interesserede sig for. Den bekjendte tyske Forfatter Campe skriver til ham for at faa Tilladelse til at tilegne Prinsen et Skrift om Opdragelsesvæsenet, Tyge Rothe trænger i sine Breve ind paa ham, snart for at faa ham til at paavirke Kronprinsen til Gavn for de politiske og sociale Formaal, som han selv ønskede at faa fremmet, snart for at han skal tale hans egen Sag hos Prinsen; Biskop Balle beder ham hjælpe til, at Kathechisationen kan blive bevaret i Kastelskirken, hans tidligere Uven Schlanbusch søger at faa ham til at tage sig af Andragender fra den bekjendte Botaniker Wahl, høje Embedsmænd bede ham om at forestille Sager for Kronprinsen eller om at udvirke, at det bliver tilladt, at deres Kollegium maa komme med en Forestilling om et eller andet, Kancellipræsidenten Brandt skriver til ham ikke alene om Embedsforretninger, men ogsaa for at faa ham til at forsikre Kronprinsen, at han personlig elsker denne, selv Schack Rathlou vil have ham til at paavirke Prinsen i Anledning af Spørgsmaal, der skulde for i Statsraadet; Klager over forskjellige Forhold i Styrelse og Stat eller over politiske Modstandere tilsendes ham i Mængde, saaledes for at tage et bekjendt Exempel, da endog Rosenkrantz som Statsminister under Kampen om Landboreformerne i Breve bearbejdede ham for ved hans Hjælp at faa Reventlow styrtet. Ja, vi kunne gaa op til selve Kongefamilien. Prinsen af Augustenborg skriver til ham, om han ikke vil tage sig af en Ansøgning fra en Amtmand Pechlin, men tilføjer karakteristisk, at han ikke maa blande ham selv i Sagen, og man kan se ham i et Brev tale om den dybe Erkjendtlighed *(reconnaissance)*, han føler imod ham. Om det saa var selve den Kronprinsen

saa nær staaende Prins Karl, saa beder han ham om hans Hjælp til at blive Generalfeltmarskal. Alt dette kun som Exempler, men formentlig dog fuldt tilstrækkeligt til at vise, hvilken Indflydelse man tillagde ham. Naturligvis opfattedes han ogsaa fra den Side af Gustav III, naar han vilde paavirke den dansk-norske Regering. Det var et Vidnesbyrd herom, at han gjorde ham til Kommandør af Nordstjernen.

Men Bülows i det mindste tilsyneladende saa betydelige og indflydelsesrige Post var ikke fri for at have sine vanskelige Sider. En saadan laa allerede i den Splittelse i Partier eller Koterier, der var saa fremtrædende i de første Aar efter 1784. For saa vidt det gjaldt Spørgsmaalet om Parti for eller mod Kronprinsen, var Sagen klar nok for Bülow. Han var utvivlsomt bestemt paa at sætte alt ind paa at fremme Kronprinsens Tarv. Men anderledes var det med Hensyn til Splittelser af andre Grunde imellem de Mænd, der havde mest at sige, baade hvor det drejede sig om det ligefremme Magtstræv, og hvor det angik Meningsforskjel om store Reformer. Det kunde her blive vanskeligere for ham at finde den rette Plads. Naar man husker paa, hvorledes han for Kronprinsen talte Skrivefrihedens Sag, fremhævede Nødvendigheden af at ophjælpe Bønderne eller gjorde opmærksom paa Betydningen af en friere Handel, skulde man tro, at han maatte være Reformpartiets selvskrevne Støtte. Men det var han langt fra. Her ser man, hvor lidt Bülow var en overlegen Natur. Hvad enten det laa i rent personlige Antipathier eller i en vis Skinsyge imod Mænd, som han saa, at Kronprinsen var tilbøjelig til helst at ville følge som Raadgivere i forskjellige store Spørgsmaal, viser Bülows Brevvexling, at

han hurtig valgte at nærme sig til Reformpartiets Modstandere. Han, der havde været ivrig for at styrte Guldberg og dennes politiske Venner, stillede sig faa Aar efter 1784 i et nøje Forhold til ham. Vistnok saas de sjælden; men det var en stadig og flittig Brevvexling, de førte med hinanden. Bülow holdt overhovedet aabenbart af ved Breve at træde i levende Forbindelse med flere Mænd af større eller mindre Betydning i Haab om ad den Vej at kunne faa Oplysninger paa administrative og sociale Omraader, som han af Hensyn til sin Stilling gjerne vilde vide noget nærmere om. Hertil var der intet at sige; men det forunderlige ligger i det Valg, han gjorde af sine vigtigste Korrespondenter. Netop, hvad Guldberg angik, kan man se, at han gjerne vilde have denne til at ytre sig om de store Spørgsmaal, der sysselsatte de reformivrige Mænd. Han maatte, efter at han siden 1773 havde været knyttet til Hoffet, selvfølgelig vide god Besked med Guldbergs Grundstandpunkt; men dette afholdt ham ikke fra at faa ham til at udtale sig om mangt og meget, hvad der vilde være det samme som at give ham Lejlighed til at paavise det efter hans Skjøn grundforkerte i de ledende Tanker hos Ministrene. Saaledes netop med Hensyn til Landboforholdene. Udtalelser i Guldbergs Breve tyde paa at Bülow i det mindste paa visse vigtige Punkter har ytret sig for ham paa en saadan Maade, at han maatte tro, at han i Hovedsagen havde en Meningsfælle i ham. „Jeg har", skriver Guldberg 13. Februar 1789, „af Deres Brev og vore Samtaler al Aarsag til at være overbevist om, at de fleste af vor Tids Planer er ikke Deres, end ikke med nogen Deltagelse". Ganske paa lignende Maade opmuntrede Bülow Ministrenes bitre

Modstander P. Kr. Schumacher til at meddele ham sine Meninger og dermed ogsaa sin Kritik af den daværende Styrelse. Jeg har i første Del af sjette Bind af min Danmark-Norges Historie vist, hvorledes Schumacher gjorde dette ret *con amore*, hvilken Nydelse han aabenbart fandt i at hudflette Reventlow, og med hvilken Ringeagt og tillige Bitterhed han skildrede Bernstorff som en elendig Udenrigsminister. Selv om vi ikke kjende Bülows Breve til disse hans to fortrolige Korrespondenter, er det umuligt andet end at faa det Indtryk, at han har følt en Tilfredsstillelse ved deres Breve til ham. Ikke den svageste Antydning kan man finde af, at de have mødt Modsigelse af ham paa noget Punkt, hverken hvad Personligheder eller hvad Forhold angik. Dette virker forbausende. Saaledes særlig med Hensyn til Bernstorff. Ikke alene havde Bülow stillet sig i et nøje Forhold til denne ved Regeringsskiftet 1784; men det er ikke let muligt at træffe mere lovprisende Ytringer om en Mand, end dem, Bülow faa Aar efter har brugt om Bernstorff. Trods dette har han ikke havt et Ord at indvende i Anledning af Schumachers systematiske Nedrakning af Bernstorff i sine Breve.

Det er værdt at lægge Mærke til dette Forhold netop med Hensyn til Bülows Stilling i det hele. Naar han i den Grad, som det var Tilfældet, arbejdede sammen med Kronprinsen, maatte han idelig komme i Berøring med Ministrene. Men hvilken Kjølighed fra hans Side overfor dem i det mindste som politiske Personligheder giver hans Forhold baade til Guldberg og til Schumacher ikke Indtryk af! Denne Kjølighed maatte blive gjensidig. Det er saaledes værdt at se den Blanding af Ringeagt og Bitterhed, med hvilken Grevinde

Charlotte Schimmelmann omtaler ham i Breve. Hun følte den store Modsætning der var imellem ham og hende selv saavelsom hendes Mand[1]). Denne Modsætningsfølelse kunde opstaa, uden at man derfor behøver at tænke sig, at Bülow skulde have ligefrem bekæmpet Ministrene hos Kronprinsen. Dertil var han i Virkeligheden baade altfor forsigtig og ligeledes for loyal. Men at han og Ministrene ikke stod hinanden nær, maatte være indlysende for enhver, og det er da ganske naturligt, at der sivede noget ud blandt Folk om ham som Modstander af Fremskridtet. Man kan se Rahbek foruden andre Udfald imod ham i Breve kalde ham al Friheds svorne Fjende[2]).

Lod det sig end naturligvis tænke, at Bülow ved sin Stilling hos Kronprinsen kunde gjøre Ministre, der ikke huede ham, betydelig Skade, maatte det omvendt, naar han selv kom til at staa usikkert, blive slemt for ham, aldeles ingen Støtte at have hos Mænd, der som Ministre havde Kronprinsens Øren. Hvorledes skulde han efter sin Stilling til Reformministrene kunne vente at finde en saadan hos dem? Og man maa huske, at hans Stilling ved Siden af at give ham Indflydelse nødvendigvis maatte bringe ham paa Kant med forskjellige, der af den ene eller den anden Grund mente, at de havde ham til Modstander, eller at de i det mindste ikke fandt den Hjælp hos ham, de kunde kræve. Saaledes havde han blandt andet faaet Prinsen

[1]) Reventl. Papirer IV, 92 og 142. I et Brev til Prinsen af Augustenborg af 4. Juni 1793 om Bülows Fald skriver hun: *Bülow n'a jamais aimé l'air de notre maison et je crois que nous nous rendrons un réciproque très parfait.*

[2]) S. Birket Smith: Til Belysning af literære Personer og Forhold (Kjbhn. 1884). S. 229.

af Augustenborg til Fjende. Det daarlige Forhold imellem ham og denne har aabenbart i hin Tid været Gjenstand for Omtale. Folk havde travlt med, at Bülow som en Følge deraf søgte at gjøre Prinsesse Louise Augusta den Skade, han kunde[1]). Har han, hvad der er sikkert nok, havt gode Venner, saa har han ogsaa havt bitre Fjender. Det er paafaldende Stemninger af Uvilje imod ham, man f. Ex. kan se komme til Orde i Grevinde Schulins Breve. Med en formelig Modbydelighed omtaler hun ham som falsk, som Hykler og som en, hvis Omgang nødvendigvis maatte være fordærvelig for Kronprinsen. Allerede 1787 fortalte ogsaa Prinsen af Augustenborg ham ligefrem, at han havde mange Fjender, at man sagde om ham, at han var intrigant, at han „søgte at contracarrere Ting hos Kronprinsen for at vise sin Pouvoir[2])".

Efter Bülows Fald synes hans Venner, og ligeledes han selv, at have holdt Prins Karl for at have været hans særlig farlige Fjende. Forholdet imellem dem har i Virkeligheden været besynderligt. Fra først af hadede Bülow Prinsen, hvem han, efter hvad han havde hørt fortælle, — skjønt med Urette — mente havde ødelagt Kristian VII. Han advarede derfor af al Magt Kronprinsen imod ham og bekæmpede med stor Iver hans Planer om at faa sin Datter Marie Sofie Frederikke gift med Kronprinsen. Men senere skiftede han Holdning, han opgav i den Grad al Modstand imod dette Giftermaal, at han naaede at faa en høj Stjerne ved Prins Karls Hof paa Gottorp. Han blev endog, naar han kom hertil med Kronprinsen, hædret med at sidde ved Siden af Prins Karls Gemalinde Prinsesse Louise ved Middags-

[1]) Breve fra Grevinde Schulin f. E. 15. Juni 1790.
[2]) Bülows Dagbog S. 157. (Rigsark.)

taflet. Det er da heller ikke let muligt at træffe noget venligere end Tonen i Prins Karls Breve til ham i Slutningen af Firserne og i Begyndelsen af Halvfemserne. Han trykker, skriver han, Bülow i Tanken ømt til sit Hjærte, og han paakalder hver Dag Guds Velsignelse over ham saavelsom over Bernstorff og Kronprinsen[1]). „Gud", skriver han 23. Marts 1790, „har forenet Dem og Kronprinsen baade i det timelige og det aandelige sammen paa en særegen Maade, den enes Lykke vil altid være den andens". Ogsaa skriver han til Bülow som en „Broder", og han vil ikke vide af høje Titulaturer i hans Breve. „Lad endelig", skriver han, „sligt fare, ellers *„je vous excellencerai de la tête au pied"* [2]). Han gaar endog lige til i ypperstepræstelig Tone at skrive: „Efter vor Herres og Frelsers udtrykkelige Bud, giver jeg Dem hans høje Velsignelse[3])". Bülow har imidlertid, som det synes, ikke ret troet ham. I det mindste hedder det i et Brev fra ham til sin Kone af 6. Juli 1792: „Prins Karl er meget naadig imod mig, han kysser mig og trykker mig i Haanden NB., naar ingen ser det". Hvordanne Prins Karls Følelser i Virkeligheden have været, er svært at sige. Men noget Bevis for, at han har været troløs imod Bülow og virket til at styrte ham, findes ikke.

Hvad der nu end paa flere Maader har været skrøbeligt i dennes Stilling, saa havde det selvfølgelig altsammen intet at sige, saafremt han stod fast i Kronprinsens Yndest. Det havde han sikkert gjort i den første Tid efter 14. April 1784. Der kan ingen Tvivl være om, at Kronprinsen fra Barneaarene overførte en

[1]) Breve af 16. December 1788 og 6. Febr. 1789 (Rigsark.).
[2]) 5. Juni 1792.
[3]) Brev af 13. Decbr. 1791.

vis Hengivenhedsfølelse paa ham under de nye Forhold efter Regeringsskiftet 1784, og der kan ligesaa lidt være Tvivl om, at han foreløbig følte, at han trængte til ham. Men ulykkeligvis led Forholdet af en Kræftskade, der saa at sige med Nødvendighed maatte komme frem. Bülow havde før været Hovmesteren og Læreren; nu blev han Hofembedsmanden og Sekretæren hos den i Virkeligheden enevældige Fyrste. Han havde en levende Opfattelse af Enevoldsmagtens Højhed, og han havde en oprigtig Attraa efter at være til Gavn; men vilde han stadig kunne huske paa, at den, han nu arbejdede sammen med, ikke længere var hans Myndling og den, han opdrog? Vilde han kunne lade være at føle sig som den modnere og kyndige Raadgiver, vilde den gamle Opdragertone ikke uvilkaarlig komme til at præge hans Samtaler med den unge Prins? Han fortæller selv i sine Dagbøger om alle de Raad og Formaninger, han gav Prinsen med Hensyn til hans Pligter som Regent, og det kan man sige, i smaat som i stort. Saare meget deraf var i og for sig rigtigt og godt; men det kunde ogsaa blive for meget af det gode, saaledes naar han optraadte som vranten Moralist og snart var ærgerlig over, at Prinsen overværede Privatforestillinger hos Schimmelmanns, eller ikke syntes om de unge Damer, som han dansede med — hvad han ganske vist har antydet for ham —, snart gav ondt af sig over, at han taalte, at Louise Augusta blev malet af Juel i et meget let Kostume efter Datidens nyeste Mode. Ogsaa med Hensyn til Regeringssager kunde han udtale ligefrem Misbilligelse, som naar han lod Prinsen høre det urigtige i, at ikke Jakob Baden, men Moldenhawer skulde være Bibliothekar ved det kongelige Bibliothek. Han oversaa, som det

synes, at det gjaldt om at være varsom paa slige Omraader, at nemlig et Forhold som det, hvori han tidligere havde staaet til Kronprinsen, naar det under andre Former fortsattes ud over Barnealderen, let avlede en Oppositionsaand hos den yngre. Denne fristedes uvilkaarlig til at blive rebelsk imod det vedvarende Mentorvæsen. Ganske særlig kunde det let ske ved en Natur som Kronprinsen, hos hvem Følelsen af at være Enevoldsherskeren var i en næsten overdreven Grad udviklet, og som, medens hans Selvkritik var svag, med en egen sær Lidenskabelighed groede fast i de Forestillinger og Stemninger, der slog ned i ham. Saameget er da klart, at Forholdet imellem de to snart begyndte at blive farvet af Misstemninger. Bülows Dagbøger vise det paa det klareste. Jeg har andensteds[1]) gjort opmærksom paa, med hvilken forbausende Gnavenhed Bülow idelig i dem fremhæver mindre heldige Træk af Prinsen, medens han sjælden eller aldrig nævner noget, der var til Fordel for denne. Den Modsætning, Dagbøgerne lader se imellem paa den ene Side Fremstillingen af det umaadelige Arbejde, han selv udrettede paa mangfoldige Omraader for Kronprinsen, og de mange gode Raad, han gav denne, og paa den anden Side af Prinsens Kulde imod ham, er meget talende. Allerede tidlig har Bülow havt Følelsen af, at han ikke blev paaskjønnet tilstrækkelig af Prinsen. Det ærgrede ham saaledes, at denne, da han i Maj 1784 gjorde ham til Ridder af Dannebroge, mente, at han nok kunde udrede de 500 Rdlr., der skulde betales som Bestallingsgebyr. Ja, han havde en saa udpræget Følelse af Prinsens Karrighed, at han

[1]) 6te Binds 1ste Del af min Danmark-Norges Historie 1720—1814 S. 29.

søgte at sikre sin økonomiske Fremtid ved at gifte sig med en 18aarig Pige, en Frøken Hoppe, der var ualmindelig hæslig og tillige ualmindelig uheldig i aandelig Henseende, men til Vederlag bragte ham en Medgift paa 100000 Rdlr. Selvfølgelig maatte det være Bülows egen Sag, hvem han vilde gifte sig med, naar der ikke kunde siges noget paa hans Brud i sædelig Henseende, og det kunde der aldeles ikke; men, da Kronprinsen havde en Følelse af, at en vis Misstemning over hans Holdning i Pengesager havde Del i dette Skridt, udtalte han sig ret skarpt til ham, fordi han havde giftet sig for at faa Formue. Sligt skulde ikke gjøre Forholdet bedre. Bülow satte sig mere og mere fast i den Mening, at Prinsen ikke skjønnede nok paa ham. Ja, det er som om Stillingen i det mindste til sine Tider har været ham næsten uudholdelig. Der kan komme saadanne Udtalelser fra ham som, naar han 9. Maj 1790 udbryder: „Gid jeg var i Ro langt herfra", eller, naar han 20. Maj 1789 skriver: „Denne Dag er en af mine faa behagelige".

Bestemte Ytringer af Prinsen, der vise hans Stemning imod Bülow, har man visselig ikke; men naar denne følte sig utilfreds, forklares det naturlig derved, at han mærkede, at Prinsen efterhaanden tabte sin Sympathi for ham. Allerede saa tidlig som i 1786 har han lige overfor ham selv beklaget sig over, at han var altfor tilbageholdende imod ham[1]). Der kan ikke være Tvivl om, at han havde Ret i at føle, at Kronprinsen mere og mere gled fra ham. Det var ogsaa meget uheldigt, at denne var ærgerlig over, at han stod i Forbindelse med Guldberg, og deraf trak Slutninger om, at han ogsaa var knyttet til Dronning Juliane Marie. Naar Forholdet

[1]) Dagbog 5. Maj 1786.

udviklede sig saaledes, var der ingen anden Udvej, end at det løstes i al Venskabelighed. Dette skete desto værre ikke. Bülow havde sat sig i Hovedet at ville følge et Raad, som Stampe havde givet ham, aldrig selv at søge Afsked, og Kronprinsen krympede sig ligesom ved at give slip paa hans i mange Henseender nyttige Arbejde og maaske ogsaa ved at bryde et Forhold, der havde varet i saa mange Aar. Det ser ud, som om Bülows Stilling omtrent paa den Tid, da Kronprinsen giftede sig, er bleven fastere. Da blev han ogsaa gjort til Excellence; men snart efter begyndte det at gaa ned ad Bakke for ham. I Begyndelsen af 1792 maa det have set ret broget ud. Bülow har da havt en saa stærk Følelse af en Misstemning hos Kronprinsen imod ham at han forsøgte ved Prins Karls Mellemkomst at ville forsvare sin Stilling. Han gik her en ganske ejendommelig Vej. Jeg har andensteds omtalt det besynderlige mystiske, for ikke at sige stærkt spiritistiske Præg, Prins Karls Religiøsitet havde. I hans Arbejdsværelse paa Gottorp Slot hang der et Kristusbillede, malet af Graff. Dette var en ligefrem Helligdom for ham. Foran det arbejdede han, som han kaldte det. Idet han kom i en extatisk Tilstand, rettede han under sin Andagt Spørgsmaal til det, og han mente da at faa Aabenbaringer af Kristus som Svar. Om Bülow — saaledes som mærkelig nok Bernstorff — troede paa disse Aabenbaringer, skal jeg lade være usagt; men han brugte i dette Øjeblik Prinsens Tro derpaa. Han spurgte ham nemlig i et Brev om, hvad *Notre seigneur* mente om ham; derved fik han i Virkeligheden Prinsen til at sige, hvad han selv fandt urigtigt i hans Færd. Prins Karl nævner i et Brev af 17. Febr. 1792 nemlig som

Resultat af sit Arbejde ved Billedet, at Bülow havde den Fejl at føle *des haines enfantines*, at han havde en *trop grande sensibilité*, at han hengav sig for meget til *défiance*, og at han havde *crainte sur mille choses mondaines*. Dette Prins Karls Svar lod Bülow da Kronprinsen faa, idet han tilføjede en nærmere Redegjørelse, hvad de nævnte Punkter angik. Tillige griber han saa Lejligheden til at nævne, hvor meget han havde gjort for ham, saaledes at Kronprinsen endog havde set ham til forskjellige Tider ofre alt for ham. Endelig knytter han saa dertil stærke Udtalelser af sin Hengivenhed for ham. „Hvis", skriver han, „saa Deres Kgl. Højhed holder mig for skyldig, saa giv mig Lejlighed til at retfærdiggjøre mig, og De vil blive overtydet om min Uskyldighed. Skjænk mig da atter Deres Tillid, uden hvilken jeg ikke vilde kunne være lykkelig". Paa denne Bülows Henvendelse fik han, hvad der tager sig ret ilde ud, enten intet eller i hvert Tilfælde kun et koldt Svar[1]). Forsøget paa at skabe en Bedring i Forholdet førte under alle Omstændigheder til intet. Han blev nok i Efteraaret 1792 gjort til virkelig Ordenssekretær; men det havde intet at sige. Forholdet imellem dem var i Begyndelsen af 1793 tydelig nok aldeles ødelagt, og der behøvedes kun en Anledning for, at det helt skulde briste.

I Foraaret 1793 kom det til et for øvrigt i og for sig betydningsløst Opløb i Kjøbenhavn. En The- og Porcellænshandler Brabrand havde nemlig Butik her. Det var en Mand med megen Bitterhed i sig, og, da han var i høj Grad stridbar, kom han ind i en Række

[1]) Disse Aktstykker findes i en ikke indregistreret Pakke „Bülowske Papirer" paa det kgl. Bibl.

Retsstridigheder, under hvilke han mente, at han var bleven uretfærdig behandlet. Det endte med, at han blev sat under Tiltale, blandt andet for i en Sag at have ført falske Vidner, og nu udgav han da i Marts 1793 et Flyveskrift under Titel: „Den mishandlede danske Borgers Appellation til det danske Folk". Var Titlen stærk i Udtrykkene, saa var Indholdet det ikke mindre. Det indeholdt dels en Række voldsomme Klager over nogle Jøder, han havde havt til Fjender, dels et i højeste Grad ærekrænkende Angreb paa en Prokurator Bradt og tillige stærke Beskyldninger imod Øvrigheden. Dette Flyveskrift bevirkede, at han blev fængslet (2. April). Da han skulde føres til Arresten, gjorde han en Del Ustyr, og det gav Anledning til, at der fandt et Opløb Sted der, hvor han boede, et Opløb, hvori en Del Gadedrenge og andet Janhagel spillede Hovedrollen. Meget hurtig herefter udkom der saa et Flyveblad paa et Par Sider, affattet i hans Hustrus Navn og med Titel: „Til Publikum af Lovise Brabrand". Det var slet skrevet, men meget lidenskabeligt. „Borgere", saaledes begyndte det, „min Mand, Eders Medborger, blev idag taget fra mig... 6 Linier fra Kancelliet i Kongens Navn rev ham fra mig og fra 6 skrigende Børn". Det endte med de Ord: „Borgere! Ser ind i dette af Smerter — tredobbelte Smerter — forpinte Hjærte, Borgere! jeg er utrøstelig! Borgere! Borgere! Borgere!"

Man skulde ikke tro, at dette i og for sig lidet betydende Optrin kunde komme til at vedrøre Bülows Stilling. Og dog var det paa en Maade fra det, at Stødet kom til hans Fald. Sagen var, at Brabrand havde havt en Del at gjøre med en Kancelliraad Holm, der, efter tidligere at have været Prokurator paa Langeland, senere

havde bosat sig i Kjøbenhavn. Denne Mand var af den Slags Folk, der altid have noget at klage over, og han havde set sig arrig paa adskilligt i Styrelsen. I det Humør havde han fundet paa allerede fra Aaret 1785 at henvende sig til Bülow og ifølge al Sandsynlighed fyldt denne med alskens Kritik, nu over et, nu over et andet i Forholdene og ved forskjellige Personligheder. I Stedet for at sætte ham paa Døren, indlod Bülow sig til en vis Grad med ham, da han, som han selv har udtalt, „holdt det for sin Pligt at være høflig og med Overbærenhed at høre en Mand, uagtet uenig med ham i hans Tænkemaade, hos hvem han ikke havde sporet andet end ren, uegennyttig Hensigt og Attraa at tjene Prinsen". Husker man paa, hvorledes Bülow rolig kunde se paa, at Guldberg og endnu mere Schumacher i deres Breve til ham angreb den daværende Regering og dens ledende Mænd, gjør man ham ikke Uret, naar man tror, at han har ladet Kancelliraad Holm have Frisprog til at give sin Galde Luft over saadanne Sider af Styrelsen og over saadanne Personligheder, som han mente at vide noget ubehageligt om[1]). Derimod kom det efter al Sandsynlighed ikke til at gaa ud over Kronprinsen personlig.

Men trods dette var Bülows Holdning meget uforsigtig. Holm blev nemlig sigtet for at være Forfatter til Rabalderflyveskriftet: „Til Publikum af Lovise Braband", og i den Anledning arresteret. Da der blev foretaget Husundersøgelser i hans Hjem, og hans Papirer bleve beslaglagte, blev der fundet Koncepter til forskjellige

[1]) Efter en haandskreven Exposé af Werlauff paa Grundlag af Bülows Papirer, er denne dog tilsidst bleven kjed af Holm og havde tydelig ladet ham mærke det.

Skrivelser, som han skulde havde tilsendt Bülow. Disse fik et Par af dennes Uvenner fat paa, særlig Kronprinsens egen Livkirurg Bodendick, en aabenbart intrigant Person, som Prinsen imidlertid satte en Del Pris paa. Han og maaske ogsaa andre, der vidste god Besked med Spændingen mellem Kronprinsen og Bülow, fik travlt med at skubbe til den hældende Vogn og søgte at gjøre Kronprinsen viis paa, hvor betænkeligt det var, at Bülow i den Grad, som Tilfældet havde været, havde indladt sig med et Menneske som Holm. Det kan gjælde for sikkert, at Indholdet af, hvad der saaledes kom frem imod Bülow, ikke i og for sig indeholdt noget, der var alvorlig kompromitterende for ham. I det mindste er der ingensteds anført noget bestemt saadant, og det var blandt andet vitterligt, at en Promemoria, som blev fundet og var stilet til en Excellence, ikke var bestemt for ham, men for Guldberg. Der behøvedes dog uheldigvis ikke mere, end at Bülows Forhold til Holm blev fremstillet for Kronprinsen i et uheldigt Lys, saa var dermed hans Skjæbne afgjort, Kronprinsens Uvilje brød nu løs imod ham for Alvor. Det hjalp ikke, at Bülow i et Brev af 1. Juni beder ham om ikke at lade ham blive et Offer, fordi et ondt Menneske søgte at sværte hans Handlinger. De Samtaler, han derefter havde med Kronprinsen, vare højst ubehagelige. Denne lod ham vide, at han ikke kunde have Tillid til en Mand, der holdt Omgang med en Person som Holm. Bülow hævdede, at han havde handlet ganske korrekt, og forlangte Undersøgelse, hvis Kronprinsen ikke troede ham. Men Prinsen blev ved sit, at han ikke længere kunde have Tillid til ham, og opfordrede ham til at tage sin Afsked. Dette vilde Bülow ikke, og han fik den saa

(4. Juni). Deres Afsked fra hinanden var tydelig præget af gjensidig Bitterhed. Strax herefter begav Bülow sig til Bernstorff, til hvem han paa denne Tid havde større Tillid end til nogen anden. Bernstorff, der havde haabet, at de tidligere Misforstaaelser imellem ham og Kronprinsen vilde kunne fjærnes, viste ham Deltagelse og tilbød ham en Plads som Statsafsending ved et udenlandsk Hof. Havde det kunnet ske, saa var Bülow kommen fra det hele paa en Maade, der havde havt noget tilfredsstillende ved sig; men han afslog det smukke Tilbud for sin Kones Skyld. Og ganske sikkert, den i alle Henseender uheldige Fru Bülow var fuldstændig umulig ved et fremmed Hof. Derimod havde hendes betydelige Formue i Øjeblikket meget at sige for ham. Den havde sat ham i Stand til Aaret i Forvejen at kjøbe Sanderumgaard i Fyn, og derhen trak han sig tilbage med hende. De levede siden af hendes Formue, da han ingen Pension fik og vistnok i sin øjeblikkelige Forbitrelse ikke heller ønskede nogen[1]). Han forvandt næppe nogensinde helt den Krænkelse, han ikke uden Grund mente at have lidt. Man kan af mange Optegnelser af ham til forskjellige Tider se, hvorledes hans Tanker idelig have kredset sig om Afskedigelsen.

Naturligvis vakte, hvad her var sket, stor Opsigt og

[1]) Om Bülows pludselige Afskedigelse findes der en Mængde Optegnelser af ham selv i de Samlinger af disse, der findes dels i Rigsark., dels paa det kgl. Bibliothek. En af hans Optegnelser er, forkortet, meddelt af I. H. Bang i Indbydelsesskrift til Sorø Akademi 1878. Af megen Interesse er en Del Breve og Optegnelser, der findes i en ikke indregistreret Pakke Bülowske Papirer paa det kgl. Bibl. I disse ligger ogsaa den vigtige Exposé, Werlauff har affattet om den hele Sag. Alt hvad i Texten er fortalt om Katastrofen, er bygget paa disse forskjellige Aktstykker og Optegnelser.

Forbauselse. Det er ovenfor omtalt, at han havde baade trofaste Venner og udprægede Uvenner. Det kom til at vise sig nu. Selve den 4. Juni skrev Grevinde Charlotte Schimmelmann i et Brev til Prinsen af Augustenborg: „Baade i Byen og paa Landet er alle optagne af den saakaldte Yndlings Fald. Der er kun een Mening allevegne. Han har ikke havt en eneste Ven". Selv tilføjer hun, at hun altid havde foragtet ham. Hendes Lidenskab imod ham gik i dette Brev saa vidt, at hun forargedes over, at han havde vovet at nægte, hvad han var bleven sigtet for, og havde havt den Dristighed at bruge stærke Udtryk til Prinsen, der fra sin Side havde vist hele den Loyalitet, der var ham ejendommelig, og havde svaret ham *avec douceur et fermeté.* Om muligt endnu voldsommere gaar hun løs paa Bülow i et Brev, hun 2. Juni skrev til Grevinde Louise Stolberg. Ikke alene siger hun om ham, at han er *„aussi bête que serpent"*; men hun veed ogsaa, at der iblandt Holms Papirer var fundet meget fortrolige Breve til Bülow, der viste, at de havde villet omstyrte Forfatningen *(le gouvernement)* eller Ministeriet. Man tænke sig noget saa afsindigt som at tro, at Bülow havde villet lægge Planer op med en sølle Lommeprokurator imod Regeringen! Men saavidt gik Sladren, og det i den aandrige Schimmelmannske Kreds! Synderlig retfærdigere var det for øvrigt ikke, hvad Prinsen af Augustenborg skrev om Bülows Fald til Baggesen 9. Juni: „Hans Arbejde", siger han her, „har været til ingen Nytte for ham; han har forfejlet det Maal, han ved tusend Rænker har søgt at naa. Han har nu levet 20 Aar af sit Liv forgjæves[1])". Disse sidste Ord om

[1]) Briefwechsel des Herzogs Fr. Chr. zu Augustenburg mit Friedrich VI (Leipzig 1908) S. 41. Det bør dog ikke

„Slangen", som han holdt af at kalde Bülow, vare, som enhver veed, skammelig falske. For de første 11 Aar af disse 20 Aar, Aarene fra 1773 til 1784 skylder enhver Dansk Bülow Tak.

Som Grevinde Schimmelmann og Prinsen af Augustenborg dømte, lød vistnok Dommen i det hele iblandt Kronprinsens Omgivelser. Hvad der smertede Bülow overordentlig, det var, at Kronprinsessen, som han havde sat saa højt, var med om at bryde Staven over ham. Hun havde naturligvis sin Dom fra sin Ægtefælle. Anderledes var Opfattelsen af det skete hos Dronning Juliane Marie, hos Arveprinsen og hos dennes Gemalinde Prinsesse Sofie Frederikke, hvilken sidste lejlighedsvis i et Brev af 11. Juli til en Veninde meget har beklaget, hvad der havde rammet ham. Atter her møde vi Modsætningen imellem de to Grene af Kongefamilien. Men hvilken Forskjel var der ikke for Bülow i begge disse Kredse paa Stemningerne imod ham paa dette Tidspunkt og saa paa, hvordanne de havde været 1784!

I skarp Modsætning til Grevinde Schimmelmanns Ord, at Bülow ikke havde havt en eneste Ven, og at alle vare enige om at fordømme hans Færd, stod det, at en af hans Venner snart efter skrev til ham: „Publici Stemning har aldrig før saa afgjort ytret sig for en Mand, der er gaaet af[1])". Og ganske vist. Der har været adskillige, som have havt Medfølelse med Bülow og holdt hans Afskedigelse for saare uheldig. Endog

---

glemmes, at Prinsen i et Brev til Baggesen af 24. Septbr. er klar paa, at der ikke havde kunnet bebrejdes Bülow nogen egentlig Forbrydelse, men nok uforsvarlig Uforsigtighed (smstds. S. 42).

[1]) „Fra Hoffet og Byen", Breve til Johan Bülow udg. af J. Clausen og P. Fr. Rist (1906) S. 1—2.

om at følge ham til Roskilde som et Tegn paa Deltagelse var der hos en Del nærmere og fjærnere Bekjendte af ham Tale; men dette blev dog ikke til noget. At imidlertid alle Selskaber og Klubber, som det udtaltes i det nylig nævnte Brev til ham fra en Ven, stod paa hans Side, var en Overdrivelse. Derom vidne de ovenfor omtalte Ord af Rahbek om ham som Frihedsfjenden. Det er ikke blidere, naar Rahbek et andet Sted i sine Breve taler om den Bülowske Snogeyngel Holm og Brabrand.

Naar man nu ser tilbage paa Bülows Afskedigelse, kan der næppe være Tvivl om, at den var en beklagelig Begivenhed. Der er forskjelligt i hans Færd, som ikke er tiltalende; han var aabenbart en meget forfængelig Mand, der har holdt af at „vise sin Pouvoir", han var unødvendig pirrelig overfor Kronprinsen, hans Optræden derfor uklog ved forskjellige Lejligheder; men han vilde aabenbart dog Prinsens Bedste, han var en god dansksindet Mand, og han var tillige, hvad han senere skulde give klare Beviser paa, stærkt aandelig interesseret. En saadan Mand trængte Kronprinsen med sin tørre, i aandelig Henseende meget snævre Synsmaade i høj Grad til. De, der efter ham kom til at skulle være Prinsens nærmeste Omgangsfæller, vare langt fra hans Jævninger.

Han har selv fortalt, at mange Aar senere (1819) kom han til at tale med Prins Karl af Hessen om Grunden til sin Afskedigelse i 1793[1]). Prinsen havde da sagt til ham: „Ak min allerkjæreste Ven! De kjender Kongen; han er, det veed Gud, en saa god Herre; men han „wollte Enevolds sein!" Samtalen, tilføjer Bülow,

[1]) Selvbiografi. Rigsark.

blev afbrudt, saa han fik ikke mere at høre af Prinsen; men dennes Ord vare tilstrækkelige, de ramme utvivlsomt Sømmet paa Hovedet. De stemme fuldstændig med den Udvikling af Forholdet imellem Kronprinsen og Bülow, som vi have fulgt i det foregaaende. Kronprinsen har aabenbart fundet, at Bülow bredte sig for meget i sin Stilling hos ham og lagde an paa, at Folk skulde tiltro ham en Indflydelse, der gjorde Skaar i hans egen Storhed. Det ærgrede ham og vakte hans Skinsyge. Noget af virkelig Betydning kunde han aabenbart ikke bebrejde ham.

Men om man end kan forstaa, at han kunde blive kjed af Bülow og ønske at blive af med ham, saa var den Maade, hvorpaa han sprængte Forholdet til ham, i høj Grad frastødende. Han glemte helt, at han skyldte ham Taknemmelighed for, hvad han havde været for ham under hans Opvæxt, og det var ganske utilladeligt, uden at undersøge Sagen nærmere, at sætte sin Lid fuldstændig til bagvaskende Sladder og paa Grundlag deraf at tiltro Bülow et nærmere fortroligt Forhold til en saa løs Skjændegjæst som Kancelliraad Holm, og det endog et saadant Forhold, at Bülow derved kunde siges at bryde et Troskabsforhold til ham selv. Hvor skønt Grevinde Schimmelmann end, som vi have set, talte om den *douceur,* som han havde vist imod Bülow, bliver den sande Dom dog den, at hans Færd ved denne Lejlighed var præget af den samme Lidenskabelighed, som mere end een Gang skulde komme til at volde Ulykker. Og naar han paa en krænkende Maade lod Bülow falde i Unaade, holdt han sejgt fast ved den Stemning, hvori han her var kommen. Først efter en Række Aar mildnedes hans Sind, saaledes at han

ønskede at vise Bülow, at hans Vrede imod ham var glemt. Efter 1808 forhøjede han flere Gange hans Rang som Excellence, i 1817 gjorde han ham til Elefantridder, og tilsidst i 1824 lod han ham faa Rang med Statsministre. Ogsaa bevilgede ham ham i 1822 en aarlig Pension paa 2000 Rdlr., da han netop dengang havde lidt betydelige Pengetab. Men nogen personlig Berøring var der aldrig imellem dem efter 1793.

Bülow fik ingen Efterfølger. Kronprinsen vilde ikke mere have nogen enkelt Mand paa en saadan Plads, og han valgte til at udføre Bülows Forretninger at bruge sit ældre underordnede Hofpersonale og saa desuden sine Adjudanter[1]). Altsaa Mænd, der ikke havde mindste Kjendskab til Statsstyrelsen, og som havde en ensidig militær Uddannelse, skulde nu være hans nærmeste Omgivelse i hans Kabinet. Han vilde, som det synes, expedere alting selv. Unægtelig var han nu bleven fri for at have nogen hos sig, der kunde gjælde for at have mindste Indflydelse, hvad vigtige Statssager angik, og han var fritaget for at have nogen, der under det daglige Samliv kunde give ham Raad, end sige komme med Formaninger. Det var et tydeligt Vidnesbyrd om, at Spørgsmaalet Bülow var mere end et rent personligt Spørgsmaal. Man skimter ligesom i Horizonten Adjudantvæsenet fra Tiden 1807 til 1814, et ikke tiltalende Perspektiv.

[1]) Polit. Journal 1792 I, S. 658. Med Hensyn til sligt var dette Blad sædvanlig godt underrettet. Jvfr. Fra Hoffet og Byen S. 3.

Smaastykker.

8.

Om Stenglinernes Forhold til Danmark.

Af Eiler Nystrøm.

I Begyndelsen af 1760erne var Danmarks finansielle Stilling saa daarlig som den ikke havde været i lange Tider. Statens Pengevæsen var i Uorden og skønt det hele økonomiske Niveau var steget ved det stærke Opsving i Handel og Industri i de forudgaaende tredive Aar, var Statsgælden bleven større. Baade Frederik den Femtes og hans Faders Regering havde slugt store Summer, ikke blot ved selve Fyrstehusets Ødselhed og Lyst til Pragt, men ogsaa ved mere velmente end egentlig vellykkede Forsøg paa at ophjælpe de merkantile og industrielle Forhold; og selve Finansstyrelsen havde under begge Konger ikke været god. Til alt dette kom de truende Udsigter til Krig med Rusland, der gjorde Penge til Rustninger nødvendige.

Under disse Omstændigheder gik de ledende Finansmænds Bestræbelser ud paa at slutte Forbindelse med fremmede Pengemænd og bevæge rige Købmænd til at tage fast Ophold i Danmark[1]), dels for at skaffe Staten billige Penge, dels for

[1]) Omkring Aar 1760 fik saaledes A. S. v. d. Osten, der den Gang var dansk Gesandt i St. Petersborg, Hans Lindholm til at tage fast Ophold i Danmark mod at der til Gengæld tillagdes ham Titel af Kommerceraad. Lindholm, Faderen til den bekendte Admiral Hans L., havde i en ung Alder forladt Danmark, etableret sig i Rusland og samlet en betydelig Formue (Udenrigsm. Arkiv: Depecher fra St. Petersborg 1759 $\frac{12.}{23.}$ Jan. og $\frac{28.\ Juli}{8.\ Aug.}$, 1760 $\frac{1.}{12.}$ Aug.; Gehejmeregistratur 1759 Marts Pag. 43, 1760 Fol. 565; R. A. Sjæll. aabne Breve 1760 Nr. 452).

at skabe et naturligt og solidt Grundlag for højere Skatteydelse i selve Landet og trække fremmede Formuer dertil. Og blandt H. C. Schimmelmanns ikke mindst betydende Forbindelser i Hamborg var Stenglinerne.

Af den schwabiske Adelsslægt Stenglin indvandrede Augsburgeren Marcus Friederich Stenglin omkring 1670 til Hamborg, nedsatte sig som Handelsmand og Bankier og afgik ved Døden der 1736, i en Alder af 84 Aar[1]). Paa den Tid, da Schimmelmann var Resident i Hamborg, var der to store Bankierhuse af Navnet Stenglin, nemlig Philip Heinrich Stenglin, hvis Forretning gik under hans Fuldmægtigs Navn Peter Carstens, og Daniel Stenglin.

For Philip Heinrich Stenglin, der var en Sønnesøn af Marcus Fried. og født i Hamborg 1717, havde J. H. E. Bernstorff en særlig Bevaagenhed. Sandsynligvis har den hovedrige Stenglin i al Almindelighed været Staten en nyttig Mand — f. Eks. ved Optagelse af Laan og i det hele ved Statens finansielle Dispositioner i de knappe Tider —, ligesom Schimmelmann vistnok ogsaa har søgt at holde ham i høj Kredit hos Bernstorff som en værdifuld personlig Forretningsforbindelse[2]). — I Sommeren 1763 indtraadte det store Krak i Hamborg. Ved Midten af August havde Forvirringen naaet sit Højdepunkt og man hverken udstedte eller indløste Veksler mere; henimod en Snes store Bankhuse blev ruinerede[3]). Ogsaa Stenglin indstillede sine Betalinger, men Schimmelmann kæmpede for at redde ham, og det lykkedes. Den 16. August

---

[1]) R. A.: Bertouchs Korrespondance med Adelen: Stenglin.

[2]) Jvfr. Danske Mag. 5. R. 5. B., S. 204.

[3]) Se navnlig C. A. v. Johnns Depecher til Bernstorff af 9., 19. og 23. Aug. (Udenrigsmin. Ark. Depecher fra Hamborg). I den første skriver Johnn bl. a. „C'est le negoce d'argent en barres augmenté par la fonte des espèces, que tout le monde a regardé comme un nouveau Perou en dernier lieu, qui a occasionné ce grand bouleversement". Baade Schimmelmann og Johnn skildrer Tilstanden i de mørkeste Farver, en fuldstændig Deroute. — Jvfr. Breve fra A. P. til A. G. Bernstorff af 16. Aug. og 6. Septbr. 1763 (Aage Friis, Bernstorffske Papirer I, Nr. 350, 354).

skriver Schimmelmann til Bernstorff[1]), at han har gjort alt for at holde ham oppe, men at det har været en Umulighed, da man har standset sine Betalinger alle Vegne; han kan slet ikke beskrive den store Ulykke her i Hamborg — alle venter de, at Børsen skal styrte fuldstændig sammen. Men allerede den 19. er Forholdene lysere. Sch. har, som han skriver, indtil Dato holdt Stenglin oven Vande og har godt Haab om at frelse ham; han har nu atter begyndt sine Betalinger. Kort Tid efter har Stenglin indgaaet et Forlig med sine Kreditorer og Schimmelmann forsikrer, at han, naar alt er betalt, dog er en Mand paa en halv Million Rdlr. Derfor har han ogsaa faaet ham til at give Løfte om at udfærdige en Memorial, som Sch. skal forebringe Kongen, naar han kommer til Kbhvn., og hvori Stenglin vil anmode Majestæten om at tage hans Søn i sin Tjeneste[2]). Hvilket viser, at Sch. var stærkt optaget af at knytte Stenglin nærmere til Danmark; selv hjalp han ham til at komme paa Fode igen ved at overtage et større Antal af hans Veksler.

Bernstorff havde allerede den 15. Aug. udvirket et kgl. Moratorium paa et Aar for Stenglin over for Kreditorerne. Det kom imidlertid ikke til Anvendelse, thi Gesandten i Hamborg C. A. v. Johnn sendte det tilbage til Bernstorff uden at have vist eller omtalt det til nogen, under Hensyn til, at det sandsynligvis vilde mere skade end gavne; ikke mindst vilde Schimmelmanns Kredit lide Skaar derved. At Johnn har haft Ordre til at gøre alt for at redde Stenglin fra Ruin, fremgaar af Udtalelser i Depecher fra ham[3]).

---

[1]) Dette og de følgende Breve fra Schimmelmann til Bernstorff findes i Udenrigsmin. Arkiv (Depecher fra Hamborg).

[2]) Brev fra Sch. til Bernstorff af 7. Oktbr.

[3]) Saaledes siger han i en Depeche til Bernstorff af 9. Septbr. 1763 bl. a.: „Cependant je ne suis pas sans esperance qu' au moyen de certaines insinuations indirectes, que j'ai déjà commencé de faire à quelques membres du Magistrat relativement à M. de Stenglin, je pourrai venir à bout de l'empêcher de se précipiter trop à porter les choses à l'extremité contre lui, au cas que ses affaires ne prissent pas un tour aussi favorable que je l'aurois souhaitté".

Stenglin kom altsaa over Vanskelighederne, men Schimmelmanns Optræden i disse kritiske Dage stod for ham som et trist og smerteligt Minde. Han ansaa sig forurettet af sin Hjælper i Nøden, som han mente havde benyttet sig af hans ulykkelige Omstændigheder og beregnet sig en uforholdsmæssig høj Provision ved Overtagelsen af Vekslerne. Men det værste var, at han ikke turde komme frem med det, thi Schimmelmanns Position var ham for stærk. Hvad han gemte, glemte han imidlertid ikke. Endnu i 1779 stod disse Dages Oplevelser for ham i det klareste Lys, og han nedskrev ved denne Tid en Art Testamente, hvori han for sine Børn fremstillede Schimmelmanns Færd i mørke Farver og opfordrede dem til, hvis han, hvad der var det sandsynligste, skulde lukke sine Øjne før Skatmesteren, da at kræve ham til Regnskab og i fornødent Fald fordre Erstatning ad Rettens Vej paa Grundlag af dette Testamente[1]). Det er et ganske interessant Aktstykke, omend det selvfølgelig maa læses med behørig Kritik. Stenglin skildrer, hvorledes han har budt Schimmelmann en større Sum for Overtagelsen af Vekslerne, men at Schimmelmann fordrede det tredobbelte. „Mein Freund Schimmelmann", skriver Stenglin saaledes, „war aber mit diesem meinen sehr freygebigen Anerbieten nicht zufrieden. Er kannte meine damaligen Umstände. Er wuste, dasz die grausamen Unglücksfälle meinen Verstand betäubt, und mich fast zu allen vernünftigen Ueberlegungen unfähig gemacht hatten. Er war dahero darauf bedacht, bey dieser Gelegenheit auf eine unchristliche Weise von mir zu profitiren, und um seinen Endzweck zu erreichen, machte er mir allerhand ungegründete Vorspiegelungen, die darauf hinaus liefen, dasz die Umstände der Copenhagener Banco[2]) sehr miszlich und zweifelhaft wären, dasz er selbst beynahe mit seinem ganzen Vermögen darin fest sässe, und dasz er deswegen sich nicht um noch grössere Summen einlassen könnte" etc. Og

[1]) R. A. Geneal. herald. Selsk.'s Specialia: Schimmelmann. Aktstykket er dateret Hamborg den 31. Marts 1779.

[2]) Vekslerne var nemlig udstedte af Etatsraad Justus Fabritius i Kbhvn. for Regning den kgl. Bank.

Stenglin maatte, tvungen af Omstændighederne, gaa ind paa Schimmelmanns Fordringer. Videre fortæller han, hvorledes han i al Fortrolighed har betroet „denne Schimmelmannske Streg" til Grev F. L. v. Dehn, den Gang Statholder i Slesvig, og at denne har forsikret ham om, at hvis han lod Historien komme frem ved Hoffet, vilde Schimmelmann ikke alene blive tvungen til at give ham Erstatning, men ogsaa blive dømt til en klækkelig Pengebøde, fordi han af ren Egennytte paa en utilladelig Maade havde nedsat den kongelige Banks Kredit. — Det gik dog ikke ganske som Stenglin havde ventet, Tilfældet vilde nemlig, at Schimmelmann døde først, og kort efter anlagde Stenglin Sag ved Glykstadtske Overret mod Arvingerne. Processens Udfald er det ikke lykkedes at oplyse, men sandsynligvis har Stenglin tabt Sagen; thi selv om Schimmelmanns Finansoperationer over for Stenglin i 1763 ikke har kunnet staa for en streng moralsk Prøve, saa har de sikkert været juridisk uangribelige [1]).

Stenglin, der var Kammerherre og i 1750 var bleven ophøjet i tysk friherrelig Stand, søgte Optagelse i den danske Adel med den Motivering, at han allerede var kejserlig Baron. Han fik ogsaa Naturalisationspatent som dansk Baron under 1. Febr. 1765, oven i Købet med et meget fint Vaaben; paa Skjoldet var nemlig 3 Hjelme, og om dette Punkt siges i Betænkningen over Stenglins indsendte Vaabenforslag, at det var „usædvanligt" og at ingen Baron havde faaet Vaaben med 3 Hjelme undtagen Løvendal i Kristian V's Tid. Selv Schimmelmann havde maattet nøjes med 2 Hjelme paa sit Friherrevaaben [2]).

Baron Stenglin døde den 4. Oktober 1793 i Mecklenborg, hvor han ejede en Del Godser, bl. a. Plüschow, som han havde erhvervet 1761 for en meget betydelig Sum. A. P. Bernstorff, der paa dette Tidspunkt var paa Rejse i Tyskland,

[1]) En Del Brudstykker af Sagens Akter findes i R. A.: Schimmelmannske Papirer Pk. 1. — I Statsarkivet i Slesvig har Sagen kunnet efterspores i Rettens Registraturer, men de paagældende Akter formodes at være kasserede.

[2]) Lensarkivet i Justitsministeriet.

skrev til J. H. E., at det aabenbart var for at efterabe Besidderen af Ahrensburg (Schimmelmann havde kort før købt denne Ejendom); hvis dette kom paa Mode, vilde Herregaardene snart komme i en Pris, saa Adelen ikke kunde købe dem mere[1]).

Som ovenfor berørt havde Schimmelmann bevæget Stenglin til et Forsøg paa at faa Sønnen, Conrad Philip, anbragt i dansk Militærtjeneste, og efter Kongens udtrykkelige Befaling ansatte Generalkrigsdirektoriet ham ogsaa i Marts 1764 som Sekondløjtnant. Allerede Aaret efter købte Faderen en Eskadron til ham for over 5000 Rdr. og den 21. Aug. fik han Udnævnelse som Kaptajn[2]). I 1775 blev han Sekondmajor, 1783 Kammerherre, 1785 Premiermajor og endelig 11. Decbr. 1789 Oberstløjtnant[3]). I Maj det følgende Aar begærede han Afsked paa Grund af Svagelighed og foreløbig Permission til en Kurrejse til Tyskland; Afskedsbegæringen afsloges, Permissionen derimod bevilgedes, men samtidig blev det betydet ham, at hvis han fastholdt sit Ønske om Afsked, fik han ingen Pension[4]). Hen paa Efteraaret gentog han sin Anmodning om Afsked, og som en af de Grunde, han mener der kan tale for, at der tilstaas ham Pension, anfører han, dels at Staten har sparet Pensionen til den Officer, hvis Afdeling hans Fader i sin Tid købte til ham i dyre Domme, dels at han i den Tid, han har staaet i dansk Militærtjeneste, har forbrugt i Kongens Lande henimod 40000 Rdr. som han efterhaanden har faaet fra sin Fader; faar han nu blot Pensionen, vil denne jævnt rindende Guldstrøm stadig komme Landet til Gode, da han intet hellere ønsker end at forblive

---

[1]) Aage Friis, Bernstorffske Papirer I, Nr. 522.

[2]) R. A. Generalkrigsdir.'s Forest. 1764 Nr. 330 og 1765 Nr. 604. Eskadronen købtes af Premiermajor Joach. Fried. Curtius.

[3]) R. A. Generalitets- og Komm. Koll.: Kgl. Ordres & Resol. 1775 Nr. 286, 1785 Nr. 125 og 1789 Nr. 815; Rentek. danske Forest. 1783, 24. Febr.

[4]) R. A. Indk. Kommando-Sager 1790, Maj Nr. 204; Kgl. Ordres & Resol. 1790 Nr. 359.

her og at opdrage sine Sønner til brugbare Mænd i Kongens Tjeneste. Men man modstod de gyldne Løfter og gav ham Afsked uden Pension den 19. Novbr. 1790[1]).

Af Conrad Philip Stenglins Sønner (han var gift med Frederikke Louise v. Strahlendorff) var Daniel Stenglin, f. 1778, ogsaa i dansk Militærtjeneste. Allerede 1789 udnævntes han, endnu et Barn, til Kornet à la suite, men døde ganske ung i Aaret 1796[2]).

De Omstændigheder, under hvilke det andet ovennævnte hamborgske Bankhus søgte at træde i nærmere Forhold til Danmark, er af noget ejendommeligere Art.

Husets Chef, Dr. Daniel Stenglin, var i 1765 kommen i en slem Knibe. Han havde indladt sig i et intimt Forhold til en Tjenestepige i sit Hus, Pigen blev svanger, fødte i Dølgsmaal „auf dem heimlichen Gemach" og Barnet kom af Dage paa en mystisk Maade. Hun blev arresteret, og skønt Stenglin var villig til at ofre en større Sum Penge, hvis Sagen kunde ordnes uden Fiskalproces, lykkedes det dog ikke. For at undgaa, saa vidt det var muligt, personlig at blive indviklet i Skandalen, besluttede Stenglin at vende Hamborg Ryggen. Saa snart den prøjsiske Minister i Hamborg fik Nys om Sagen, gjorde han Stenglin Forslag om at tage til Berlin og lovede, at den prøjsiske Konge skulde tage sig af Processen og hurtigst mulig se at faa en Ende paa den. Men Stenglin henvendte sig til Schimmelmann, til hvem han havde fattet Tillid, og denne var ikke sen til at gaa ind paa den Handel, han foreslog. Stenglin tilbød nemlig at flytte til København og nedsætte sig der, naar han til Gengæld maatte faa Udnævnelse til Etatsraad eller i det mindste Justitsraad; endvidere paa Betingelse af, at Kongen af Danmark vilde gøre sit til, at han ved Bortrejsen fra Hamborg slap med en billig Decimation og endelig, at hans Effekter maatte

[1]) R. A. Indk. Kommando-Sager 1790 Novbr. Nr. 74; Kgl. Ordres & Resol. 1790 Nr. 554.

[2]) R. A. Kgl. Ordres & Resol. 1789 Nr. 860.

komme toldfrit til Hovedstaden. Derimod erklærede Schimmelmann straks, at Kongen ikke kunde have noget at gøre med den rejste Justitssag mod Pigen, hvad Stenglin heller ikke fordrede eller behøvede, da han ikke havde nogen Skyld i Barnets Død. — Stenglin vilde gerne overbevise Schimmelmann om, at han var en Mand, som Danmark kunde være tjent med, og forelagde ham derfor sin Balance for det foregaaende Aar, der beløb sig til langt over 1 Million Mk. Banko. Med sit skarpe finansielle Blik saa Schimmelmann jo nok, at adskillige Poster var dubiøse Debitorer, men en Mand paa 300000 Rdr. Kurant mente han med god Samvittighed at kunne sætte ham til[1]). Og at det var Stenglins Alvor, bekræftede han ved at deponere en betydelig Sum i Veksler og Dokumenter, der skulde forblive i Schimmelmanns Værge, indtil han var installeret i København, foruden at han afgav en skriftlig Erklæring om sit Forsæt.

Schimmelmann lod straks Forslaget gaa til København i en Indstilling til Kongen, ledsaget af en varm Anbefaling; overfor Bernstorff udtaler han, at lige saa fordelagtigt det er for et Land at have mange rige Købmænd og formaaende Bankiers, lige saa meget ønsker han tiere at kunne gøre saadanne Akkvisitioner for Danmark og især da for København. Og at den danske Regering modtog Schimmelmanns Forslag med Kyshaand, viser Svarskrivelsen fra Bernstorff. Den 25. Juli 1765 meddeler han i smigrende Udtryk Schimmelmann, at han har forelagt Forslaget for Kongen og er bemyndiget til at takke ham for det Besvær, han har haft med at bevæge Stenglin til at bestemme sig for København; det

[1]) I 1763 standsede ogsaa Dan. Stenglin sine Betalinger, men medens man havde Medlidenhed med mange af de andre Huse, hvem Katastrofen traf, var dette ikke Tilfældet med Dan. Stenglin, der var en flot og „gewaltig" Herre. Saaledes havde han kort før i Nærheden af Hamborg anlagt et med Volde befæstet Landsted, der stod ham i over 100000 Rdr. „Dergl. Handlung und grosze Ehrenstellen paszen sich am wenigsten bei groszem Verfall, den wir arme Menschen, auch öfters ohne unsere Schuld, erdulden müszen", siges der i en „Nota" til Depeche fra Johnn til Bernstorff af 19. Aug. 1763.

smukke Resultat, han har opnaaet i denne Sag, har været Kongen til meget Behag. Kongen har af synderlig Naade tilstaaet Stenglin alt, hvad han anmoder om, og Bernstorff lover denne en ganske særlig god Modtagelse i København. Bernstorffs Ønske er blot, at Sagen under Schimmelmanns „kloge og patriotiske Omsorg" snarest mulig maa gaa i Orden [1]).

Stenglins Bestalling som Etatsraad var allerede bleven udfærdiget den 19. Juli 1765 [2]). Denne Iver fra dansk Side efter at opfylde Overenskomsten var egentlig noget forhastet. Thi Stenglin begyndte saa smaat at holde igen, da Magistraten i Hamborg ikke syntes ret villig til at lade ham slippe med en billig Decimation; endelig enedes man dog om 12000 Mk., hvad Schimmelmann udvirkede mere med det onde end med det gode. Det trak alligevel i Langdrag med Sagens Ordning og Stenglins Bortflytning fra Hamborg blev stadig udsat, og endelig den 23. Septbr. griber Schimmelmann med den største Uvilje Pennen for at meddele Bernstorff, at han nu i den Stenglinske Sag har et nyt Forslag, som han desværre paa Forhaand ved, ikke vil være Bernstorff behageligt.

Sagen var den, at der mellem Stenglin og hans Frue, ret naturlig, hidtil havde været en Misstemning, men den var nu efter mange Anstrengelser hævet, og det gode Forhold mellem Ægtefællerne atter oprettet. Da Fruen ikke for nogen Pris vilde forlade Hamborg og Sagen med Pigen alligevel synes at være bleven bragt til en for Stenglin gunstig Ordning, foreslog Fruen, bistaaet af Slægt og Venner, at hendes Mand skulde etablere sig i Altona i Stedet for i København. Altona var jo ogsaa Danmark. Ganske vist gør Schimmelmann sig ligeledes til Tolk for dette Forslag over for Bernstorff, men tilføjer dog, at han har saa gode Garantier i Stenglins Depositum,

---

[1]) Schimmelmanns Breve og Indberetninger findes i Udenrigsmin. Ark. (Depecher fra Hamborg), Bernstorffs Svarkoncepter i R. A. Tyske Kanc. U. A.: Hamborg (Pakken mærket: Koncepter til Breve til Gesandtsk. i Hamb. 1731—69).

[2]) R. A. Tyske Kanc. I. A.: Ekstrakter over inden- og udenlandske ikke gehejme Eksped., anf. Dato.

at han nok kan tvinge Bernstorffs Vilje og Forlangende igennem.

Denne Ændring i den oprindelige Overenskomst huede slet ikke Bernstorff. Meget ugerne havde han erfaret Stenglins forandrede Bestemmelse og dristede sig ikke til at forelægge den for Kongen; Stenglin maatte staa ved sit én Gang frivilligt givne Løfte. København vilde vist iøvrigt tiltale ham mere end han egentlig forestillede sig, og i hvert Fald vilde alt blive gjort for at gøre ham Opholdet behageligt.

Da Schimmelmann havde forebragt Stenglin disse Bernstorffs Udtalelser, besluttede han sig for anden Gang til at tage til København, men faa Dage efter, da han havde forhandlet med sin Hustru og hendes Slægtninge, ændrede han atter sin Beslutning. Da han selv vilde sende en Memorial til Kongen, bad han Schimmelmann om ikke at gøre Indberetning derom, men denne lod alligevel Bernstorff vide, hvorledes Sagerne stod. Kort efter indløb der Meddelelse fra Bernstorff — der stod stejlt paa den én Gang trufne Aftale — om, at Stenglin havde sendt et rørende Bønskrift til Kongen, hvori han, som Bernstorff siger, heller ikke lod det mangle paa Forestillinger, som om det var en forfærdelig Ulykke at bo i København og rent umuligt at bevæge en Hamborgerinde til at forlade sin Fædrenestad.

Om Vinteren blev der i København truffet en ny Overenskomst, ved hvilken det bl. a. synes at være indrømmet Stenglin at maatte nedsætte sig i Altona. Da Schimmelmann i Foraaret 1766 kom tilbage til Hamborg, havde Stenglin dog endnu ingen Forberedelser gjort og havde ikke købt Hus i Altona til Kontor. Lige saa ivrig han før havde været for at give den danske Regering en Forestilling om, hvor velhavende han var og hvor udstrakt en Forretning han førte, lige saa sort afmalede han nu sine Forhold. Han havde lidt Tab paa sine berlinske Forbindelser og Tab paa de svenske, og havde iøvrigt til Hensigt helt at opgive de omskiftelige Forretningsforhold og leve roligt og tilbagetrukken af sine Rentepenge. Med den Motivering tilbyder han 10000 Rdr. for helt at blive fri for sine Forpligtelser og lover tillige at anbringe en Del

af sin Formue i København. Schimmelmann gik med den Besked til Bernstorff og der kom et Forlig i Stand paa dette Grundlag, men Summen sattes op til 12000 Rdr.

Saaledes endte Sagen. Danmark blev narret for en rig Finansmand, men fik til Gengæld 12000 Rdr. for en Etatsraadstitel, og den, der profiterede mest derved, var Byen Altona, der fik de 10000 overladt til Fremme af sin Handel; de 2000 gik efter Bernstorffs Ønske til de slesvigske Skoler.

I hvert Fald endnu én Stenglin havde paa de Tider at gøre med den danske Stat, nemlig Philip Jac. Stenglin, der var Købmand i Altona. I Følge en afsluttet Kontrakt skulde han levere 6000 Geværer til Militæretaten, men da den første Sending kom i 1763, viste de sig saa godt som alle ubrugelige. Efter mange og lange Forhandlinger betalte Staten ham 7000 Rdr. for at lade Handelen gaa tilbage, men selv efter at Sagen var endelig ordnet, overhængte han Kongen med Anmodninger om yderligere Erstatning og bønfaldt endogsaa om en kongelig Bestilling til sit Underhold, hvad han dog ikke fik [1]).

9.

Et par forklædte stednavne hos Sakse.

Af Jørgen Olrik.

Det er en bekendt sag, at Sakse ofte omskriver danske stednavne på Latin. Igennem hele hans værk møder man mange eksempler herpå (Albus fons, Caprinus lacus, Lethalis palus, Sinus viridis m. fl.); her skal fremdrages tre sådanne,

[1]) R. A. Krigskanc.: Overkrigssekr. Haandbreve 1763 Maj Nr 134. Generalkrigsdir.s 2. Depts. Journaler 1763, Dec. Nr. 47 og 91, 1764 Jan. Nr. 2 og Febr. Nr. 47; Kopibog 1763—64 Nr. 270; Forest. 1764 Nr. 68. Gen. & Komm. Koll. 2. Depts. Journal 1771 Aug. Nr. 35.

hvoraf de to hidtil ikke har været påagtede, medens det tredje er kendt nok, men hidtil urigtig fortolket.

Sakse (Müllers udg. s. 738) fortæller om Absalon: „Hans første kamp med Venderne stod Lørdag før Palmesøndag ved Boslunde by *(apud Borlundam vicum)*. Såsnart han fik bud om deres indfald, drog han alene med sin hird — atten hærmænd i tal — mod fire og tyve fjendtlige skibes mandskab. Farlig var dysten, men sejren blev hans: mange af fjendens ryttere blev slagne, og fodfolket fast helt oprevet; selv mistede han i den vovelige kamp kun én mand, og indviede med en herlig sejr sin bispestav og sit herreskjold. Kun få af fjenderne reddede sig ind i den til markerne stødende skov *(juncta campis sylva)*, og kastede fejgt våben og bytte fra sig for des lettere at kunne undfly".

At denne kamp har stået ved Boslunde i nærheden af Skelskør, har der aldrig hersket tvivl om; byen hedder i Valdemars jordebog Borslund. Derimod har man ikke været opmærksom på, at det lidt besynderlige udtryk *juncta campis sylva* rimeligvis indeholdt navnet på den skov som Venderne tyede ind i, og som ikke kan søges for langt fra slagmarken. Der er kun ét stednavn i Vestsælland, som Sakse her kan sigte til, men det er også overmåde velkendt: Andvordskov, egl. „den modvendte skov" (jfr. isl. *öndverðr*), o: den skov der vender ud imod åben mark, den begyndende skov. Det vil ses, at navnets betydning svarer ret nøje til Sakses latinske udtryk[1]). Her, i nærheden af Slagelse, har de store sammenhængende skovstrækninger begyndt, hvoraf der endnu den dag i dag findes anselige levninger, og disse skoves vestlige udkant, hvor Valdemar den store grundlagde det navnkundige Johanniterkloster, fik da ganske naturligt

[1]) Denne tolkning af navnet Andvordskov er så nærliggende og så at sige selvfølgelig, at der ingen grund er til med F. Dyrlund (Aarb. f. nord. Oldk. 1885, 301) at fravige den gængse opfattelse og antage det første led i navnet for et mandsnavn — så meget mindre som skovnavne kun sjældnere indeholder personnavne, men langt hyppigere betegnelser for skovens form, beliggenhed, naturlige beskaffenhed o. s. fr.

navnet Andvordskov, netop fordi skoven her vendte ud mod Vestsællands dyrkede egne. Et blik på kortet vil snart forvisse én om, at hele strækningen mellem Slagelse og Sorø og desuden et bredt bælte Øst om Sorø i Oldtidens slutning må have udgjort én stor skov: endnu er skovene afgjort fremherskende i denne egn, og de få landsbyer, der findes, bærer aldeles overvejende navne der ender på -torp eller -rød og således røber deres sene oprindelse. Først ved Fjenneslev—Alsted—Sigersted er man atter ude i gammelt kulturland; og denne gamle midtsællandske bygd omkring Ringsted afgrænses iøvrigt atter mod Øst af et anseligt skovbælte, der for en stor del er bevaret endnu i vore dage. Det er overflødigt at påpege, hvor sandsynligt det af topografiske grunde må siges at være, at de slagne Vender fra det åbne land ved Boslunde tyer ind netop i disse vidtstrakte skove, hvor det sikkert var yderst vanskeligt at opspore dem.

Lidt længere fremme læser man i Sakses værk (Müllers udg. s. 739): „Samtidigt måtte også Falstringerne for at bøde på deres fåtal overfor den uhyre vendiske flåde søge ly bag et fælles virke *(publica munitio)*". Dette ord *munitio* har hidtil ikke været rigtig oversat; det betyder selvfølgelig vold, befæstning, virke; men også her er det sandsynligt at Sakse sigter til et bestemt sted, nemlig til landsbyen Virket (i Valdemars jordebog Wirky) midt i Falster. Tæt ved landsbyen ligger der nemlig en af vand eller lavninger omgiven banke, der må have egnet sig ypperlig til fæstningsanlæg og da ikke mindst til en sådan „folkeborg", som der her er tale om, og som landsbyen åbenbart har fået navn efter; senere i Middelalderen er der på banken blevet opført en adelsborg, hvoraf levninger endnu ses[1]). Intet sted på øen kan være bedre egnet til en sådan fælles borg for hele Falster.

Disse tildragelser synes at måtte henføres til år 1158. Et stykke længere fremme fortæller Sakse (Müllers udg. s. 812) følgende tildragelse, der vistnok må være gået for sig 1167:

[1]) Trap, Danmark, 3. udg. III 301.

„Kongen drog nu til Skåne, hvor han kort efter fik en falsk tidende om at Sakserne var i landet. Han satte sig da selv i spidsen for de Skåninger der tjente til hest, udbød en flåde af Sælland, og drog så til Slagelse, hvorfra han sendte bud til Hylleminde[1]) efter Absalon for at rådslå med ham om mangt og meget. Blandt andet tilstod han også at han havde gjort sig til nar ved at fæste lid til det falske rygte, og sendte ledingen hjem, som han havde udbudt for den usande tidendes skyld. — Nu havde Absalon i følge med sig en Islænding ved navn Arnold, der ofte med sjælden kunst kunde spå hvad der skulde times ham selv eller hans venner, hvad enten det nu kom af særligt skarpsyn eller af sindrig ævne til at gætte ret. Desuden havde han lige så stor indsigt i oldtiden som han var viis på fremtiden, og var snild til at fortælle frasagn. Han var for morskabs skyld fulgt med Absalon på dette tog, og havde forudsagt ham at han om lidt vilde komme i kast med vikinger; „men især undres jeg over", sagde han, „hvor det kan være at jeg ikke selv kommer med i kampen, da det dog er mit faste forsæt at følge dig ufravigelig". Kongen fik nu lyst til at høre ham fortælle om gamle dage, og bad ham derfor blive, da Absalon tog afsked; men han blev ihærdigt ved med at bede sig fri, og afstod ikke fra sin bøn før kongen lovede at sørge for at sende ham afsted efter Absalon ved daggry. — Absalon havde seks skibe i følge, men tre af dem var løbne ind i det indre af vigen for at hente brænde, og dér var de med ét blevne overraskede af ebben, og stak nu fast i dyndet, medens Absalon med de tre andre lå ude ved fjordens munding. Just som nu Absalon og hans skriver var midt i ottesangen, hørte han et bulder langt borte, og bad sin klerk se efter hvad det kunde være. Da så denne meldte ham, at han så ni langskibe forude, tvivlede Absalon ikke på at det var vikinger, og kaldte med høj røst mandskabet op af søvne. De sprang skræmte op, og gav sig end ikke tid til at komme i tøjet, men greb bare til våben. Han bød dem nu skyndsomt ro ud mod fjenden,

[1]) Portus Hulyuimmensis, der dog rettere bør læses Hulyuminnensis jfr. Velschow i Notæ uberiores s. 338.

da denne allerede var lige ved, hvad der var let at mærke af de mange stenkast der ramte dem. For ej at spilde tid lod han dem endog kappe ankertovene og ro frem med det samme. Men Venderne troede at vore folk var lette at skræmme, de tænkte at lamslå deres mod med skrig og skrål, og istemte derfor et grueligt vræl med gny og bulder. Da de så mærkede, at det var spildt møje, flyede de fra hverandre, og der blev et af deres skibe taget med hele dets mandskab. End ikke i bjørneskoven *(Ursina sylva)* fandt flygtningene sig et skjul, ti bønderne sørgede for at ransage den nøje".

Skuepladsen for denne kamp er åbenbart en fjord i Vestsælland, i nærheden af Slagelse. Knytlingasaga har den rette navneform *Hyljumynni*, men henlægger iøvrigt urigtigt stedet til Øresund. Sakses fortælling forudsætter åbenbart at Absalon når ud til skibene ved Hylleminde samme aften som han skilles fra Valdemar, og at Arnold ved at ride fra Slagelse ved daggry kan indhente Absalon, før han letter anker; og det er derfor overflødigt at imødegå de i sin tid fremsatte antagelser, at Hylleminde skulde søges i Skåne eller på Låland. Suhm har villet identificere stedet med Hurrildshavn (nu Bisseruphavn) i Sydsælland; men dette er af sproglige grunde aldeles uantageligt, så meget mere som dette sidste sted nævnes af Sakse (Müllers udg. s. 179) under navn af *Huyrvilli portus*. Stedet må desuden snarere søges nærmere ved Slagelse, og der er derfor al grund til med Velschow (Notæ uberiores s. 338) at antage Hylleminde for identisk med Korsør nor. Dette ligger i en rimelig afstand fra Slagelse, og må med sit smalle indløb have egnet sig særdeles godt til havn og ankerplads; hele norets naturlige beskaffenhed passer meget godt med Sakses beskrivelse af situationen. Tilmed ligger der ved det indre af noret en landsby ved navn Hulby (Hylby i Valdemars jordebog, Hølby i Roskildebispens jordebog), og dette i forbindelse med hele norets form, der var som skabt til havn og ankerplads, synes at gøre det sandsynligt, at det gamle navn på noret eller

rettere dettes dybere del har været Høll[1]) (isl. *hylr*), medens det smalle indløb helt naturligt kom til at hedde Hylleminde (Hyljumynni). Således taler både topografiske og sproglige grunde for Velschows antagelse.

Som det vil ses, har da denne kamp stået i samme egn som den først skildrede, og „Bjørneskoven" *(Ursina sylva)* tør vi da heller ikke søge for langt herfra. Lige siden Anders Sørensen Vedels dage har man altid oversat dette udtryk ved Bjørnekær skov; men noget sted af dette navn findes slet ikke på Sælland. Rimeligvis er det et af de (ikke få) steder i Jylland der bærer navnet Bjørnekær, som har foresvævet Vedel ved hans oversættelse, og de senere lærde har blot gentaget denne uden at undersøge sagen nøjere. Vi må derfor tage de vest- og midtsællandske stednavne op til fornyet undersøgelse for at udfinde hvad for et dansk navn Sakse har gengivet med *Ursina sylva*. Det vil da hurtig vise sig, at der kun kan være tale om ét stednavn, der er overmåde vel kendt og tilmed nær knyttet til Absalons egen hjemstavn og ættejord: landsbyen Bjernede. Dette navns ældre form er, som det ses af Roskildebispens jordebog fra 14. århundredes slutning, *Byernwithæ, Bernwethe*[2]), d: Bjørneskoven (eller rettere Bjørneskovene), og det svarer altså aldeles til Sakses *Ursina sylva*. Selvfølgelig er det oprindelig skoven der har båret dette navn, og skoven har så atter givet navn til den i dens udkant grundede landsby. Dog skal det straks tilføjes, at der her, ved Bjernede, synes at foreligge en dobbelt navnedannelse, idet stednavnets form i den ældste kilde (Roskildebispens dombog 1291—9) er *Biærnøfthæ* (Bjørnhøfde)[3]). Høvd eller høvde betyder halvø, næs, men også det på tværs pløjede stykke for enden af en ager, „skelager", og endelig kan ordet også betegne et fremspringende

[1]) Om dette navn, der også kendes som betegnelse for Fotevig ved Skanør, henvises til Joh. Steenstrups bemærkninger i Hist. Tidskr. 6. R. IV. 745.

[2]) Scr. rer. Dan. VII, 117. 124.

[3]) Scr. rer. Dan. VI, 255.

uregelmæssigt hjørne af en skov[1]). Her må det åbenbart være taget i denne sidste betydning, og rimeligvis har da landsbyen oprindelig været kaldt Bjørnhøfde efter dens beliggenhed, men efterhånden er det mere kendte navn på selve skoven Bjørnved(e) gledet over på den i dens udkant grundlagte landsby.

Spørger vi dernæst, hvad det da er for en Bjørneskov (Bjørnved) i hvis udkant Bjørnhøfde er anlagt, da vil et blik på kortet hurtig forvisse en om, at der kun er én skov som der her kan være tale om, og det er den selv samme store skovstrækning omkring Sorø, som ovenfor er beskrevet, og hvis udkant (Andvordskov) strække sig over ad Slagelse til. Intet kan heller synes rimeligere end at Venderne efter at være blevne slagne ved Korsør nor (altså i samme egn som Boslunde) tyer ind i selv samme store skov, som flygtningene forrige gang havde bjærget sig ind i efter kampen ved Boslunde: det var jo den eneste større skovstrækning i disse vestsællandske egne, og det måtte især være de flygtende Vender om at gøre at slippe bort fra stranden, hvor Absalon og hans mænd forfulgte dem, op i de tætte skove i det indre af landet, hvor de havde bedst udsigt til at gemme sig. Dog, denne gang er skoven ikke saa godt et skjul som sidst, „ti bønderne sørgede for at ransage den nøje". Denne jagt efter Venderne, som bønderne iværksatte, får øget interesse, når vi véd at den foregår i umiddelbar nærhed af Absalons hjemstavn og således sikkert er sat i scene af Absalon selv ved hjælp af de til Hvideætten hørende bønder. — Opkaldt er skoven åbenbart blevet efter de bjørne, som må have levet her ned imod Oldtidens slutning, dengang skoven fik sit navn, men som sikkert forlængst var udryddede på Sakses tid[2]). Men netop i en sådan større sammenhængende skovstrækning kan bjørnene da også efter al sandsynlighed have holdt sig længere ned i tiden end i det dyrkede lands små og spredte lunde, og også af denne grund ledes vi derfor til den antagelse, at Bjørnved er det gamle navn på hele den store skovstrækning om Sorø (og ikke blot på den nærmest ved landsbyen Bjernede liggende del).

[1]) Kalkar II, 361; Molbech i Hist. Tidsskr. II 141; Feilberg, Ordbog over jyske Almuesmål I 656 (hoved), III 301 (skovhoved).
[2]) Jfr. Bricka i Hist. Tidssk. 4. R. II, 842 ff.

10.

Hvornår blev Absalon valgt til biskop?

Af Hans Olrik.

Det er den almindelige mening, at Absalon blev biskop i foråret 1158. A. D. Jørgensen mente ganske vist en gang at måtte henføre bispevalget til 1159[1]); men senere sluttede han sig dog også til den almindelige opfattelse. Imidlertid har man herved ladet et vægtigt vidnesbyrd ude af betragtning, formodenlig fordi det ikke lod sig forene med flertallet af de andre støttepunkter for beregningen. Drejer det sig imidlertid om en vurdering af kildernes art og ikke om en blot optælling, må man vistnok lægge det ovenfor antydede vidnesbyrd til grund. Men derved kommer man til det resultat, at Absalons valg fandt sted allerede i December 1157.

I tilføjelserne til den sjællandske årbog[2]) siges det nemlig, at Absalon var biskop i Roskilde 20 år, 2 måneder og „nogle dage" og dernæst ærkebiskop i Lund 23 år og 1 måned. Da det nu står fast, at Absalon døde 21. Marts 1201, er han ifølge årbogsoptegnelsen bleven ærkebisp omtr. 20. Februar 1178 og biskop i Roskilde omtr. 15. December 1157. Hertil svarer årbogens anden tidsbestemmelse meget godt, idet den siger, at Absalon døde i sit 44de bispeår. Når Absalons 1ste bispeår går fra Dec. 1157 til Dec. 1158, så begynder hans 44de bispeår Dec. 1200, og han døde jo 21. Marts 1201.

Som man ser, er årbogens beregning meget udformet; den tager månederne med, ja endog „nogle dage". En sådan optegnelse har i sig selv troværdighedens præg, så der skal tvingende grunde til for at opgive den. Årbogsforfatterne fejler lettere i opgivelsen af årstal end i udregningen af en stor biskops embedstid.

Jeg skal dernæst nævne de kildesteder, der taler for, at bispevalget først fandt sted 1158. Blandt disse anfører jeg

[1]) Ny kirkehist. saml. IV, 620 f.

[2]) S. r. D. II, 624. Tallene på blypladen i Absalons grav er ulæselige.

dog ikke, at Ryårbogen[1]) og de deraf afledede kilder sætter Absalons valg til 1158. Det er nemlig ret almindeligt, at December henføres til det følgende år, idet der regnes efter kirkeåret, ikke efter kalenderåret. Denne angivelse kan derfor i og for sig passe både på den sjællandske årbogs beregning, hvorefter valget fandt sted Dec. 1157, og den almindelige opfattelse, hvorefter det var foråret 1158.

Følgende grunde kan derimod anføres for at henlægge valget til 1158:

a) Sakse fortæller[2]) om et planlagt Vendertog, der efter den plads, det har fået i hans fremstilling, skulde være iværksat inden Absalon blev biskop. Da nu Sven Eriksøns fald på Gradehede var sent på året 1157 (23. Oktober), kan det påbegyndte men afbrudte Vendertog ikke henlægges til dette år, men må henføres til 1158, og Absalons valg skulde så have fundet sted snart efter.

b) Næstved-kalendariet[3]) og deraf afledede kilder lader Absalons forgænger, biskop Asser af Roskilde, dø i året 1159. Dette erkendes ganske vist at være urigtigt; men man forudsætter, at fejlen kun er på et år. Ifølge Lundekapitlets gavebøger[4]) døde Asser en 18. April. Det skulde da være 18. April 1158, og det ny bispevalg kunde da først have fundet sted efter den tid, men fornuftigvis snart derefter.

c) Sjællandske kirkeret, der er lyst på tinge 21. Juli 1171, siges at være givet i ærkebiskop (skal være: biskop) Absalons 13de år; herefter vilde han tidligst være bleven biskop i eftersommeren 1158.

d) Valdemar I's stiftelsesbrev for Vitskøl kloster[5]), der i det tidligste er fra vinteren 1157—58 og måske snarest at henføre til 1. April 1158[6]), har blandt vidner biskop

---

[1]) Mon. Germ. Script. XVI, 403.
[2]) Müllers udg. s. 736.
[3]) S. r. D. IV, 287.
[4]) Weekes udg. s. 91.
[5]) Ny kgl. saml. 1193 4to. Dänische Bibl. VI, 136 f.
[6]) Ifølge fortællingen om Vitskøls grundlæggelse klostrets stiftelsesdag (S. r. D. IV, 462).

Asser af Roskilde. Om dette er rigtigt, var han altså endnu i live ved den tid; når det altså står fast, at 18. April er hans dødsdag, måtte det være i 1158 at han er død.

Straks ser disse kildesteder unægtelig ud til at være ret overvældende. Men ved nærmere eftersyn er de ikke så afgørende endda. Der kan i alt fald indvendes adskilligt imod dem. Jeg skal bemærke følgende:

Til a). På Sakses fremstilling kan der i dette tilfælde som i så mange andre ikke bygges nogen fast tidsfølge. Netop her er hans anlæg lidet kronologisk. Flere steder i hans værk er der indskud, der bryder sammenhængen, og stykker, der vitterlig ikke står på rette sted. Dette er sandsynligvis også tilfældet her.

Til b). Årsangivelserne i Næstved-kalendariet er for denne tids vedkommende meget fejlfulde og altså ikke samtidige. Den nærmest følgende årsangivelse, Valdemars Burgunderrejse, er sat til 1163 i stedet for til 1162; den næst nærmest foregående, Sven Eriksøns fordrivelse, er 1156 i stedet for 1154. Så kan kalendariet også fejle 2 år med hensyn til biskop Assers død. Og dette må antages, hvis man ikke skal forkaste den sjællandske årbogs beregning.

Til c). Da Absalon i efterskriften til kirkeloven betegnes som ærkebisp, skønt han i 1171 kun var biskop, er afskrifterne ikke i overensstemmelse med det tabte originalhåndskrift. Det kunde derfor tænkes, at der i tidsangivelsen var indkommet en fejl. Det kunde så meget mere tænkes som en anden af lovtekstens tidsbestemmelser ikke er rigtig. Det hedder nemlig, at loven blev tinglyst 3 vintre og 5 uger efter at Rygen var erobret; Rygens erobring var imidlertid ikke 1168, men 1169[1]). Alligevel behøver man ikke at ty til formodning om fejlskrivning med hensyn til Absalons bispeår. Jeg tror, at Absalons bispetid her simpelt hen er regnet fra hans indvielse, og den må være foregået langt hen i 1158, fordi han først da opnåede kanonisk alder. Meget muligt er det også, at Eskil, der indviede ham, først i

[1]) Johs. Steenstrup, Venderne og de Danske, s. 119 ff.

sommeren 1158 vendte tilbage fra sit fangenskab i Tyskland[1]). Tilsvarende beregninger kendes andetsteds fra. På indskriften i det søndre kapel, der slutter sig til Trondhjems domkirkes tværskib, betegner ærkebiskop Eysteins Erlendsøn Nov. 1161 som værende i hans 1ste bispeår, skønt han blev biskop allerede 1157; men indvielsen modtog han først i 1161[2]).

Til d). Denne støtte for henførelsen af Assers død og Absalons valg til 1158 synes at være den vægtigste. Men her må mindes om, at selve stiftelsesbrevet for Vitskøl haves ikke. Det kendes kun i afskrift efter en afskrift, som abbed Henrik Christensen lod tage 1499, og om denne afskrift siger Langebek, at den „i Henseende til nogle Ord og Aarstal vel ikke haver været med de rigtigste“ [3]). Det kan tænkes, at der i selve brevet blot har stået A. Roschildensis, og så har abbeden — der levede i en tid, hvor historiske studier begyndte at tage fat — i tillid til Sakses og årbøgers fremstilling ment at måtte henføre dette A. til Assers navn i stedet for til Absalons. Der er så meget mere tilskyndelse til at antage dette, som Eskil, der også var vidne til stiftelsesbrevet for Vitskøl, næppe er kommen hjem til Danmark før efter Absalons bispevalg. Vi véd så lidt om hvornår Eskil slap løs fra det fangenskab, der i Okt. 1157 blev den ydre anledning til bruddet mellem kejser og pave; men der er nogen grund til at sætte udløsningen i forbindelse med den sendefærd, Valdemar lod udgå til mødet i Augsburg Juni 1158, og hvorved han søgte stadfæstelse og forlening hos Fredrik I[4]).

Det er ganske vist et par gisninger som her er fremsat. Men optegnelserne i den sjællandske årbog tvinger dertil; de er ikke til at komme uden om. Allerede Peder Olsen har

---

[1]) A. D. Jørgensen i Ny kirkehist. saml. IV, 615 ff.

[2]) P. A. Munch og Schirmer, Trondhjems domkirke. s. 17 f.

[3]) Danske Magazin I, 134.

[4]) Denne sendefærd kendes fra den samtidige og særdeles pålidelige Rahewin, der fortsatte Otto af Freisings berømte krønike (Mon. Germ. Scr. XX, 430). Jfr. A. D. Jørgensen, sidst anf. st.

da også givet disse optegnelser sin tilslutning, om end under nogen tvivl og med en lille fejl i opregningen af årene[1]).

Årbogens henførelse af Absalons valg til slutningen af 1157 får imidlertid en støtte ved Sakses fortælling om den lille kamp ved Boslunde, hvor Absalon dagen før Palmesøndag vandt sin første sejr over Venderne[2]). Sakse siger ikke blot, at denne sejr vandtes efter at Absalon var bleven biskop, men han fremhæver udtrykkelig, at helten indviede sin bispegerning med denne bedrift. Dette må fuldt ud stå til troende. På dette punkt kunde Sakse, der havde meddelelsen fra Absalon selv, umulig fejle; den lille kamp i Vestsjælland var et stolt minde, fordi den i virkeligheden var indvielsen af en ny tidsalder for land og folk. Hvis nu biskop Asser først var død 18. April 1158, så vilde kampen ved Boslunde først have fundet sted 1159, den 4. April. I 1158 faldt Palmesøndag nemlig den 13. April, altså før den dag, da Asser skulde være død. Men en begivenhed, der først fandt sted et års tid efter bispevalget, kunde ikke kaldes en indvielse af bispegerningen. Kampen ved Boslunde var da 12. April 1158, og Assers død var 18. April 1157[3]).

Når Asser døde i April 1157 og Absalon først blev valgt i December 1157, så har Roskilde bispestol ganske vist haft en usædvanlig lang vakance. Men en nærmere betragtning af de historiske forhold gør dog den lange ventetid forståelig. Bispevalg kunde ikke foretages, før kongens samtykke var indhentet, og det var reglen, at kongen var tilstede ved valget. I foråret 1157 var Valdemar og Knud Magnussøn imidlertid vest på i landet, først i Jylland, da Sven og Henrik Løve havde gjort indfald, siden på Fyn, hvor Sven satte sig fast

[1]) S. r. D. I, 177.

[2]) Saxo 738 f.

[3]) A. D. Jørgensen (Dansk biogr. lex. I, 73) har set, at Boslundekampen må sættes til 12. April 1158. Men da han sætter Assers død 6 dage senere, må han hævde, at Absalon vandt denne sejr, inden han blev biskop. Dette går ikke an overfor Sakses klare ord om at han indviede sin bispegerning ved sejren. Denne efterretning stemmer jo nemlig fra Absalon selv.

ved Vendernes hjælp. Dernæst gik tiden hen med forhandlingerne i Odense og på Låland. Efter blodgildet i Roskilde (9. Aug.) var Sven herre på Sjælland, men helt optaget af at samle krigere for at forfølge Valdemar over til Jylland. Dernæst har vi den jydske fejde, der ender med Svens fald på Gradehede (23. Okt.). Og derefter er Valdemar bleven i Jylland nogen tid; det skønnes af den jydske udmøntning af brakteater, der var en slags mindepenge til forherligelse af sejren og til indvarsling af den ny fredsæra[1]). Til Sjælland er Valdemar da næppe kommet før i begyndelsen af December, og først da kunde der holdes bispevalg.

Kan man henføre Absalons valg til 1157, falder der nyt lys over den forudgående blodige forfølgelse af Tyskerne i Roskilde, idet man kan sætte den i forbindelse med hovedbegivenhederne.

Hvorfor gik det netop nu ud over disse fremmede? Der havde jo allerede i kong Nils's tid været en mængde Tyskere bosatte i Roskilde. De havde sammen med de andre borgere hjulpet Erik Emune mod deres plageånd Harald Kesje, og senere havde Harald hævnet sig på dem så grusomt, at kejser Lothar satte sig i bevægelse i den anledning. Siden da havde Tyskerne boet fredelig i Roskilde; i alt fald havde der ikke været udbrud af nogen national uvilje mod dem. Men Sven Eriksøns forkærlighed for alt, hvad der var tysk, satte ondt blodt hos de Danske. Man afskyede hans tyske „legere" og tyske hofskik, man harmedes over de retsskikke, han indførte fra Tyskland, og de mange Tyskere, han omgav sig med. Særlig disse indvandredes overmodige færd har vakt had. I nogle jærtegnsfortællinger, der er knyttet til Knud Lavards minde, har vi bl. a. et karakteristisk vidnesbyrd om hvor voldsomt og hensynsløst saksiske krigere kunde bære sig ad på dansk grund[2]). Hos Sakse er der en understrøm af uvilje mod Tyskeriet. Når han lader Starkad rase mod tysk forfinelse, er det i virkeligheden ham selv der raser mod

[1]) P. Hauberg, Danmarks myntvæsen 1146—1241, Vidensk. Selsk. skr. 6. r. V, 342. 344. 355 f. Tavle II—III.

[2]) Danske helgeners levned, ved H. Olrik, s. 358 f.

fremmed skik og uskik, som Sven Eriksøn indførte. Og „Blodgildet" i Roskilde måtte drive forbitrelsen mod Tyskerne til det yderste. Det var jo en Tysker der udførte kong Svens onde planer; denne fremmede blev kong Knuds drabsmand og havde på et hængende hår fældet Valdemar. Intet under da, om borgerne i den by, der havde oplevet selve udåden, sluttede sig sammen mod de fremmede, som ovenikøbet trængte dem i deres næring. Således forstår man, at budskabet om Svens fald i Jylland kunde få Tyskerhadet til at slå ud i lys lue. Men under dette røre glemte man sig selv og jævnede møntmesterens hus med jorden, fordi han ligesom andre kongelige møntmestre på den tid var Tysker[1]). For dette overgreb mod kongen måtte Roskilde bede om tilgivelse, og derved kunde Valdemar gennemføre Absalons valg uden åbenlyst at øve tryk på præsteskabet.

11.

En tabt kilde hos Hvitfeldt.

Af Erik Arup.

Ad Kalendas Martias.

Prof. Erslevs grundlæggende afhandling om ægte og uægte kilder til Erik Plovpennings strid med Abel[2]) befriede for stedse forskningen i Danmarks ældre historie for Hvitfeldts knugende autoritet. Hvad dette betød, hvor megen frihed i opfattelse og fremstilling der derved blev plads for, er blevet aabenbart for alle ved Erslevs egen store skildring af Danmarks Riges Historie i tiden 1241—1481. Men desuden grundlagdes ved denne afhandling — og videre førtes ved mangfoldige laboratorieøvelser — en for dansk historieforskning særegen liden disciplin, nemlig selve Hvitfeldtforskningen. Thi denne afhandling, der saa fuldstændigt opløste den kritikløse tro paa Hvitfeldts mangfoldige „tabte kilder", benægtede ingenlunde muligheden af,

[1]) P. Hauberg, anf. st., s. 318.

[2]) Hist. Tidss. VI, 2, 359—442.

at han kunde have kendt kilder, der nu ikke længere forefindes, men den lagde bevisbyrden over paa den, der fremsatte formodningen herom, forlangte af ham en bestemt angivelse af den antagne tabte kildes indhold, karakter og om muligt proveniens. Saa langt var Erslev fra at benægte tabte kilder hos Hvitfeldt, at han selv i den samme afhandling fremhævede, at Hvitfeldt havde kendt og nyttet en nu tabt „cancellariae veteris episcopalis liber“ [1]). Til paavisningen af denne ene tabte kilde er senere føjet paavisningen af andre; Will. Christensen har først nævnt, at Hvitfeldt utvivlsomt til sin skildring af Kristiern I's historie har nyttet en tabt kopibog fra dennes kancelli, og jeg har senere søgt nøjere at bestemme dens indhold [2]); det maa ogsaa antages, at han har kendt en lignende tabt kopibog fra kong Hans kancelli, at han har haft en samling nu tabte breve, der formentlig kan betegnes som hørende til Ivar Akselsøns arkiv, og at han i det hele taget for den senere middelalders vedkommende har kendt enkelte breve, der nu er tabte [3]).

Imidlertid, alle disse „tabte kilder“ hos Hvitfeldt hører dog til samme kategori, det er breve eller brevkopibøger. Derimod er det hidtil ikke blevet paavist, at Hvitfeldt har kendt og nyttet en mere sammenhængende historisk fremstilling eller blot historiske optegnelser, der nu ikke mere kendes. At dette dog i det mindste paa eet punkt af hans værk har været tilfældet, skal jeg da her forsøge at føre et bevis for.

Hvitfeldts skildring af kong Hans erobring af Sverige 1497 [4]) er overordentlig livfuld, fyldt af mange ganske særegne enkeltheder, og dette er saa meget mere iøjnefaldende, som de historiske forfattere, der før ham havde skildret denne

[1]) Hist. Tidss. VI, 2, 439 anm. 2.

[2]) Will. Christensen Unionskongerne og Hansestæderne 234, anm 1; 307, anm. 5. Danmarks Statsforvaltning i det 15. Aarh. 125, anm. 4. Hist. Tidss. VII, 4, 530, anm. 2.

[3]) Herfor kan jeg kun henvise til min utrykte besvarelse a Universitetets historiske prisopgave for aaret 1897—98, hvorfr ogsaa denne undersøgelse er taget.

[4]) Hvitfeldt Danmarckis Riges Krønicke Kvartudg. 125—135.

store hærfærd, kun havde haft forsvindende lidet at berette derom. Mogens Madsøn i hans Regum Daniae Series[1]), Roskildeaarbogen[2]), Henrik Smith[3]), ja selv Svaning[4]) og Olaus Petri[5]) fortæller kun ganske kort derom, og at Hvitfeldt foruden deres beretninger ganske vist har kendt mange breve, kan dog ikke forklare hans fremstillings rigdom. Da fremdrog Paludan-Müller 1842 fra Karen Brahes bibliothek i Odense en vise om toget[6]), der utvivlsomt er digtet samtidig med eller kun kort efter selve begivenhederne; den syntes at give fyldestgørende forklaring, thi her genfandtes hovedmassen af de træk, der karakteriserede Hvitfeldts skildring; ja enkelte steder kunde man endog høre den selv gennem Hvitfeldts tekst:

Hvitfeldt 131.	Visen v. 30.
S. Michels Afften to Timer for Dag gaffue de dennem paa Veyen, Herr Steen viste der icke aff, før de vaar hos Fienden	Santi mickellss Afften ii (2) timer for dag mone thi paa veyen kiørre her Sten hand viste ther Intiidt aff før thi hoss finderne varre
	v. 35.
Fem hundrede Bønder løb vdi en Sø oc meente der offuer at komme	vc (500) loff ther y En Søø oc mente ter offuer att kome

Efter Hvitfeldts sædvane er nogle navne forskrevne eller forandrede — Avaskær er blevet til Anskjerre, Polle Kueffuel til Povl Kiølle, her Marckus til Marqvard Rønnow, her Eske til Eskild Gøye, Anders Nielsen til Anders Skriver —, nogle smaatilføjelser og smaaforandringer er foretagne, men i det hele taget er visen meget nøjagtigt fulgt. Selv ved visens hjælp lader dog kildeforholdet sig ikke helt udrede; man har i alt fald maattet gribe til formodninger om, at Hvitfeldt yderligere har kendt breve, der nu er tabte. Det til Vesteraas bispe-

[1]) Rørdam Monumenta Historiae Danicæ 2. R. II, 119—245.
[2]) Rørdam Monumenta I, 306—381.
[3]) Rørdam Monumenta I, 571—650.
[4]) (Rosæfontanus) Chronicon siue Historia Joannis Regis. f. S_2 v—V_r.
[5]) Olai Petri svenska Kronika, ed. Klemming 1860, 357—58.
[6]) Danske Magazin III, 1, 143 ff.

dømme og Vestmanland rettede eksemplar af det aabne brev af 1497 28. maj, som Hvitfeldt har aftrykt, findes vel endnu i original i rigsarkivet[1]), og hele Slutningen af hans skildring, begyndende med: Løffuerdagen, som vaar S. Karine Dag, er tydeligt nok en ordret gengivelse af det svenske rigsraads beretning i brevet af 1497 29. novbr.[2]), men det kunde dog formodes, at Hvitfeldts meddelelse om, at kong Hans paaskedag gjorde hr. Sten forvaring, skyldtes kendskab til selve forvaringsbrevet, da han ikke kan have datoen fra andre kendte kilder, og hvad overenskomsten mellem kongen og Sten Sture i Clara kloster angaar, er det almindeligt, saaledes af Styffe, blevet antaget, at Hvitfeldt har kendt selve de nu tabte skriftlige aftaler[3]). Alligevel naar man heller ikke herved frem til fuld forklaring; der bliver stadig uoplyste punkter tilbage, der, som skildringen skrider frem, bliver flere og flere. Man kan saaledes blot tage Hvitfeldts meddelelse om Elfsborgs belejring og erobring; det er sandsynligt, at han har kendt og hertil nyttet i det mindste et af den række breve fra kong Hans til lensmanden paa Bahus Henrik Krummedige, der endnu findes[4]), men selvom han har kendt dem alle, har de ikke kunnet give ham oplysning om tidspunktet for belejringens begyndelse, ej heller om datoen for slottets overgivelse. Derfor kommer Styffe da ogsaa til det resultat, at

[1]) Aarsberetninger fra Geheimearchivet IV, 283.

[2]) Aarsb. IV, 285.

[3]) Styffe Bidrag till Skandinaviens Historia ur utländske Arkiver IV, indl. 230 anm. 7. Det samme antages i Aarsb. IV. 284, hvor det bemærkes: „den kontrakt af 3. oktober 1487 som her (ved brevet af 1497 12. okt.) stadfæstes, haves saavidt vides ikke in extenso. Hvitfeldt giver den ved det uddrag deraf, som han meddeler s. 1018, et datum, som modsiger sig selv, men som i ethvert tilfælde er forkert: den Fredag Eftermiddag som st. Francisci Dag paafaldt". Datoen i Aarsb. er imidlertid nok saa uheldig, 1487 er en trykfejl for 1497, og Franciscidag, hvortil kontrakten vel der henføres, er 4. oktbr. I Reg. Dan. II, hvor kontrakten er nr. 8508, har man meget sindrigt opført brevet under 6. oktbr., men dateret det S. Francisci dag.

[4]) Danske Mag. III, 2, 1—54.

Hvitfeldt foruden de kendte kilder, og foruden de formodede tabte breve, for denne tid maa have benyttet samtidige optegnelser, der nu ere tabte[1]).

Til nøjere bestemmelse af denne tabte kilde vil det da først være nødvendigt, af Hvitfeldts egen beretning at udsondre alle de efterretninger, som ikke paa nogen maade finder deres forklaring ved allerede kendte kilder eller ved Hvitfeldts egne tilføjelser; derved vil man faa det minimum, der maa tilskrives en, eller muligt flere tabte kilder. Et saadant uddrag vil da komme til at se saaledes ud:

Paaskedag giorde Kong Hans [effter hans Ærlige Raads Raad] Herr Steen Sture [Suerigis Forstandere] menige Suerigis Raad oc Indbyggere tilbørlig Foruaring[2]).

Anden Dagen (efter Marie Magdalene) som vaar om Søndagen fick hans Naade Slottet oc Matz Pedersøn oc Peder Thuresøn, som med dennem oppaa vaare, ginge aff met deris beholdne Haffne [oc loffvet oc foruisset ey der effter at vere Kong Hans vnder Øyen, lønlig eller aabenbare].

Samme Søndag [kom til hannem paa Suerigis Rigis Raads vegne Herr Aruid Trolle, Niels Boesøn oc Thure Jensøn].

Fiorten Dage for Marie Magdalene lod hans Naade [Herr Henrick Krummedige oc Ebbe Munck met it merckeligt Tall Folck, Danske oc Norske Ridderskab, vdlendiske Ryttere, Kiøbstædmend oc Almue] bestolde Elsborg [effter Suerigis Raads Begæring oc Credentz, som Matthis Kaule oc Luneker haffde fra dennem til Højbemelte Kong Hans] huilcket Slot de vaande oc finge til hans Naadis Haand paa S. Michels Dag[3]).

Paa S. Oluffs Dag oc otte Dage der effter sende hans Naade [til Skibs] tuende merckelige tall Folck [fra Calmarn oc ind vdi Stockholms Skier] som Landginge i Roden oc . . . . undsette [. . . Erckebispen, Herr Svante Nielsøn oc] Herr Erick Trolle.

---

[1]) Styffe IV, indl. 225, anm. 6; 230, anm 6.

[2]) Hvitfeldt 125.

[3]) Hvitfeldt 126—27.

Mandagen effter S. Oluffs Dag kom Erick Ericksøn til hans Naade, sor hannem Raads Eed oc Tieniste, oc antuordet hannem Stægeholms Slot [1]).

Mandagen næst for S. Michels Dag gaff sig Kong Hans personlig til Skibs fra Calmar haffuendis met sig hans Naadis ærlige Raad, Hoffsinder oc Tienere it merckelig Tall ind i Stockholms Skier oc Landgick Norden for Vadmelsøen frem at Slotz Lagegaard offuer Brunckebierre neder i Clare Kloster [2]).

Hele resten af Hvitfeldts skildring indtil beretningen om selve kroningen, føler man sig mest fristet til helt at tilskrive den tabte kilde, saa fast er den sammenføjet, saa ejendommelige er de kendsgerninger og selv de ræsonnementer, der fremføres, at det er meget vanskeligt at gøre noget uddrag deraf; og det saa meget mere, som saa at sige intet af hele denne skildring kan tilskrives Hvitfeldts kendskab til andre os bekendte kilder. Kun hvis man vil slutte sig til den almindelige formodning om, at Hvitfeldt virkelig har kendt den nu tabte overenskomst mellem kong Hans og Sten Sture, kan noget udskilles; iøvrigt vilde man af hele denne del alene kunne udelade det, som man maatte foretrække at anse for Hvitfeldts egne kombinationer og tilføjelser, og overfor de mange datoer og navne, de mange faktiske oplysninger f. e. om rytternes sold, der her gives, overfor de mange forhandlinger af særegen art, der her refereres, vilde man endda kun kunne indrømme Hvitfeldts egen kombineren liden plads.

Vigtigt er det dernæst at prøve paalideligheden af de efterretninger, den tabte kilde indeholder, ogsaa fordi man derigennem kan naa til med større sikkerhed at bestemme tiden for dens affattelse. I det hele stemmer dens meddelelser vel overens med, hvad man kan se af samtidige breve. Naar saaledes den tabte kilde angiver, at kong Hans paaskedag d. v. s. 26. marts gjorde hr. Sten forvaring, stemmer dette med, at det omtales i den af Dalarnes indbyggere 4 apr. af-

[1]) Hvitfeldt 130.
[2]) Hvitfeldt 132.

givne erklæring om at ville understøtte Sten Sture[1]); at Elfsborgs belejring paabegyndtes „fiorten Dage for Marie Magdalene", c. 8. juli, stemmer vel med, at kongen i et brev af 24. juni giver ordre derom til Henrik Krummedige; hvad datoen for overgivelsen angaar, kan man kun se, at kongen 13. septbr. ikke ansaa Elfsborg for erobret, hvorimod han 31. oktbr. har hørt rygter om, at slottet er faldet[2]). Det er ligeledes rigtigt, at anden dagen efter Marie Magdalene var en søndag; at Niels Bosøn og Arvid Trolle denne søndag d. 23. juli hyldede kong Hans og antvordede ham Kalmar og Borkholm, bekræftes af kong Hans brev til de svenske rigsraader paa Stæket dat. Kalmar 1497 25. juli[3]); brevets ordlyd: men efftir alles ethers begeringa . . . haffuä wij skicket eth merckeligt taal folck i alle mode som j böde osz til met Niels Boszon oc Thwre Jonszon, flere och ickä ferre oc skullä the rettä them altinges efftir som the them tilsige . . . Wij willä selfuä Personlige komme ether til hielp oc tröst thet snareste wij fange bud aff ether efftir som forne. Niels Boeszon oc Twre Jenszon kunnä ythermere wnderwijse ether — staar næppe i modstrid med angivelsen af, at de første undsætningstropper afsendtes 29. juli, thi brevet er øjensynligt bestemt til at medgives de to svenske herrer, og udtrykket „haffuä wij skicket" derfor beregnet paa modtagerne. At Erik Trolle var blandt de belejrede raadsherrer paa Stæket, synes ogsaa at ses af breve; 1. juli er han sammen med Svante Nielsen o. a. medudsteder af et brev fra Stæket og 24. aug. er han sammen med de nu befriede erkebisp Jakob og Svante Nielsen i S. Clara kloster ved Stokholm[4]). 13. septbr. skriver kong Hans fra Kalmar breve til Henrik Krummedige og Danzig[5]); i den tabte kilde sættes hans afrejse fra Kalmar til 25 septbr. I Hvitfeldts tekst angives datoen for kong Hans indtog i Stokholm til onsdagen næst for Dionysii dag (4. oktbr. =

[1]) Styffe IV, 219—21.
[2]) Danske Mag. III, 2, 24, 26—27.
[3]) Hadorph Bilagor till Rimkrønikerna II, 358—59.
[4]) Styffe IV, 225—26, 231—32.
[5]) Danske Mag. III, 2, 25. Styffe IV, 234.

Franciscidag), men dette er en af Hvitfeldts sædvanlige skrivefejl, og at der skal læses onsdag efter Dionysii dag d. v. s. 11. oktbr., bemærker Styffe; med denne dato stemmer brevet af 12. oktbr. overens, der er udstedt i Stokholms stad af erkebisp Jakob, bisp Kort i Strengnæs, Arvid Trolle . . . Svante Nielsen, Erik Trolle og Niels Bosen, netop kong Hans tilhængere, der maa antages først at være kommet ind i byen sammen med ham selv[1]). At Sten Sture virkelig maatte opgive Vesteraaslen og Dalarne, som han efter den tabte kildes meddelelser ved en ny forhandling 9. oktbr. søgte at beholde, ses af hans brev af 29. novbr.[2]).

Overalt viser det sig saaledes, at den tabte kilde og bevarede breve ikke blot ikke staar i modstrid med hinanden, men endogsaa er i den bedste overensstemmelse. Denne overensstemmelse styrker i høj grad tilliden til de af dens meddelelser, der ikke lader sig kontrollere, og berettiger til med Styffe at antage, at denne kilde har været samtidige optegnelser; ja, naar man gennemlæser den nøjagtige skildring af kong Hans tog til Clara Kloster, hans indtog i Stokholm og gudstjenesten i S. Nicolai kirke, tør man sikkert gaa endnu lidt videre og betegne disse samtidige optegnelser som optegnelser af et øjenvidne.

Tilbage staar der da at forsøge en besvarelse af spørgsmaalet om, hvem dette øjenvidne kan antages at have været. Først skal det da bemærkes, at optegnelsernes forfatter sikkert bør søges blandt Svenskere; i Hvitfeldts gengivelse høres visse svenske vendinger (f. e. behållne håffuor) og medens omhyggeligt navne paa svenske mænd anføres, nævnes der af danske, foruden kongen, kun „biskop Glob", selv danske rigsraader forekommer kun som „fleere Danmarckis Raad". Dernæst nævnes der i optegnelserne, selv bortset fra den første forhandling med Sten Sture, der kunde skyldes et tabt brev, saa mange andre forhandlinger og der gøres saa nøje rede for, hvad de har drejet sig om, at deres forfatter sikkert har været en mand, der enten selv deltog i disse for-

[1]) Styffe IV, indl. 231 anm. 8. Aarsb. IV, 283—84.
[2]) Aarsb. IV, 286.

handlinger eller som i det mindste fra de bedste kilder kunde skaffe sig oplysning om dem. Den maade, hvorpaa kong Hans stilling udenfor Stokholm i de første dage af oktober bedømmes, er saa indsigtsfuld, at man kunde tænke sig disse betragtninger gjort gældende i selve krigsraadet; ligesaa umiddelbart indlysende er de argumenter forfatteren lader det svenske rigsraad fremføre mod kong Hans kroning i Upsala og han forstaar fuldstændigt Sten Stures motiver til 9. oktbr. at søge en ny forhandling. Ved selve den maade, hvorpaa kongen betegnes: hans naade, hans majestæt, antydes det, at optegnelsernes forfatter har befundet sig i kongens umiddelbare nærhed. Ja, det er klart, at han netop stadig har fulgt kongen; han ved, hvad der foregaar i Kalmar, efterat den første undsætningshær er afgaaet, han kender den nøjagtige dato for kongens afrejse derfra, han synes selv at have været deltager i kongens tog til Clara kloster — derimod synes han intet nøjere at have vidst om de betydningsfulde begivenheder andensteds i Sverige i dette tidsrum (29. juli—29. septbr.), i alt fald er for disse folkevisen alene Hvitfeldts kilde. Og endelig er det da vel værd at lægge mærke til, at naar undtages den formodentlig almindelig kendte sag, at kong Hans „forvaring" fandt sted paaskedag, begynder optegnelserne først med søndagen 23. juli. Angivelsen af begyndelsen af Elfsborgs belejring ligger vel i tid forud for denne dag, men den følger efter den i plads, og tidspunktet er angivet ud fra Marie Magdalene dag (22. juli), den dag kong Hans kom til Kalmar; man kan let tænke sig optegnelsernes: fiorten dage for Marie Magdalene dannet over et mundtligt for fjorten dage siden. Om kong Hans rejse før denne dag ved optegnelserne intet, heller intet om den danske hærs march, som Hvitfeldt fortæller efter folkevisen — først fra denne dag af ved optegnelserne god besked.

Det synes da naturligt at fæste blikket paa de tre svenske adelsmænd, der denne dag kom til kong Hans i Kalmar for blandt dem at udpege optegnelsernes forfatter; det var Arvid Trolle, Niels Bosen og Ture Jensen. Men imellem dem er det ikke vanskeligt at vælge. Af kongens ovenfor anførte

brev ser man, at de to: Niels Bosen og Ture Jensen var bestemt til at afgaa med de første undsætningstropper til Stæket, 24. aug. er ogsaa Niels Bosen i Clara kloster medudsteder af et brev sammen med de fra Stæket befriede svenske raadsherrer og en del danske adelsmænd, der af folkevisen nævnes som undsætningshærens anførere; Olaus Petri fortæller ogsaa, at Niels Bosen og Ture Jensen kom med de danske tropper[1]). Men først 12. oktbr. er Arvid Trolle i Stokholm, ved hans navn synes al søgen at maatte standse. Han kom til kong Hans 23. juli og synes at være forblevet hos ham i Kalmar; han vidste, at hans søn Erik Trolle hørte til de belejrede paa Stæket, han maatte i følge sin stilling og sit sindelag komme til at deltage i alle kong Hans og hans partis overvejelser, hvad da ogsaa kongens brev af 25. juli vidner om, han maatte nøje faa at vide, hvad Sten Sture forlangte og hvilke overenskomster der blev truffet med ham. Det er derfor heller næppe sandsynligt, at Hvitfeldt har kendt de „skriftlige aftaler", som blev truffet med Sten Sture i Clara kloster 6. oktbr., han vilde næppe have indført dem paa den maade i sin fremstilling, og hans datering kan ikke stamme fra noget dokument; langt sandsynligere er det, at ogsaa beretningen om denne forhandling hører til Arvid Trolles optegnelser og hviler paa mundtlige meddelelser til denne fra sønnen Erik Trolle, der selv var en af underhandlerne.

Antagelsen af, at Arvid Trolle har været optegnelsernes forfatter, styrkes ved, at det vides om ham, at han var en mand, der nærede interesse for literært arbejde, og som ogsaa ellers har gjort optegnelser af forskellig art. I det kgl. bibliothek i Stokholm findes et haandskrift, der har tilhørt Arvid Trolle, og paa hvis første blad han selv har nedskrevet en række historiske notitser i kronologisk orden[2]). Nu var begivenhederne i 1497 for en væsentlig del Arvid Trolles eget værk, hans politiske hovedbedrift; tidligere var han saa at sige kun som Ivar Akselsøns svigersøn optraadt i politik,

[1]) Styffe IV, 231—32. Ol. Petri 358.
[2]) SRS. I, 232—36.

men i 1497 var han selv en af de mest fremtrædende førere for det svenske adelsparti, der var Sten Sture fjendtligt og derfor søgte forbindelse med den danske konge. Han opfattede selv begivenhederne i 1497 saaledes, thi saalænge den statsorden, der da skabtes, var bestaaende, deltog han i raadsmøderne, men da den 1501 styrtede sammen, følte han sig træt af politik og trak sig tilbage til et roligt liv paa sine gaarde[1]). Naturligt da, at netop dette aars begivenheder sysselsatte hans pen. Det er sikkert, at han i 1497 forfattede endnu bevarede optegnelser om de svenske lens fordeling, der endnu er en vigtig kilde til oplysning om svenske lensforhold[2]); hvor langt nærmere maatte det da ikke ligge ham at skildre det, han selv saa og havde del i af disse begivenheder, medens de endnu stod ham frisk i minde, af denne kamp, hvis resultat han selv følte som sit livs politiske hovedgerning.

Og endelig maa endnu et nævnes. Ved antagelsen af Arvid Trolles forfatterskab til den tabte kilde bliver det forklarligt, hvorfor Hvitfeldt ene af danske historieskrivere har kendt denne og ad hvilken vej han har lært den at kende. Disse optegnelser har ikke som saa meget andet historisk materiale været historikernes og statens fælleseje, de har i strengeste forstand været Hvitfeldts privatejendom. Som ved Ivar Akselsøns arkiv maa man her mindes Hvitfeldts slægtskab med Thotterne og Trollerne, mindes, at Arvid Trolle var Hvitfeldts tipoldefader og vende tanken mod Ivar Akselsøns gamle gaard Lillø, „som ligger paa it fast sted i mellem tvende Grene aff helga Aae", som kom i Arvid Trolles besiddelse og som saa nedarvedes fra fader til søn i Trollernes slægt, indtil endelig Hvitfeldt efter en langvarig arveproces kom i uforstyrret besiddelse af den 1582[3]). Herved — eller paa anden maade gennem slægten — er han da kommet i besiddelse af hele denne værdifulde skriftlige tradition, bestaaende af breve og historiske optegnelser, hvoraf resterne

[1]) Styffe IV, indl. 311.

[2]) Skand. Handlingar XVIII, 186—93 cf. Styffe III, indl. 238 anm. 4, 265 anm. 9; IV, indl. 312, anm. 9.

[3]) Rørdam Arild Hvitfeld 24, 26—31, 39—41.

nu synes at maatte søges i Stokholm, og han har da blandt dem fundet den kilde, der sammen med den danske folkevise gør hans skildring af kampen 1497 saa langt rigere end alle hans andre skildringer, og Hvitfeldt har ved at nytte den for eftertiden bevaret Arvid Trolles optegnelser om kong Hans tog til Sverige.

Nyt fra historisk Videnskab i Ind- og Udland.

Professor i Oldtidens Historie ved Universitetet i Halle, Gustav Hertzberg er død 16. Novbr. 1907, omtr. 80 Aar gl. Af hans Arbejder skal særlig nævnes hans Fremstilling af Hellas' og Roms samt af Byzantinernes og det osmaniske Riges Historie i Onckens Samling (1879—83, i alt 4 Bind). Han var tillige Udgiver af det thüringisk-sachsiske historiske Forenings Tidsskrift.

Dr. Sofus Larsen har nu (1908) udgivet den Rekonstruktion af *Niels Ebbesens Vise*, som han i 1903 bebudede i sin Afhandling i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed. Det er et Skrift paa over halvfjerdehundrede Sider, opbygget med største Flid og støttet paa et indgaaende Studium saavel af Viserne som af hele dens Tids Sprog, hvori de oprindelig har lydt. Om det sproglige tør jeg ikke dømme; men man glædes ved en Mængde interessante kulturhistoriske Oplysninger, og man faar stor Respekt for den Kærlighed, hvormed Forf. har fordybet sig i sit Emne. Om det overhovedet er muligt at naa det Maal, han har sat sig, synes rigtignok meget tvivlsomt, saa uheldigt som Grundlaget er for en Rekonstruktion. Larsen mener nemlig, at de 7 Opskrifter fra c. 1600, som vi har af Visen, gaar tilbage til 3 tabte, og at disse atter stammer fra en og samme fælles Form (som han i øvrigt underligt nok ikke søger at gengive), men at denne kun viser os Visen, som den lød ved Aar 1550. Er dette rigtigt, ja saa ser man for sine Øjne, hvad Visen har lidt paa mindre end 50 Aar, og det er en saa indgribende Øde-

læggelse, at det synes ganske haabløst at prøve paa at udfinde dens Lydende 200 Aar før, endda i en helt anden Sprogform. — Historikeren vil især spørge, hvorledes Larsen stiller sig til de Vers, hvori først A. D. Jørgensen har ment at kunne se, at Visen i een Form har henlagt Drabet i Randers til om Dagen. Man vidste fra Larsens tidligere Afhandling, at han ikke indrømmede Rigtigheden heraf; men man ser nu, at han dog i sin Rekonstruktion har medtaget flere af de Vers, hvori Jørgensen med Tilslutning af andre fandt Dagtiden. Mest interessant er det, at han knæsætter Ordene: „Om Dagen Greven slagen vard, om Natten ej med alle", ja, at disse Ord, hvori han 1903 saa „et ikke videre vellykket Forsøg paa at tilsløre det Faktum, at Greven blev ombragt ved Nattetid", nu faar øget Vægt ved, at L. lader det være Niels Ebbesen selv, der siger dem under Forfølgelsen ud af Randers. At en Visedigter, der lige forud har skildret Drabet som foregaaet om Natten, skulde lægge sin Helt disse Ord i Munden, er dog vist for utroligt, og jeg for min Part vil stadig fastholde, at Jørgensens Skarpsind og fine poetiske Følelse her har ført ham ind paa den rette Forstaaelse.

Kr. E.

Med det nylig (1907) udkomne 2.—3. Hæfte er 1ste Bind sluttet af det af Arkivsekretær L. Laursen paa Carlsbergfondets Bekostning udgivne Værk: *Danmark—Norges Traktater 1523—1750 med dertil hørende Aktstykker.* Som Udg. oplyser i Forordet, skal Udgaven inden for de nævnte Aar omfatte alle de af den dansk-norske Krone samt af den danske Konge som Hertug i Slesvig og Holsten afsluttede Traktater og Overenskomster med fremmede Magter eller med de andre Hertuger i Hertugdømmerne, endvidere Unionerne med Hertugdømmerne samt de danske Kongers Ægteskabstraktater og de af dem sluttede Overenskomster om Valg af danske Prinser til Fyrstbiskopper i Nordtyskland eller andetsteds. Saa vidt der kan skønnes uden en nøje Undersøgelse af Enkeltheder, foreligger her en fortræffelig Udgave, udarbejdet med stor Omhu og Sagkundskab. Teksterne er trykte efter forstandige Principper, for hvilke der er gjort udførligt Rede i

Forordet, og foran hver Traktat findes en historisk Indledning, der paa den fyldigste Maade giver Oplysning om de Forhandlinger, der er gaaet forud for den. Det maa i høj Grad ønskes, at Udgiveren maa kunne fortsætte og fuldføre det værdifulde Værk. *J. A. F.*

Erik Arups store Skrift for den filosofiske Doktorgrad: *Studier i engelsk og tysk Handelshistorie. En Undersøgelse af Kommissionshandelens Praksis og Theori i engelsk og tysk Handelsliv 1350—1850* (1907) er et Arbejde, der baade er ejendommeligt inden for vor historiske Litteratur ved dets universalhistoriske Karakter og saare fortjenstfuldt ved dets Selvstændighed og Dygtighed og ved de mange Problemer, det tager op til Behandling. Hvad Forf. fortrinsvis har tilsigtet at belyse, er hvilke Forandringer Forholdet mellem de 3 Parter, der spiller en Rolle i al Kommissionshandel, Komittenten, Kommissionæren og den Købmand (Medkontrahenten), med hvem Kommissionæren afslutter Forretning, er undergaaet i engelsk og tysk Handelsliv fra det 14. til det 19. Aarh. Som Hovedopgave betragtet er dette Emne meget specielt, og heri ligger ganske vist en Anke mod Bogen. Men der maa dog hertil straks føjes, at Forf. ser hele Spørgsmaalet under en større Synsvinkel. Det har nemlig særlig været ham om at gøre at paavise Sammenspillet inden for Kommissionshandelen mellem Praksis og Teori ɔ: mellem Handelslivets skiftende faktiske Ejendommeligheder og de af Dommere og andre Jurister fastslaaede, i Tidernes Løb forskelligtartede Retssætninger om disse Forhold; navnlig har han villet godtgøre, hvorledes den i den engelske og den tyske Lovgivning og Retsvidenskab eksisterende Forskel i Opfattelsen af Kommissionærens Stilling har hængt nøje sammen med Forskellighederne i det engelske og tyske Handelsliv. Derved har han hævet det rent formelle Emne op i en betydningsfuldere Sfære, gjort det til et Led i den almindelige retshistoriske Udvikling. Hertil kommer imidlertid, at han i det hele har villet paavise Kommissionshandelens Stilling i det almene Handelsliv, og derved er han naaet til at indflette i sin Ramme en talrig Mængde Bidrag til den hele europæiske Handelshistorie. Der findes saa-

ledes i Bogen en Række Enkeltundersøgelser om Hanseaternes Handelsmaade, særlig om det meget omtvistede Sendeveforhold, om de store engelske Handelskompagniers Tilblivelse, om det engelske Levantkompagnis Historie fra dets Begyndelse til dets Opløsning, om Verdenskampen mellem engelsk og fransk Klæde, om den tyske Handels Grundlag og Karakter gennem det 17. og 18. Aarh. og om mange enkelte Varers og Industriers kommercielle Opgang og Nedgang. I disse Undersøgelser er nedlagt megen baade historisk og handelsteknisk Forstaaelse og tillige en overordentlig Flid og Energi; foruden den store trykte Litteratur har Forf. benyttet fremmede Arkiver og navnlig udnyttet Levantkompagniets Akter i London. Enhver fremtidig Forsker paa Handelshistoriens Omraade maa nødvendigvis benytte hvad her er ydet. Undtagelsesvis er der dog i Bogen Bemærkninger eller Paastande, hvor Forf.s sædvanlige Korrekthed ikke har holdt Stik. Omtvistelig er ogsaa en Grundtanke, som gaar gennem hele Skriftet, og som kan formuleres paa følgende Maade: Forandringerne saavel i de forskellige Nationers Handelsformer som i deres kommercielle Forrangsstilling beror paa selve deres Handels Karakter og Hovedgenstand. Forf. har herved stillet sig i Modsætning til forskellige andre Opfattelser, til den, der regner med Folkenes egne Handelsevner og de Forandringer, Tiderne kan medføre deri, til den, der tillægger Omskiftelserne i Handelsvejene, navnlig de til Opdagelserne knyttede, den største Vægt og til den, der særlig er repræsenteret af moderne tyske Historikere, og hvorefter det afgørende har været den af Staterne organiserede nationale Handelspolitik, som i England og Frankrig, eller Manglen af en saadan, som i Tyskland. Om end det nu skal anerkendes, at Forf. har Ret i at tillægge det af ham fremdragne Moment stor Betydning, saa er det dog formentligt altfor ensidigt og altfor generaliserende at ville se det som det eneste virkningsfulde. Imidlertid vil ogsaa over for dette Spørgsmaal fremtidig Forskning maatte tage Hensyn til Forf.s Betragtningsmaade og Bevisførelse, og det maa i det hele haabes, at Sproget ikke vil lægge for store Hindringer i Vejen for, at Dr. Arups Bog bliver tilstrækkeligt kendt og værdsat ogsaa uden for Norden. *J. A. F.*

Fra Hasse W. Tullbergs Forlag i Stockholm har Redaktionen modtaget de 2 hidtil udkomne Bind af Pragtværket *Svenska Porträtt i offentliga Samlingar, utgifna under medverkan af Personhistoriska Samfundet af* N. Sjöberg (1905—07). Værket er planlagt som indeholdende flere Serier, af hvilke den første skal tælle 6 Bind og behandle Drottningholms, Gripsholms, de øvrige Lystslottes og Stockholms Slots Samlinger af svenske Portræter. De 2 udkomne Bind omfatter Drottningholm samt Gripsholm for Vasatidens Vedkommende. Hvert Bind rummer 3 Afsnit. De 2 første er en Tekst, forfattet af Amanuensis Nils Sjöberg, hvis 1ste Part er en Udsigt over de paagældende Slottes Samlinger og deres Tilblivelseshistorie, den anden en Billedfortegnelse. Begge Dele synes gjort med megen Sagkundskab og megen Kritik. Det tredje Afsnit er Reproduktioner af 50 Portræter fra hver af Samlingerne. Hele Værket vil sikkert blive af megen saavel kunsthistorisk som almindelig historisk Værdi.

Af *Bernstorffske Papirer*, der paa Carlsbergfondets Bekostning udgives af Dr. Aage Friis, er i Efteraaret 1907 udkommen 2. Bd., der indeholder udvalgte Breve fra og til Johan Hartvig Ernst Bernstorff i Tiden 1732—1772. Medens 1. Bind af Samlingen især gav Helhedsindtryk af Johan Hartvig Ernsts og Andreas Peter Bernstorffs Personligheder, er Indholdet af dette Bind, der bringer Breve fra over 60 Personer, danske og udenlandske, mere alsidigt; det giver især Indblik i Johan Hartvig Ernst Bernstorffs Forhold til samtidige Statsmænd og Oplysninger af politisk og biografisk Natur paa en Mængde forskellige Omraader. Særligt indholdsrig er A. G. Moltkes og Carl af Hessens Breve, der klart belyser deres og Bernstorffs Samvirken; Frederik Danneskiold-Samsøes Breve kaster et skarpt Lys over hans Personlighed, og noget lignende gælder Brevene fra Louise Plessen og den ejendommelige Herman Woldemar v. Schmettau. En særlig Interesse frembyder en Række fortrolige Breve fra Hertugen af Choiseul til Bernstorff, der supplerer P. Vedels Udgave af deres Korrespondance og især belyser Choiseuls Tankegang i en Periode, fra hvilken der hidtil ikke har været fremdraget Breve fra

hans Haand. Det foreliggende 2. Bd. indeholder for en Del Materialet til den Skildring af Johan Hartvig Ernst Bernstorff i hans Ministertid i Danmark, der snart vil fremkomme som 2. Del af Udgiverens Fremstilling „Bernstorfferne og Danmark".

Det har længe været bekendt, at Hertug Ernst Günther af Slesvig-Holsten, Hovedet for den augustenborgske Familie i adskillige Aar har været virksom for at foranstalte sine nærmeste Forfædres Historie skrevet og aktmæssig dokumenteret. Han har aabnet det augustenborgske Familiearkiv paa Primkenau for nogle tyske Forskere, der hver skal behandle en af de bekendte augustenborgske Fyrsters Historie, Frederik Christians, Christian Augusts og Frederik VIII's.

Nu begynder Resultatet af disse Arbejder at se Lyset, idet Dr. Hans Schulz, Bibliothekar ved Rigsretten i Leipzig, som Forarbejde til en Levnedsskildring af Hertug Frederik Christian har udgivet et Bind augustenborgske Breve: *Briefwechsel des Herzogs Friedrich Christian zu Schleswig-Holstein-Sonderburg-Augustenburg mit König Friedrich VI von Dänemark und dem Thronfolger Prinzen Christian Friedrich.*

Udgivelsen er sket for *Gesellschaft für schleswig-holsteinische Geschichte* (Leipzig 1908), og det 620 Sider store Bind er af overordentlig stor Interesse; det spænder Forventningen til Dr. Schulz' Biografi af Frederik Christian, der er skreven og snart vil udkomme, ledsaget af endnu et Bind udvalgte Breve til og fra Hertugen.

Brevvekslingen mellem Frederik Christian og Christian Frederik (Christian VIII) og Hertugen findes dels paa Primkenau dels i det danske Rigsarkiv. Da Hertug Ernst Günther viste sig villig til at give danske Historikere Adgang til sit Arkiv — L. Bobé har saaledes derfra faaet Ernst Schimmelmanns Breve til Frederik Christian, Aage Friis Andreas Peter Bernstorffs Breve til samme — var det kun rigtigt og klogt, at der efter Rigsarkivar Sechers Indstilling af Kong Christian IX blev givet Dr. Schulz Lejlighed til for Tiden indtil 1814 at benytte de augustenborgske Papirer i Rigsarkivet, til hvilke der tidligere kun delvis og med ganske urimelige Indskrænk-

ninger var bleven givet Adgang. Efter den udkomne Brevsamling at dømme har Dr. Schulz retfærdiggjort den Tillid der er bleven vist ham; Udvalget af Breve er sket med fuld Objektivitet, og der er i denne rent videnskabelige Kildesamling ikke sket det ringeste Brud paa rimelig Diskretion. At Dr. Schulz (S. 202) har gengivet et Brev fra Arkivet i Primkenau, hvori Frederik VI antyder Arveprins Frederiks ejendommelige huslige Forhold, kan efter mit Skøn aldeles ikke bebrejdes ham; danske Forskere forbeholder sig virkelig en tilsvarende Ret til at meddele Breve, der taler aabent om Caroline Mathildes Forhold til Struensee.

Brevskrivernes Navne viser Brevvekslingens Betydning; den indeholder de allervigtigste Bidrag til Periodens intime politiske Historie og til Hertugens og Frederik VI's Karakteristik. Til Universitetsforholdenes og det danske Aandslivs Historie findes der meget interessante Oplysninger. Aarene 1806 og 1810, der er afgørende for Augustenborgernes Forhold, oplyses nu fuldstændig, og saa vidt skønnes ligger Frederik VI's og Frederik Christians Forhold i alle Hovedpunkter klart. En nærmere Omtale af Indholdet bør opsættes indtil Dr. Schulz' andre bebudede Arbejder om Æmnet foreligger.

Dr. Schulz har anvendt adskillig Omhu paa Udgivelsen og bl. a. søgt at bøde paa sin manglende Sikkerhed i Dansk ved Korrektur her i Landet. Helt gennemført er denne dog ikke bleven, og dette har desværre haft til Følge, at der i enkelte Breve (f. Eks. S. 264—65) findes en Del meningsløse Fejl, det let havde kunde undgaas. I øvrigt synes Gengivelsen at være meget paalidelig. Oplysningerne og Henvisningerne kunde have været ret talrigere og fyldigere; de er ikke tilfredsstillende for et dansk Publikum og vil endnu mindre være det for et tysk. Hvad der er givet, er dog saa vidt jeg skønner rigtigt, og alt i alt maa Udgivelsen betragtes som fuldt forsvarlig. *Aage Friis.*

Navnlig til Brug ved Universitetsundervisning har Proff. Brandenburger og Seeliger i Leipzig paabegyndt Udgivelsen af *Quellensammlung zur deutschen Geschichte.* De hidtil udkomne smaa, lethaandterlige Hæfter omfatter Kilder til

Kirkestatens Tilblivelseshistorie og til Investiturstriden og tillige *Die deutschen Parteiprogramme 1844—1900,* 1.—2. H., udgivne af F. Salomon. Disse sidste Hæfter har ogsaa Interesse for videre Kredse.

For alle Dyrkere af det 17. Aarhundredes politiske Historie har den store 6 Binds Kvartudgave fra 1723—25 af Johan de Witts Breve været en Hovedkilde. At den dog langtfra var fuldstændig, og at Manglerne ikke var blevet helt afhjulpne ved senere spredte Udgivelser, har længe været en bekendt Sag. Da den udmærkede hollandske Historiker Robert Fruin forberedte den store Skildring af de Witt og hans Tid, som han desværre ikke fik færdig før sin Død 1899, gennemgik han derfor ogsaa de i Rigsarkivet i Haag opbevarede Breve fra og til de Witt, og han efterlod en overordentlig stor Samling af Afskrifter og Uddrag af disse. Paa Grundlag heraf har nu den ogsaa i Norden ansete Professor Kernkamp i Utrecht for det historiske Selskab i denne Stad begyndt en Udgave: *Brieven van Johan de Witt. Bewerkt door Robert Fruin, uitgegeven door G. W. Kernkamp;* Brevene til de Witt er saaledes foreløbigt udskudte til en senere Publikation. Princippet for Udgaven er at udelukke alle de Breve, der er optagne i Kvartudgaven, men at medtage alle ellers trykte eller hidtil utrykte, for saa vidt som der til dem findes Koncepter i Haagarkivet: Grundlaget har været Fruins Samlinger, men Kernkamp har revideret og udfyldt dem; oplysende Noter og korte Indledninger er tilføjede. Hidtil er udkommet 1ste Bind, omfattende Aarene 1650—57 (Amsterdam, 1906). Værket vil blive af stor Betydning, ikke mindst for Nordens Historie, hvad allerede fremgaar af, at en stor Part af 1ste Bind indeholder de Witts Breve til den nederlandske Afsending i Danmark, den bekendte van Beuningen; for deres Vedkommende er Tidsgrænsen rykket ned til August 1658. *J. A. F.*

Under Titlen: *Taine, historien de la révolution française,* har A. Aulard udgivet (Paris, 1907) et Udtog af Forelæsninger, som han 1905—07 har holdt ved Sorbonnen. Bogens Opgave er at rette et Grundstød mod den Autoritet, Taine's berømte Værk over Revolutionen har nydt i vide Kredse.

Utvetydigere kan en Fordømmelsesdom ikke udtales end det her sker i Aulards Slutningsord: „Taine vilde forny Revolutionens Historie for at retfærdiggøre sin konservative Teori om Traditionens Betydning, og forny den ved Lærdom. Men ikke alene er hans Lærdom skrøbelig, hans Syn paa Revolutionen føjer intet til hvad de royalistiske Pamfletskrivere allerede havde udtalt dels under Revolutionen, dels under Restaurationen. Naar man ser nøjere til, har han kun bragt af nyt sin behagelige Stil og den Anseelse, som Henvisning til Arkivpakker giver. Naar man gør Regnskabet op, synes Bogen og dens almindelige Resultater mig næsten unyttig for Historien, i Virkeligheden kun af Betydning for Taine's egen og hans Disciples intellektuelle Biografi". Aulard er ikke kommen letsindig til sin Fordømmelse. Han siger — og der er ingen Grund til at tvivle paa Ord fra en Historiker, der, hvad man end kan mene om hans Opfattelse, netop som Forsker fortjener den største Anerkendelse —, at han har sammenlignet Taine's Tekst med næsten alle de af ham opgivne Kilder, og at han kun undtagelsesvis har fundet en nøjagtig Gengivelse; men da det vilde være umuligt at bevise dette paa alle Punkter, har han indskrænket sig til at give et Uddrag af sin Undersøgelse. Helt fri for Smaalighed er Aulards Kritik ikke; men ganske vist fremtræder Taine's Forskningssvagheder nu i et langt grellere Lys end man tidligere kunde øjne. Det er uden Tvivl ogsaa en korrekt Bestemmelse af disse Svagheder og deres Aarsager, Aulard giver. Taine var en uordentlig, lidet omhyggelig og altfor hurtig Arbejder, navnlig overfor Arkivalier; han stolede altfor meget paa at have en instinktmæssig, øjeblikkelig Forstaaelse af Aktstykker og fordybede sig derfor ikke i dem; han troede om sig selv, at han kunde naa til den fulde Sikkerhed og improviserede ilsnart en saadan Sikkerhed; selv et Offer for den klassiske Aand, som han saa som Revolutionens Fordærvelse, generaliserede han ud fra enkelte, spredte Vidnesbyrd, og betaget af sin egen Fremstillings litterære Glans og Kunst, saa han bort fra hvad der var i Strid med hans Opfattelse. Han var ingenlunde illoyal, men han var lettroende overfor alt hvad der passede ham;

han var overbevist om, at han vilde finde Sandheden, men i Virkeligheden havde han dannet sig sin Mening i Forvejen og vilde kun bestyrke den gennem sin Forskning. Som allerede bemærket, er alt dette utvivlsomt rigtigt; men er dermed alt sagt om Taine, og er hele hans Værk unyttigt for Historien? Det maa her for det første betones, at hvor mange Urigtigheder der end er i Enkeltheder hos Taine og i hans Gengivelse af hans Kilder, meget bliver dog tilbage, som i det væsenlige er rigtig fortalt. Endvidere, hvor overdrevne hans Domme og Opfattelser end er, og hvor ubetinget Ret Aulard har i at dadle hans Tilbøjelighed til Generaliseren og hans Undladelse af at fremhæve vigtige Momenter og afgørende Sider af Tilstandene saavel under l'ancien régime som under Revolutionen, et sjældent og beundringsværdigt psykologisk Blik overfor visse af de herskende Stemninger har Taine dog ejet. Aulard og hans Skole arbejder med langt større videnskabelig Metode end han, og de har indlagt sig uvurderlige Fortjenester ved at tage Livet af mange Legender og falske Forestillinger. Men hvor de som alle Historikere igennem Konstruktion maa søge at bestemme Motiverne, dér forenkler ogsaa de Revolutionens Psykologi, generaliserer paa deres Manér. Hvor Taine ser den jakobinske Aand som den eneste Ulykke, dér har de væsenligst kun Blikket for Kampen for Revolutionen imod dens ydre og indre Fjender som Aarsagen til Fremdriften i Lidenskab og Voldsomhed. Endnu har Revolutionen ikke fundet den Skildrer, som kan samle alle Traadene i sit Hjerte og sin Hjerne og derefter i sin Pen og sin Pensel, og maaske vil en saadan aldrig komme. Men derfor kan man bryde Staven over Taine's Forskningsmaade og over hans Fortegning af Billedet uden at komme uden om de Træk, han med Rette har øjnet og gengivet i hin Jordskælvstids aandelige Fysionomi, og visse ægte Farver bliver tilbage, som vi skylder ham Tak for. *J. A. F.*

Professor Blok i Leiden har afsluttet sin fortræffelige *Geschiedenis van het Nederlandsche Volk* med 7.—8. Bind (1907—08), der omfatter Tiden fra den bataviske Republiks Grundlæggelse 1795 til Aar 1900.

Af *The Cambridge Modern History* er udkommet (1908) 5. Bind, omfattende Ludvig XIV's Tidsalder. Af størst Interesse og indeholdende flere nye Synspunkter er Afsnittene om Englands Historie 1660—1714, skrevne af Kendere som Firth, Pollock og Temperley. De kortere Udsigter over de nordiske Rigers og den store nordiske Krigs Historie er forfattede af Reddaway og Nisbet Bain, hvilken sidste tillige har behandlet Peter den Store, medens Bury har givet en Oversigt over Ruslands Historie 1462—1682. Ligesom de tidligere Bind udmærker ogsaa det foreliggende sig ved righoldige Litteraturfortegnelser.

Fortegnelse over historisk Litteratur fra Aaret 1906,

vedrørende Danmarks Historie.

Ved **Alfr. Krarup.**

Bibliografi. Arkiver og Biblioteker. Historiske Hjælpevidenskaber.

Jahresberichte der Geschichtswissenschaft. XXVI. 1903; XXVII. 1904. Berlin 1905—06.

XXVI, II, 335—41 og XXVII, II, 352—54 Litt. om Hanseforbundet (af E. R. Daenell); XXVI. II, 342—65 og XXVII, II, 623—43 om Hertugdømmerne (af G. Kohfeldt); XXVII, III. 97—104 om Danmark og Norge til 1523, 105—10 Danmark efter 1523, 111—14 Norge efter 1523 (af H. Schjøth).

B. Erichsen: Bibliografi for 1904. (Arkiv f. nord Filol. XXII, 299—332.)

E. Löffler: Dänemark. (Geogr. Jahrb. XXIX, 209—15.)

Fortschritte der Länderkunde Europas.

Frantz Dahl, U. A. Motzfeldt og *K. J. D. Schlyter*: Nordisk Litteraturfortegnelse 1905. (T. f. Retsvidensk. XIX, 375—435.)

J. Lindbœk: Oversigt over historisk litteratur fra årene 1901—1903 vedrørende Sønderjylland. (Sønderjydskę Aarb. 1906. 177—213.)

R. v. Fischer-Benzon: Literaturbericht für 1905—06. (Z. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XXXVI, 315—42.)

J. A. Almquist: Sveriges bibliografiska litteratur. 2. delen. 1. h. (= K. Bibl.s Handlingar 28.)

Ved P. betegnes Skrifter mindre end 3 Ark. Forkortelserne S. = Samlinger, T. = Tidsskrift, Z. = Zeitschrift. Naar Trykstedet er udeladt, er dette København.

V. A. Secher: Om organisationen af Arkivvæsenet i Norden. (Meddelelser fra det danske Rigsarkiv I, 145—66.)

V. A. Secher: Gesetzliche Regelung des Schutzes von Archivalien und der Beaufsichtigung nicht fachmännisch verwalteter Archive und Registraturen. (Korrespondenzblatt d. Gesammtvereins d. deutschen Geschichts- u. Altertumsvereine 1905. 404—19.)

Fr. Witt: Verzeichniss der im ältern (bis 1868) holsteinischen Generalsuperintendenten-Archiv vorhandenen Akten. (Schriften d. Vereins f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. IV, 79—108.)

Katalog over Erhvervelser af nyere udenlandsk Litteratur ved Statens offentlige Biblioteker 1905. Udg. ved *Axel Anthon Bjørnbo*.

Kamp-Schiøth: Af det store kgl. Biblioteks Saga. (Højskolebl. XXXI, 985—90.)

H. O. Lange: Det nye kongelige Bibliotek. (Gads danske Magasin. Dansk T. 1906. 136—48.)

V. G.: Det nye kgl. Bibliotek. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 9.)

J. A.: Det kongelige Bibliotek. (Højskolebl. XXXI, 1703—10.)

Det Kongelige Biblioteks nye Bygning. (Architekten IX, 117—30.)

H. Storck: Dansk Vaabenbog. Afbildninger til A. Thisets og P. L. Wittrups Nyt dansk Adelslexikon. 1—2. H. Tvær-4°.

P. Hauberg: Danmarks Myntvæsen 1146—1241. (Vid. Selsk.s Skr. 6. R. Hist. og filosof. Afd. V, 3.)

Chr. Lange: Nachrichten über die schleswig-holsteinisch-gottorpischen Münzstätten und deren Beamte. 1—2. (Berliner Münzblätter N. F. XXVII. Nr. 50 og 52.)

Tidshistorie.

Salmonsens Konservationsleksikon. 393.—414. H.

Danmarks Riges Historie. 174.—86. H. (III, 29; VI, 21—32.)

Sveriges Historia intill tjugonde seklet. Utg. af *E. Hildebrand*. H. 63—70. Sthlm.

Troels-Lund: De tre nordiske Brødrefolk. 1.—4. Opl.

Anm. af L. Moltesen i Dansk T. 1906. 305—09; jfr. Vort Forsvar Nr. 658—60, 672—73, 677—78.

M. Rubin: Prof. Troels-Lunds Skrift om de tre nordiske Brødrefolk. (Tilskueren 1906. 373—83.)

G. Wilke: Wo lag die Heimat der Kimbern und Teutonen? (Deutsche Geschichtsblätter 7. Bd. 11.—12. H.)

Alex. Bugge: Vikingerne. II.

Anm. af G. Cederschiöld i Nord. T. 1906. 297—99.

Alex. Bugge: Die Wikinger. Bilder aus der nordischen Vergangenheit. Autoris. Übertragung von Heinz Hungerland. Halle a. S.

Alex. Bugge: Die nordeuropäischen Verkehrswege im frühen Mittelalter und die Bedeutung der Wikinger für die Entwicklung des europäischen Handels und der europäischen Schiffahrt. (Vierteljahrschr. f. Social- und Wirtschaftsgesch. IV, 227—77.)

Anm. af W. Stein i Hans. Geschichtsbl. XII, 349—51.

F. Jónsson: Nordens fremmedforbindelser i Vikingetiden. (Nord. T. f. Filol. 3. R. XIV, 145—56.)

W. Vogel: Zur nord- und westeuropäischen Seeschiffahrt im früheren Mittelalter. (Hans. Geschichtsbl. XIII, 153—205.)

E. Björkmann: Nordiska vikingasagor i England. (Nord. T. 1906. 437—54.)

Om Haveloch the Dane o. a.

M. Deutschbein: Studien zur Sagengeschichte Englands. I: Die Wikingersagen. Cöthen.

J. W. E. Conybeare: The Danes in Cambridgeshire. (Saga-Book of the Viking Club IV, 127—32.)

E. Hailstone: Traces af Danish Conquest and Settlement in Cambridgeshire. (Saga-Book of the Viking Club IV, 107—26.)

W. Vogel: Die Normannen und das fränkische Reich bis zur Gründung der Normandie (799—911). Heidelberg.

E. Thubert: Politique du Nord de l'Europe au moyen âge. Les northmen en France. (Revue d'hist. diplom. 1906. 511—36.)

L. Daae: Nogle studier i Saxo Grammaticus. (Norsk hist. T. 4. R. IV, 129—60.)

Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis. IV, 1. (Arkivoversigt.)
Anm. af J. L(indbæk) i Hist. T. 8. R. I, 87—89.

Fr. Techen: Das Strandrecht an der Meklenburgischen Küste. (Hans. Geschichtsblätter XII, 271—308.)
Bl. a. om Valdemar Sejrs Frd. 1204 (S. 278).

Kilder til Danmarks Historie 1241—1274. Oversatte af *Jørgen Olrik*. 1. H.

Diplomatarium islandicum VIII, 1 (1261—1512). Reykjavík.

Pommersches Urkundenbuch. Bd. 6, Abt. 1. Bearb. von *O. Heinemann*. Stettin. 4°.
1321—24.

E. G. Folcker: Hic sepulti. Ett Visbyminne. (Ord och Bild XV, 410—12.)
Mindekorset fra 1361 i Stockholms Nationalmuseum.

E. Daenell: Die Blütezeit der deutschen Hanse. Hansische Geschichte von der zweiten Hälfte des 14. bis zum letzten Viertel d. 15. Jahrhunderts. 2. Bd. Berlin.

E. Arup: Anm. af W. Christensen: Dansk Statsforvaltning i det 15. Aarhundrede. Kbh. 1903. (Hist. Z. 96. Bd. 514—16).

A. Daae: De norske Kongers Hyldning og Kroning. En historisk Oversigt. Kria.

O. A. Johnsen: De norske Stænder. (Skrifter udg. af Videnskabs-Selsk. i Chria. 1906. II. Hist.-filos. Kl. Nr. 5.)
Anm. af J. A. F(idericia) i Hist. T. 8. R. I, 97—98.

A. Lübbers: De oldenborgske Kongers og deres nærmeste Families Sygdomme og Død. (Ugeskrift f. Læger 1906. 121—31, 145—55.)
Ogsaa som Særtryk.

K. H. Karlsson: Electus Bjørn i Skara samt stridarna om domprosteriet i Skara 1449—1475. (Kyrkohist. Årsskrift 1905 (tr. 1906). 27—31.)

W. Weber v. Rosenkranz: Zu dem Verzeichnis der bei Hemmingstedt gefallenen Ritter und Knappen. (Z. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XXXVI, 299—301.)

M. Hoffmann: Lübecks Krieg gegen Dänemark 1509—1512. (Mitteil. d. Vereins f. Lübeck. Gesch. 1906. 70—87.)

J. Lindbœk: Christiern II[s] Ægteskabskontrakt. (Danske Magazin. 5. R. VI, 186—92.)

G. Bergenstråhle: Striden vid Brunnbäck 1521. (Vårt fosterland och dess försvar 1906. Nr. 1.)

C. M. Smidt: Christian III[s] Dronning Dorotheas Portræt. (Vejle Amts Aarbøger 1906. 65—76.)

J. Martin: Gustave Vasa et la réforme en Suède. Essai historique. Paris.

Konung Gustaf I[s] Registratur. Utg. genom *J. A. Almquist.* XXIV. 1553—54. Sthlm. (Handlingar rör. Skandinaviens historia. 1. ser.)

K. Sturmhöfel: Kurfürstin Anna von Sachsen. Lpz.

P. G. Swarz: Die Haltung Danzigs im nordischen Kriege 1563—70. Danzig.
Inaug. Diss. Königsberg.

H. Biaudet: Le Saint-Siège et la Suède durant la seconde moitié du 16. siècle. Etudes politiques. Epoque des relations non officielles 1570—76. Paris.
Akad. afh. Helsingfors.

Le Saint-Siège et la Suède durant la seconde moitié du 16. siècle. Notes et Documents recueillis et résumés par *H. Biaudet.* I. 1570—76. Paris.
Ogsaa med finsk Titel.

Kancelliets Brevbøger. Udg. ved *L. Laursen.* VIII. 1584—88.

S. Skouboe: Et Kongebesøg paa Aalholm i 1585. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 49.)

R. Rittmeyer: Seekriege und Seekriegswesen in ihrer weltgeschichtlichen Entwicklung. Mit besonderer Berücksichtigung der grossen Seekriegen des 17. u. 18. Jahrhunderts. Bd. 1. Bis 1740. Berlin 1907 [ɔ: 1906].

Kirchhoff: Seemacht in der Ostsee. Ihre Einwirkung auf die Geschichte der Ostseeländer im 17. u. 18. Jahrh. Kiel 1907 [ɔ: 1906].

S. Natt och Dag: Herraväldet på Östersjön. (Vår Flotta 1906. 30—32, 47—49, 58—60, 66—68, 80—81, 90—91, 101—03, 119—20, 147—60.)

E. Baasch: Die „Durchfuhr" in Lübeck. Ein Beitrag zur Geschichte der lübischen Handelspolitik im 17. u. 18. Jahrhundert.

Bl. a. om Kristian IVs Handelspolitik overfor Lübeck.

The Cambridge Modern History. Vol. IV: The Thirty Years War. Cambridge.

G. Sommerfeldt: Verhandlungen Polens mit dem Kurfürsten Georg Wilhelm in Dezember 1627. (Altpreuss. Monatsschrift 62. Bd. (1905) 343—96.)

Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprotokoll. 3. delen. 2. uppl. Utg. af *S. Bergh*. Sthlm.

1640—44.

Journalen van de Stadhouder Willem II uit de jaren 1641—1650, medegedeeld door *F. J. L. Krämer*. (Bijdragen en Mededeel. v. het hist. Genootschap te Utrecht XXVII, 413—535.)

Statholderskabets Extraktprotokol af Supplicationer og Resolutioner 1642—50. Bd. 2. H. 2. Chria.

Svenska riksrådets protokoll. Utg. genom *S. Bergh*. XI, H. 2. 1645—46. Sthlm. (Handlingar rör. Sveriges Hist. 3. ser.)

K. Fabricius: Skaanes Overgang fra Danmark til Sverige. Studier over Nationalitetsskiftet i de skaanske Landskaber i de nærmeste Slægtled efter Brømsebro- og Roskildefredene. 1. Del (1645—60) og 2. Del (1660—76).

Anm. af J. A. F(ridericia) i Hist. T. 8. R. I, 91—93, M. Mackeprang i Nord. T. 1907. 265—72.

O. A. Johnsen: Et Aktstykke fra Stænderforhandlingerne i Kristiania 1645. (Norsk hist. T. 4. R. IV, 81—97.)

L. Daae: Et anonymt politisk Skrift omtrent fra 1649 og dets sandsynlige Forfatter. (Norsk hist. T. 4. R. IV, 192—200.)

Af Jakob Madsen.

Artur Levinson: Die Nuntiaturberichte des Petrus Widoni über den ersten nordischen Krieg aus den Jahren 1655—1658. (Archiv f. oesterr. Gesch. 95. Bd. 1—144.)

K. C. Rockstroh: Indledningen til Krigen 1657 samt Krigsbegivenhederne i Elbegnene indtil Udgangen af September nævnte Aar. (Hist. T. 7. R. VI, 366—512.)

K. C. Rockstroh: Endnu en Gang Tyborön—Agger Tangen 1657. (S. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. IV, 452—63.)

C. Klitgaard: Aalborg Stifts Præsters Trængsler „udi den onde og besværlige Tid" 1657—60. (Kirkehist. S. 5. R. III, 524—41.)

H. Hitzigrath: Hamburg während des schwedisch-dänischen Krieges 1657—1660. Hamburg 1905. P.

Fr. Koch: Der Bromberger Staatsvertrag zwischen dem Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg und dem Könige Johann Kasimir von Polen im J. 1657. (Z. d. hist. Gesellsch. f. d. Provinz Posen XXI, 1—20.)

C. F[orsstrand]: Tåget öfver Bält. Vår förnämsta militäre idrottsbragd. (Vårt fosterland och dess försvar 1906. Nr. 4—6.)

Rigsraad Otto Krags Dagbogsoptegnelser vedrørende Krigen 1658—1659. Ved *G. L. Grove* og *K. C. Rockstroh*. (Danske Magazin 5. R. VI, 137—78.)

P. Lauridsen: Slesvig og Kronen 1660—1671.
Anm. af Kr. E(rslev) i Hist. T. 8. R. I, 95—97.

Detlev von Ahlefeldts Gesandtschaftsjournal vom Jahre 1666, mitgeteilt von *Helene Höhnk*. (Z. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XXXVI, 79—169.)

Carl S. Petersen: En rejse i Danmark i vinteren 1674. Af en hollandsk købmands beretning. (Fra Arkiv og Museum III, 1—41.)
Abraham van der Meerschs Rejse.

J. Gulowsen: Gyldenløvefeiden 1675—79. (Skrifter udg. af Videnskabs-Selskabet i Chria. 1906. II. Hist.-filos. Kl. Nr. 6.)
Ogsaa som Særtryk.

Eigenhändige Briefe des Grossen Kurfürsten an Johann Moritz von Nassau. [Hrsg.] von *O. Meinardus*. (Forsch. z. brandenb. u. preuss. Gesch. XIX, 115—55.)
Bl. a. om Krigen 1675—79.

Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg. Bd. 19. Politische Verhandlungen. Bd. 12. Hrsg. v. *F. Hirsch*. Berlin.

F. Fehling: Frankreich und Brandenburg 1679—84. Lpz.

A. Bratt: Sveriges yttre politik under de preliminäre förhandlingarna före freden i Rijswijk. Upsala 1905.
Akad. afh.

P. Haake: Die Wahl August des Starken zum König von Polen. (Hist. Vierteljahrschr. IX, 31—84.)

A. P. Tuxen, C. L. With-Seidelin og *A. L. Hansen*: Felttogene i Nordtyskland og Baahuslen, i Østersøen og Kattegat 1710—12. Udarb. ved Generalstaben. (= Bidrag til den store nord. Krigs Hist. III.)

Cl. Annerstedt: Fältmarskalken grefve Magnus Stenbock. Minnesteckning. (Svenska Akademiens Handlingar ifrån år 1886. XX, 21—579.)

Cl. Annerstedt: Memoires de Stenbock. Kritisk studie. (Samlaren XXVII, 1—22.)

O. Kuylenstjerna: Karl XII^{s} fälttog i Norge 1716. (Ill. Militärrevy 1906. 26—36.)

J. F. Chance: The Northern Policy of George I to 1718. (Transactions of the R. Hist. Society. N. S. XX, 79—107.)

J. F. Chance: The mission of Fabrice to Sweden 1717—1718. (Engl. Hist. Review 1906. 57—77.)

J. F. Chance: The Northern Question in 1718. (Engl. Hist. Review 1906. 460—92.)

Sveriges ridderskaps och adels riksdags protokoll från och med år 1719. XVII. H. 1—2. 1746—47. [Utg. af *G. O. Berg*]. Sthlm.

Politische Correspondenz Friedrich's des Grossen. Bd. 31. Berlin.

Viggo Christiansen: Christian VII^{s} Sindssygdom.

Edv. Holm: Danmark-Norges Historie under Kristian VII. (1766—1808.) 2. Bd.^{s} 2. Halvdel. (= Danmark-Norges Historie 1720—1814. 5. Bd. 2. Halvdel.)
Anm. af S. Fenger i Højskolebl. XXXI, 1399—1404.

J. A. Fridericia: Prof. Edv. Holms Fremstilling af den saakaldte Guldbergske Tid. (Det ny Aarhundrede 4. Aarg. I, 194—99.)

K. A. Wieth-Knudsen: Danmark-Norges Historie under Guldberg. (Tilskueren 1906. 763—68).
Anm. af Prof. Holms Værk.

Fra Hoffet og Byen. Stemninger og Tilstande 1793—1822 i Breve til Joh. Bülow til Sanderumgaard. (= Memoirer og Breve, udg. af Jul. Clausen og P. Fr. Rist. III.)

Kieler Professoren-Briefe. Mitgeteilt von *Hans Schulz*. (Z. d. Gesellsch. f. schlesw.-holst. Gesch. XXXVI, 257—70.)

Bl. a. flere fra D. H. Hegewisch til Hertug Friedrich Christian.

Socialdemokratiens Århundrade. Under redaktion af *H. J. Branting*. H. 53—69. Sthlm.

II, 381—510 Danmark och Norge.

Aage Friis: Aktstykker vedrørende Holstens Indlemmelse i Danmark i Aaret 1806 (Fortsat). (Danske Magazin 5. R. VI, 97—136.)

J. Holland Rose: Canning and the Secret Intelligence from Tilsit. (Transactions of the R. Hist. Society. N. S. XX, 61—77.)

C. H. Arendrup: Forsvarssagen. Nogle Bemærkninger om de Forhold. som medførte Englands Overfald paa Danmark 1807, og om Foranstaltninger for at kunne hævde Danmarks Neutralitet.

C. Klitgaard: Nogle Episoder fra Krigen 1807—14. (S. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. V, 176—88.)

S. J. Boëthius: Om tronföljarevalet i Örebro 1810. Uppsala. P.

En Deltager om Kampen ved Sehested d. 10. Decbr. 1813. (Vort Forsvar Nr. 654.)

Helene Höhnk: Kriegsdrangsale des Jahres 1814. Aus dem Naher Dorfsbuche. (Die Heimat XVI, 13—16, 46—50.)

B. G. Niebuhrs Erklärung aus dem Jahre 1814 über sein Verhältnis zu Preussen und zu Dänemark. Mitgeteilt von K. Hugelmann. (Hist. Z. 3. F. II, 126—34.)

Bilsted: Fra det danske Armékontingent i Frankrig 1816—18. (Vort Forsvar Nr. 658—59, 671—73, 677—79.)

Nogle Studenterbreve sendte fra Kjøbenhavn til Christiania 1817—20. Meddelte af *L. Daae*. (Personalhist. T. 5. R. III, 233—48.)

G. Nordenswan: En konstnärs vandringsår. Ur Axel Nyströms bref till Klas Livijn. (Nord. T. 1906. 121—34, 180—96.)

Bl. a. ogsaa om N.s Besøg i Kbh. 1819.

J. Olsen: Kong Frederik d. VIs Rejse i Jylland, særlig i Ribe Amt, 1828. (Fra Ribe Amt IV, 33—50.)

Ein Brief U. J. Lornsens. Mitgeteilt von *J. H. Eckardt.* (Z. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XXXVI, 297—98.)
Fra 12. Nov. 1830.

C. Klitgaard: „Stændervisen". (S. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. V., 137—54.)
1838.

En Nordmands Optegnelser fra Kjøbenhavn 1838. (Personalhist. T. 5. R. III, 259—72.)

H. E. Hoff: Aus sieben Jahrzehnten (1800—1870). (Die Heimat XVI, 274—78, 287—99.)
Af Christoph Tiedemanns Erindringer.

A. Hvass: En Episode fra Christian VIII[s] Dødsfald og Bisættelse. (Politikens Kronik 15. Febr.)
Om Borgerrepræsentationens Stilling.

G. Thorsander: Bland kosackdolmor och pickelhufvor. Sthlm.
Bl. a. Löwenhielmarne 1884, Dansk-svensk-norska ströfkåren 1864.

S. Hansen: Den jydske Slavekrigs Begyndelse. (Vejle Amts Aarbøger 1905. 171—92.)

Mere fra Slavekrigen. I: *H. Kau*: Fra Gadbjerg og Lindeballe Sogne. II: *Sine Godskesen*: En Præstegaard under Slavekrigen. (Vejle Amts Aarbøger 1906. 39—64.)

Axel Liljefalk: Lidt om Tildragelserne i Vejle Amt, særlig omkring Kolding, under første Krig. (Vejle Amts Aarbøger 1906. 153—71.)

B. Studt: Bismarck als Mitarbeiter der „Kreuzzeitung" in den Jahren 1848 und 1849. Blankenese 1903.
Inaug. Diss.

Kaiser Wilhelms des Grossen Briefe, Reden und Schriften. Ausgewählt und erläutert von *Ernst Berner*. Bd. 1: 1797—1860, Bd. 2: 1861—1888. 1.—3. Aufl. Berlin.

Uddrag af Feltmarskal *Moltkes* Breve til hans Familie. (Vort Forsvar Nr. 671.)
Om 1849—50 og 1864.

J. Amorsen: Minder fra 1849. (Fra Ribe Amt IV, 164—69.)
Fra Lydum Sogn 20. Juni 1849.

Axel Liljefalk: 6. Julislaget. (Vort Forsvar Nr. 666.)

Mindestenen ved Hejse Kro. (Vort Forsvar Nr. 670.)
For Slaget 6. Juli 1849.

En frivillig svensk Læge [J. M. Flyborg]s Dagbog for 1850. (Vort Forsvar Nr. 663—65.)

Axel Liljefalk: Isted-Slaget. 25. Juli 1850. (Vort Forsvar Nr. 668.)

Fr. Meidell: Et Minde om Istedslaget d. 25. Juli 1850. (Vort Forsvar Nr. 667.)

E. Denis: La fondation de l'Empire allemand (1852—71). Paris.

M. Rubin: Le rachat des péages du Sund. (Overs. over Vidensk. Selsk.s Forhandl. 1906. 1—17.)

F. Fehling: Vor fünfzig Jahren. Zur Erinnerung an Friedrich Krüger und Lübecks Politik am Sunde. (Hansische Geschichtsblätter XII, 219—43.)

C. O. Arcadius: Louis de Geer. Et stycke ur 19:de seklets historia. Sthlm.

J. K. Bergwitz: Statsraadskonferencen d. 8. Sept. 1863 paa Ulriksdals Slot. (Folkebladet XXVII, 36—38.)

Cecilia Bååth-Holmberg: Skaldedrömar och skaldepolitik. Emil v. Quanten och hans tid. Sthlm.
Svenskt folkbibliotek. II, 2.

H. P. B. Barfod: H. M. Kong Christian IX. 2. Bd. (1888—1906). 4^0.

Þ. Bjarnason: Kristján konungur IX. (Skirnir 80. ár. 1—14.)

L. Moltesen: Kong Christian IX. (Dansk T. 1906. 169—72).

P. Munch: Kristian IX.s Tid. (Det ny Aarhundrede 3. Aarg. I, 541—49.)

V. Pingel: Efter Kong Christian IX.s Død. (Tilskueren 1906. 189—96.)

T. Skat Rørdam: Tale ved Kong Christian IX.s Bisættelse i Roskilde Domkirke. P.

Ludv. Schrøder: Ved Kong Christian IX.s Død. (Højskolebl. XXXI, 145—48.)

Johannes C. H. R. Steenstrup: Ved Kong Christian IX's Død. (Norden 1906. Febr. S. 1—4.)

Alex. Thorsøe: Kong Christian IX. 2. Udg.

Alex. Thorsøe: Af Christian IX.s Liv og Kongegerning. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 19.)

O. A. Øverland: Christian IX, Danmarks Konge. Biografi og Landsstyre. Kria.

H. M. Kong Christian IX. Et Mindeskrift. 1.—2. Opl.

Kong Christian IX. (Vort Forsvar Nr. 656.)

J. Ahrend: Kong Christian som Menneske. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 19.)

P. N. Nieuwenhuis: Kong Christian IX som Militær. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 19.)

V. Greibe: Christian IX. Udstilling. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 1; jfr. sst. Nr. 4.)

Kraft zu Hohenlohe-Ingelfingen: Aus meinem Leben. Aufzeichnungen. Bd. 3: Die Kriege 1864 und 1866. Friedenszeit bis 1870. 3. Aufl. Berlin.

Im Kampfe für Preussens Ehre. Aus dem Nachlass des Grafen *Albrecht v. Bernstorff* und seiner Gamahlin *Anna* geb. von *Koenneritz*. Hrsg. von K. Ringhoffer. Berlin. 1864.

G. C. v. Widdern: Küstenschutz und Unternehmungen gegen denselben an der schleswig-holsteinisch-jütischen Nord- und Ostseeküste im Feldzug 1864. Berlin.

Axel Liljefalk: „En gammel Venstremand" om Kampen ved Mysunde 2. Febr. 1864. (Højskolebl. XXXI, 1759—62.)

Axel Liljefalk: Preusserne i Bjerge Herred i Marts og April 1864. (Vejle Amts Aarbøger 1906. 1—17.)

N. Stephansen: Preusserne i Bjerge Herred i 1864. (Vejle Amts Aarbøger 1906. 172—77.)

H. Rosendal: Erindringer fra Vejle i Krigsaaret 1864. (Vejle Amts Aarbøger 1905. 11—34.)

Jul. Jørgensen: Erindringer fra Skansegravningen ved Vejle i Marts 1864. (Vejle Amts Aarbøger 1906. 111—16.)

H. Wulff: „Da Fjenden var i Landet" [ɔ: 1864].

C. Bleibtreu: Düppel-Alsen. Stuttgart.

Kong Christian IX i Dybbøl Skanser. (Vort Forsvar Nr. 657.)

Et lille Krigsminde. (Bornholmske S. I, 195; jfr. Vort Forsvar Nr. 677.)

Et Brev fra Løjtnant Anker 6. April 1864.

Jens Skytte: Uro i Lejren. Minde fra Landsbyen Trelde [Juli 1864]. (Vejle Amts Aarbøger 1905. 113—23.)

Auberon Herbert. (Vort Forsvar Nr. 677.)
Engelsk Frivillig 1864.

Edv. Brandes: De politiske Forlig. (Det ny Aarhundrede. 4. Aarg. I, 109—20.)
Forligene efter 1866.

P. Munch: Omvæltningens Aar. (Det ny Aarhundrede 3. Aarg. I, 355—59.)
1905.

Kong Christians Ligfærd. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 22.)

Nouveau Recueil général de Traités. Continuation du Grand Recueil de *G. Fr. de Martens* par *F. Stoerk*. 2. série. T. 33, 1.—2. livr. Lpz.

Elna Munch: Kvindernes Valgretskamp. (Det ny Aarhundrede 3. Aarg. II, 349—59.)

Fr. Kretz: Aarbog for Rigsdagssamlingen 1905—06.

Topografi.

W. Schlüter: Der Norden Europas in der mittelalterlichen Kartographie. (Sitzungsber. d. gel. estnischen Gesellschaft 1905. 1—20.)

J. P. Trap: Beskrivelse af Kongeriget Danmark. 3., omarb. Udg. 73.—77. (sidste) H.

J. Velander: Danmark och Danskarna. Sthlm.

(*H. Trier*:) Ved Tronskifte. Aktstykker fra Københavns 32 Mænds og Borgerrepræsentanters Arkiv m. m.
Ikke i Bogh.

Kjøbenhavns Huse og Indvaanere efter Branden 1728. Udg. efter samtidige Fortegnelser af Kjøbenhavns Brandforsikring. 4^0.
Ikke i Bogh. Anm. af C. Nyrop i Fra Arkiv og Museum III, 71—76.

(*Heinr. Hansen*:) Bygningskommissionens Historie. Udg. i Anledning af Bygningskommissionens 50-aar. Jubilæum. 4^0.

Axel Møller: Et Jubilæum paa Bygningslovgivningens Omraade. (Architekten VIII, 241—53.)
Kbh.s Bygningskommission 1856—1906.

Orla Bock: Det København, der forsvinder. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 25.)

K. Bokkenheuser: De svandt, de svandt! Vandringer i det gamle København.

Fr. Schiøtt: Nogle Blade af St. Annæ Kvarters Historie. (Architekten VIII, 513—20; IX, 21—27.)

H. Tofte: Fra det mørkeste København. Brøndstræde-Kvarteret. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 33.)

H. N. Rosenkjær: Historiske Bygningsfund ved „Holger Danske" [ɔ: Hjørnet af Farvergade og Gaasegade]. (Architekten VIII, 272—76.)

C. M. Smidt: Nationalmuseets Udgravning af Blaataarn. (Fra Arkiv og Museum III, 42—70.)

Garnisonskirken. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 27.)

V. Wanscher: Glyptotheket. (Architekten IX. 28—30.)

Ny Carlsberg Glyptotek. (Architekten VIII, 401—15.)

Glyptoteket. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 40).

V. Klein: Kristiansborgsagen. Et Forsøg paa en afsluttende Undersøgelse. P.

V. Klein: Til Folketingets Udvalg i Anledning af Forslag til Christiansborgs Genopførelse. P.

Anders Hvass: Kjøbenhavns Personbanegaard. Historisk Udvikling. (Det ny Aarhundrede 3. Aarg. II, 285—91, 4. Aarg. I, 77—89.)

P. Køhke: Kjøbenhavns Raadhus. 2. forøg. Opl. P.

Erik E. Faber: Rigshospitalet. (Det ny Aarhundrede 3. Aarg. I, 522—33.)

Fr. L. Levy: Synagogen i Krystalgade. (Architekten VIII, 497—501.)

Jørgen Olrik: Vodroflund. (Architekten IX, 69—74.)

To Slotte. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 21.)
Fredensborg og Bernstorff.

C. M. Smidt: Drösselbjærgs toskibede Kirke. (Architekten VIII, 165—67.)

P. B. Grandjean: Hellested Præstegaards Brand 1707. (Østsjæll. Aarb. VI, 27—34.)

Lauritz Pedersen: Godt Folk og uærligt Foik i det gamle Helsingør. (Fra Frederiksborg Amt 1906. 60—99.)

Chr. Axel Jensen: Fattiggaarden i Helsingør. Herluf Trolles og Birgitte Gøjes Skolegaard. P.
Særtryk af „Berl. Tidende".

V. Lorentzen: Karmelittermunkenes Sygehus i Helsingør. (Architekten VIII, 257—62; jfr. ogsaa smst. 214—15, 300—302; Chr. Axel Jensen smst. 520—22.)

Chr. Axel Jensen: Endnu en Gang Karmelitternes Sygehus og Herluf Trolles Gaard. (Architekten VIII, 541—45.)

P. Petersen: Fattigvæsen i Hillerød i gamle Dage. (Fra Frederiksborg Amt 1906. 100—116.)

Poul Hansen: Strejftog gennem Holbæk Amt. Holbæk.

V. la Cour: Af Holbæk Slots Bygningshistorie. (Fra Arkiv og Museum III, 89—137.)

N. P. Nielsen: Højelse Kirke. (Østsjæll. Aarb. VI, 1—26.)

Direktør Mollerup om Kjøge By. (Østsjæll. Aarb. VI, 60—64.)

Udtalelser om Kjøge By. (Østsjæll. Aarb. VI, 53—57.)

En gammel Kjøge Sang. (Østsjæll. Aarb. VI, 58—59.)

H. J. Hansen: Sct. Gertruds Kapel i Kjøge. (Fra Arkiv og Museum III, 138—45.)

P. B. Grandjean: Misvækst paa Lindersvold Bøndergods i Aaret 1698. (Fra Arkiv og Museum III, 150—55.)

Andreas Hansen: Hundrede Aar. Træk af Lyngby Sogns Historie 1721—1821. (Vor Ungdom 1906. 259—67.)

Chr. Axel Jensen: Løvenborg. (Architekten VIII, 173—78.)

J. Kornerup: Merløse Herreds Fortidsminder. (Kirkehist. S. 5. R. III. 591—605.)

H. F. Rørdam: Kirkeforhold i Roskilde 1572 (forts.). (Kirkehist. S. 5. R. III, 225—231.)

J. Kornerup: Vor Frue Kirke og Kloster i Roskilde. (Kirkehist. S. 5. R. III, 251—55.)

A. Fang: Det adelige Jomfrukloster i Roskilde. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 13.)

En engelsk Udtalelse om Storehedinge i 1858. (Østsjæll. Aarb. VI, 45—52.)

Holger Rosenberg: Holbergs Gaard. [Tersløsegaard.] (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 46.)

H. Olrik: Tisvildeegnen i gamle Dage. (Fra Frederiksborg Amt 1906. 1—59.)

K. Sørensen: Vemmetofte Kloster. Hovedbygningens Oprindelse og den forestaaende Ombygning. (Østsjæll. Aarb. VI, 49—52.)

J. B. Löffler: Vordingborg Slotskirke. (Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 2. R. XXI, 319—22.)

M. K. Zahrtmann: Det ældste paa Dansk trykte Skrift om Bornholm. (Bornholmske S. I, 1—6.)

N. Hansen: Aaker Præstegaard i 200 Aar. (Bornholmske S. I, 7—58.)

F. Bojsen: Af Møns Historie (II). Den ældre Middelalder.

Magnus Petersen: Krucifikset i Elmelunde Kirke paa Møen. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 46.)

Axel Th.: Juellinge. (Ill. T. 48. Bd. Nr. 5.)

J. Magnus Petersen: St. Nicolai Kirke i Nakskov. (Kirkehist. S. 5. R. III, 256—73.)

Holger Hansen: Indskrifter i Dalum Kirke. (Personalhist. T. 5. R. III, 76—84.)

C. A. J.: Fra Løgismose. (Fra Arkiv og Museum III, 174—76). Om et Fund fra 1769.

Chr. Axel Jensen: Ejler Rønnovs Gaard i Odense. (Architekten VIII, 281—91.)

Jeppe Aakjær: Den jydske Hede før Kolonisationen. (S. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. IV, 353—435.)

Indhentede Oplysninger om Tab af Arealer ved Oversvømmelser langs Limfjordens Kyster samt om Fiskeriforholdene i Fortid og Nutid af Komiteen for en Oddesundsdæmning. (Aalborg.) Fol.

Alfr. Ipsen: Vesterhavsbade. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 39, 45—48, 52.)

F. Beckett, R. Berg, Jul. Clausen, A. Jensen: Aarhus. Byens Historie. 21.—25. H. Aarhus. 4^0.

V. Lorenzen: Vor Frue Kirke og Hospitalet i Aarhus, forhen Dominikanernes Kirke og Kloster. Med Tegninger og Opmaalinger af *C. Bræstrup*. Aarhus. 4°.

Anm. af Fr. Beckett i Architekten VIII. 333—36, af J. Johnsen i Nord. Ugebl. f. kath. Kristne 54. Aarg. 444—50.

Johannes C. H. R. Steenstrup: Nogle Bemærkninger om Tangen ved Agger. (S. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. IV, 464—68.)

P. Eliassen: Fra Almind. (Vejle Amts Aarbøger 1905. 155—69.)

Herman Bang: Bangsbo. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 41.)

Gamle Dokumenter fra Fussingø. (S. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. V, 212—28.)

Alfr. Ipsen: Fra Fuur. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 36.)

H. Kau: Om Gadbjerg Sogns ældste Kirke. (Vejle Amts Aarbøger 1906. 117—35.)

C. Klitgaard: Hvarrer i Hanherred. (S. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. V, 135—36.)

O. P. Jensen: Graabrødreklostret i Horsens. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne 54. Aarg. 219—21.)

C. Klitgaard: Hvetbo Herred. 1.—3. H. Aalborg.

J. Wammen: Karup, dens Helligkilde og dens Kirke. Viborg (1905).

Ikke i Bogh.

Emil Madsen: Klejtrup Voldsted. (S. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. V, 167—75.)

P. Eliassen: Bidrag til Kolding Bys ældre Historie. (Vejle Amts Aarbøger 1906. 192—245.)

P. Eliassen: Bidrag til Kolding Bys Historie i det 19. Aarhundrede. (Vejle Amts Aarbøger 1905. 35—88.)

J. O. Brandorff: Graabrødre Klostret i Kolding. (Vejle Amts Aarbøger 1906. 19—37.)

S. Beyer: Lyngvig Fyr. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 7.)

Interiører fra en lille By. Uddrag af Breve fra Nykøbing paa Mors 1810—1821. (S. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. V, 117—34.)

Niels Sørensen: Paa Udflugt i Randers Amt. Randers (1905).

Niels Sørensen: Mosgroede Minder i Randers Amts sydlige Del. Randers (1905). P.

Jacob Helms og *H. C. Amberg*: Ribe Domkirke.

Francis Beckett: Kathoveddøren paa Ribe Domkirke. (S. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. IV, 451.)

Ribe Fugleskydningsselskab 1855—1905. Ribe (1905). P. Ikke i Bogh.

Georgia la Cour Petersen: Skibelund og dets Mindesmærker. Kolding. P.

Rambusch: Skærn Aa. (S. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. V, 155—66.)

Anton Jacobsen: Sæby Købstad. Sæby.

M. Aaberg: Uddrag af en gammel Kæmnerbog. Et Blad af Thisted Kommunalhistorie. (Hist. Aarbog for Thisted Amt. I, 42—50.)

P. L. Hald: Fortidsminder i Thy og Hanherred. (Hist. Aarbog for Thisted Amt I, 28—35.)

J. J. Ravn: Gamle Minder fra Tyvkær. (Vejle Amts Aarbøger 1906. 179—82.)

P. Eliassen: Fra Hans de Hoffmans Dage. Nogle Papirer fra det 18. Aarhundrede om Vejle Amt. (Vejle Amts Aarbøger 1906. 77—110.)
I. De tyske Kolonister. II. Udskiftningen.

S. Hansen: Gamle Borgpladser ved Vejle. (Vejle Amts Aarbøger 1905. 91—112.)

Budolfi Kloster i Viborg. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 12.)

„Budolfi Kloster" i Viborg. (Architekten IX, 99—101.)

C. M. Smidt: „Budolfi" i Viborg og dets Nedbrydning. (Architekten IX, 107—12.)

Vildbjerg Kirke. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 50.)

V. Mollerup og *C. M. Smidt*: Om Vitskøl Kloster. (Kirkehist. S. 5. R. III, 231—33.)

N. H. Und: Et Aarhundredes Fremskridt i Ølgod og Ansager Sogne 1800—1903. (Fra Ribe Amt IV, 113—35.)

T. H. Thomsen: Geschichte der Provinz Schleswig-Holstein für die Hand der Schüler. 2. verm. Aufl. Hannover-List, Berlin.

C. A. Volquardsen: Aus schlesw.-holst. Geschichte. (28. Deutscher Juristentag zu Kiel 9.—13. September 1906. S. 23—35.)

A. Sach: Das Herzogtum Schleswig in seiner ethnographischen und nationalen Entwickelung. Abt. 3. Halle a. S. 1907 [o: 1906].

Anm. af Joh. Stp. i Hist. T. 8. R. I, 94—95.

Manuel historique de la question du Slesvig. Publ. sous la direction de *Frantz de Jessen*.

Anm. af M. Mackeprang i Sønderjydske Aarb. 1906. 309—14.

Skade: Dansk Statsstyrelse belyst ved et Eksempel. (Dansk T. 1906. 330—47, 414—27.)

Dansk Politik overfor Hertugdømmerne.

Frantz von Jessen: Under prøjsisk Styre. (Gads Danske Magasin. 1906. 1—12.)

P. Munch: Sønderjydernes Kamp. (Det ny Aarhundrede 4. Aarg. I, 155—61.)

Dagshistorie 1905. Tildragelser vedrørende Nordslesvig, optegnede efter Tidsfølgen. (Sønderjydske Aarb. 1906. 315—23.)

Thade Petersen: Det danske Aarsmøde 1906. (Sønderjydske Aarb. 1906. 302—08.)

L. Hertel: Folkeærens opretholdelse og den sønderjydske kirkesag. Sælges til fordel for en paatænkt frimenighedskirke i Skjærbæk. Kolding (1905).

K. Oldekop: Topographie des Herzogtums Schleswig. Kiel.

Ottsen [o: Otto Lausten]: Die Nordsee-Küstenlinie in Schleswig-Holstein. (Die Heimat XVI, 93—99, 119—28.)

W. Heering: Bäume und Wälder Schleswig-Holsteins. Kiel.

H. P. Hanssen-Nørremølle: Det nordslesvigske Landbrugs Gjæld. (Sønderjydske Aarb. 1906. 214—57.)

H. Kjær: Notes on the Danework. (Saga-Book of the Viking Club IV, 313—25.)

N. Hansen: Die Schwemmlandsdecke bei Flensburg. (Die Heimat XVI, 52—59.)

Chr. Jensen: Das Schloss Gottorp. (Die Heimat XVI, 87—93, 111—19.)

Thade Petersen: Rømø. Et Bidrag til Øens Historie og Beskrivelse (sidste Stykke). (Sønderjydske Aarb. 1906. 30—97.)

M. C. Dahl: Die Volkstracht der Insel Rom. (Z. d. Vereins f. Volkskunde XVI, 167—70.)

Doris Snittger: Altes und Neues aus Schleswig. (Die Heimat XXI, 204—07.)

Ottsen [ɔ: *Otto Lausten*]: Der Kreis Tondern. Bilder aus der Erdkunde und Geschichte des Kreises. Tondern.

C. Häberlin: Beiträge zu einer Chronik des Fleckens Wyk (1706—1906). Wyk auf Föhr.

P. v. Hedemann-Heespen: Bemerkungen über die Geschichte Holsteins vor 1100. (Z. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XXXVI, 305—09.)

P. v. Hedemann, gen. v. Heespen: Geschichte der adeligen Güter Deutsch-Nienhof und Pohlsee in Holstein. 1. Th. Schleswig. 4°.

Detlefsen: Die städtische Entwicklung Glückstadts unter Christian IV. (Z. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XXXVI, 191—256.)

Kiel. Hrsg. von W. G. Mühlau. Kiel. 4°.

Kieler Schlossrechnungen des 17. Jahrhunderts. Hrsg. v. *J. Biernatzki*. (= Mitteil. d. Gesellsch. f. Kieler Stadtgesch. XXII.)

K. Bielenberg: Zwei geschichtliche Gedenkstätten der Kremper-Marsch. (Die Heimat XVI, 153—60.)
Klostret i Ivenfleth og „Die Steinburg".

Erik Lie: Gamle norske Slotte. (Folkebladet XXVII, 116—22.)

O. Nordhagen: Balke, Ulnes og Slidre Kirker. (Aarsberetn. fra For. t. norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1905. 281—306.)

W. Berg: Bohusläns forntid. Göteborg.

P. Sommerschield: Historiske Skildringer fra Baahuslen (Viken). (Konghelle, Ragnhildarholm og Baahus). Kria. 1905.

H. Meyer: Samlinger til Bergens Beskrivelse. Bd. 1. Skrevet udi Aaret 1764. Udg. ved *B. E. Bendixen*. H. 3. Bergen 1905. — Tillæg og Rettelser. H. 2. Smst.

J. Wahl: Et nyt bidrag til Bergenhus fæstnings historie. (Skrifter udg. af Bergens hist. Forening. Nr. 12. II.)

D. Thrap: „Tydskekirkens" sidste Dage. (Skrifter udg. af Bergens hist. Forening. Nr. 12. III.)

C. O. Munthe: Frederikshalds og Frederiksstens Historie indtil 1720. Kria.

C. Plünnecke: Frederiksstad indtil det 20. Aarhundrede. III. Kria.

B. E. Bendixen: Gimmestad kirke, Nordfjord. (Aarsberetn. fra For. t. norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1905. 271—80.)

G. Graarud: Holmestrand og Omegn. En historisk Oversigt. H. 1—8. Kria.

Fr. Pettersen: Høifjord stavkirke, Vestfold. (Aarsberetn. fra For. t. norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1905. 307—23.)

P. Hofstad: Id Kirke i Smaalenene. (Aarsberetn. fra For. t. norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1905. 324—32.)

H. M. Neeraas: Kristianssund i ældre og nyere Tid. Kria.

S. A. Sørensen: Bidrag til Larviks Historie. Larvik. P.

J. A. Schneider: Molde og Romsdalen. En historisk Oversigt. 2. Del. Kria. 1905. P.

Alex. Bugge: Et ukjendt kloster nordenfjelds. (Norsk hist. T. 4. R. V, 67—74.)
Munkeby (Cistercienserkloster).

Henr. Mathiesen: Munkholmen. (Folkebladet XXVII, 85—87.)

J. L. Quisling: Øvre Telemarkens Historie i det 17. Aarh. Skien.

L. Berg: Om Jordegodsets Fordeling i Tønsberg Len (det senere Jarlsberg Grevskab) i 1650 og 1701. (Norsk hist. T. 4. R. V, 33—66.)

L. Weibull: En tillernad förstöring af Glimmingehus. (Hist. T. f. Skåneland II, 332—35.)
1676.

L. Weibull: Studier i Lunds Domkyrkas historia. Lund. (= Hist. T. f. Skåneland Årg. 1906. H. 2—3.)

Riis Carstensen: Minder fra den gamle Danmarks Historie. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 53.)
Om Reval.

L. Bergh: Befolkningens Levevis, Boligforhold og Sundhedspleje [paa Færøerne]. (Atlanten III, 233—37.)

Daniel Bruun: Middelalderlige Bygninger paa Kirkebø. (Architekten VIII, 417—29, 433—44.)

Edv. Holm: Hvorledes vi Danske ser paa Island og dets Udvikling igennem Tiderne. (Dansk T. 1906. 569—81.)

Bogi Th. Melsteð: Íslendinga Saga. 2. Bd. 1. H. Kaupmannahøfn.

Bogi Th. Melsteð: Altingets Historie i Omrids. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 43.)

B. Þorsteinsson: Íslenzk þjóðlög. (Skirnir 80 år. 289—306.)

Arthur Bonus: Etwas über Island. (Preuss. Jahrbücher 124. Bd. 433—50.)

H. Wiehe: Til vinállu og heillar frændsemi. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 44.)

M. P. Blem: Islands økonomiske Fremskridts Periode. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 44).

Th. Thoroddsen: Island. Grundriss der Geographie und Geologie. II. Gotha. 4°.
Petermanns Mitteilungen. Ergänzungsheft Nr. 153.

Daniel Bruun: Islands indre Højland. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 43.)

Thit Jensen: En Rejse paa Island. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 43.)

v. Knebel: Studien in Island im Sommer 1905. (Globus 88. Bd. Nr. 22 og 24.)

D. Rosendal: Lærernes Islandsfærd. (Højskolebl. XXXI, 1273—82, 1333—42.)

C. G. Schack: Islands-Fiskeri og Trawlerjagt. (Gads Danske Magasin 1906. 38—45.)

C. F. Drechsel: Island og Fiskeriet. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 43).

C. Ziegler-Sørensen: Strandings-Statistik for Island 1879—1903. (T. f. Søvæsen 77. Bd. 216—25.)

Küchler: Eine Besteigung der Hekla. (Globus 89. Bd. Nr. 6.)

Björn Jónsson: Hólar í Hjaltadal og Hólabiskupsdæmi. (Skirnir 80. år. 251—61, 323—36.)

L. Mylius-Erichsen og *H. Moltke*: Grønland. Illustreret Skildring af den danske literære Grønlands-Ekspedition 1902—04. 13.—40 (sidste). H.

R. Nordenstreng: Från eldens och isens land. (Ord och Bild XV, 561—78.)

K. Rasmussen: Ein Jahr bei den Nachbarn des Nordpols. Bern 1907 [ɔ: 1906].

Ved Juletid paa Grønlands Østkyst. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 11.)

H. Kjær: Dansk Indflydelse i Grønland. (Tilskueren 1906. 269—80, 413—22.)

Ogsaa som Særtryk.

A. J. Raavad: Grønlands Fremtid. (Tilskueren 1906. 723—32.)

Schultz-Lorentzen: Adskillelse af Handel og Administration i Grønland. P.

V. Thaning: Maleri og Skulptur fra Grønland. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 11.)

Knud Rasmussen: En Drabshistorie fra Ost-Grønland. (Ymer XXVI, 186—92.)

M. C. Engell: La région de Jakobshavn (Groenland). Paris. (Annales de Géographie 1906. Nr. 19.)

W. Thalbitzer: Omkring Kap Farvel. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 10.)

Biografi.

Dansk biografisk Lexikon. 150.—51 (sidste). H. (XIX, 6—7.)

P. B. Grandjean: Gravskrifter fra Kjøbenhavns nedlagte Kirkegaarde indenfor de gamle Volde. VII: Garnisons Kirkegaard. (Personalhist. T. 5. R. III, 248—51.)

Jul. Bidstrup: Dødsfald i Danmark 1905. (Tillæg til Personalhist. T.)

G. L. Grove: Fra Holmens Kirkes Gravkapel. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 39.)

Abel Cathrine v. d. Wischs og Hans Hansen Ostens Kister.

P. B. Grandjean: Gravskrifter fra Brøndshøj Kirke. (Personalhist. S. I, 449—52.)

John M. Møller: To Gravskrifter. (Kirkehist. S. 5. R. III, 585—87.)

I Sønderho (paa Fanø) og i Sønderby (ved Assens).

Wilh. Lassen: Uddrag af Eidsvolds prestegjelds kirkebøger 1688—1856. (Norsk T. f. Genealogi I, 17—32.)

A. Gnudtzmann: Fire Dødsfald. Peter Hansen. — Gustav Esmann. — Viggo Stuckenberg. — Edv. Söderberg. (Ord och Bild XV, 268—74.)

Hermann M. Hansen: Stamtavle over Slægten Hansen og Holst. Svaneke. (1905.)

J. Sass: Biographisches. I. Schleswig-Holstein. (Die Heimat XVI, 16—22.)

Oversigt over Slesvigere og Holstenere i Biograph. Jahrbuch I—VIII.

Allgemeine deutsche Biographie. Lief. 254—60. (Nachträge: Kekulé-Nitzsch.) Lpz.

E. F. S. Lund og *C. C. Andersen*: Danske malede Portrætter. 3. Bd.: Rosenborg. 3.—6. H. 4°.

P. S. Vig: Nogle Efterretninger om Danske i Amerika. (Personalhist. T. 5. R. III, 173—77.)

H. C. Strandskov: Fra de Forenede Stater. (Højskolebl. XXXI, 471—78.)

H. R. Hiort-Lorenzen og *A. Thiset*: Danmarks Adels Aarbog 1907. 24. Aarg.

C. V. Thomsen: Bidrag til Oplysning om Bogbindere i Danmark indtil Slutningen af det 17. Aarhundrede. P.

Andr. Dolleris: Danmarks Boghandlere. 2. Udg. Odense.

H. Høffding: Danske Filosofer. P.

Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning Nr. 108.

O. Damkier: Gejstlig Stat. 4°.

G. Saxvik: Trondhjems Stifts Biskopper efter Reformationen. Historiske Optegnelser. Trondhjem 1905.

Aug. Fjelstrup: Guldmagere i Danmark i det 17. Aarhundrede. Efter skrevne og trykte Kilder.

H. H. Berner Schilden Holsten: Danske Herregaardes Ejere. I. Hovedsæderne i Grevskaberne. 4°.

V. Richter: Juridisk og statsvidenskabelig Stat. Med Bistand af *Aage Trojel.* (Odense.)

Danmarks Landbrug (Danmarks Dyrlægevæsen). Red. af *Johs. Madsen.* 4°.

Kr. Carøe: Den danske Lægestand. Kirurger eksaminerede ved Theatrum anatomico-chirurgicum 1738—85.

C. G. Koefoed: Alfabetisk Fortegnelse over de danske lærde Statsskolers Lærerpersonale siden 1818. (Rønne Statsskoles Progr. 1906.)

Jfr. Personalhist. S. I, 514—19.

C. F. von Rosen: 1881—1906. Smaa Biografier af Secondlieutenanterne fra 1881. Maribo. P.

Jul. Foss: Organist- og Kantor-Embederne i Kjøbenhavn og de danske Købstæder og sammes Indehavere i 1905.

Dødsfald i Postetaten. (Aarb. f. det danske Postvæsen XVI, 157—83.)

C. C. Lund, L. T. Carstensen, J. F. P. Holst, J. P. Johansen, A. N. Rohlfs, H. F. A. Müller, P. N. Jørgensen, P. C. A. Jørgensen, H. Hansen, J. Brinck, S. Rasmussen, C. Brorson, C. F. Brandstrup, J. Bamberg, S. F. Willemann, H. P. V. Nielsen.

Medlemmerne af Folketinget, December 1906.

Medlemmerne af Landstinget, December 1906.

P. B. Grandjean: Skovridere i Danmark 1731. (T. f. Skovvæsen XVIII, 104—14.)

O. Olafsen: Sorenskrivere i Hardanger (og Voss) i 200 Aar. (Skrifter udg. af Bergens hist. Forening Nr. 12. IV.)

H. Pedersen: To danske Sprogforskere. (Tilskueren 1906. 867—86.)

Kr. Nyrop og O. Jespersen.

Th. Hauch-Fausbøll: Biografiske Notitser om Studenterne fra 1855. (Personalhist. S. I, 465—512.)

S. Elvius: Studenterne fra 1866. 233 Biografier.

Smaa Biografier og Portræter af Studenterne fra 1881.

P. Hennings: Fortegnelse med vedføjede biografiske Notitser over de fra Sorø Akad.s lærde Skole siden 1821 dimitterede Studenter. (Fortsat.) (Soransk T. IV. Bd. 2. H. 1905.)

B. Benediktson: Sýslumannaæfir. 3. b. 1. h. Reykjavík 1905.

E. Henrichsen: De fem Venstreførere. (Dansk T. 1906. 173—95.)
Berg, Bojsen, Høgsbro, Hørup, Holstein.

Søren Abildgaards Dagbog fra hans Rejser i Nordslesvig 1775—76. Udg. af *M. Mackeprang*. (Sønderjydske Aarb. 1906. 98—175.)
Ogsaa som Særtryk.

H. C. Andersens sidste Leveaar, hans Dagbøger 1868—75, ved *Jonas Collin*. (= Memoirer og Breve, udg. af Jul. Clausen og P. Fr. Rist. V.)

Georg Christensen: H. C. Andersen og de danske folkeeventyr. (Danske studier 1906. 103—12, 161—74.)

S. Hansen: De fremmede Tropper i Tyrsted 1808 og — H. C. Andersen. (Vejle Amts Aarbøger 1906. 136—52.)

Vilh. Andersen: Jens Baggesen. Tale ved Afsløringen af hans Statue i Korsør d. 6. Maj 1906. (Tilskueren 1906. 471—83.)

Cederfeld de Simonsen: Om Doktor Bang, Fader til Margrethe Bang (1711—87). (Personalhist. T. 5. R. III, 89.)

Madsen-Mygdal: C. Berg. (Gads Danske Magasin 1906. 69—77.)

P. Munch: Chr. Berg. (Det ny Aarhundrede 3. Aarg. II, 391—97.)

V. Vedel: Th. Bierfreund. (Tilskueren 1906. 504—10.)

L. V. Bircks Levnedsløb og Program. P.

V. Thoresen: St. St. Blicher. (Danske studier 1906. 139—50.)
Anm. af Aakjærs Værk om Blicher.

B. Blom: Slægten Blom fra Tønsberg (1617—1905). Chria.

Charlotte Bournonville: Skyggerids af gamle Minder.

Tychonis Brahei et ad eum doctorum virorum epistolae ex anno 1588 et sequentibus annis. Ed. *F. R. Friis*. Fasc. VII et VIII. 4°.

G. Bargum: Über Tycho Brahes Buchdruch und Bucheinbände. Bielefeld u. Lpz.
Særtryk af Z. f. Bücherfreunde 1906.

Niels Møller: Brandes' Ungdomsliv. (Tilskueren 1906. 340—47.)
Anm. af G. Brandes: Levned.

Prof. Jacob Hornemann Bredsdorff og Hustru Petrine Jacobine, født Møller. Levnedsskildringer af en Datterdatter Frk. *P. M. Lange.* (Personalhist. T. 5. R. III, 181—232.)

J. Steenstrup: C. F. Bricka. (Biografisk Lexikon. Tillægshefte.)
Jfr. Aage Friis i Politiken 6. Febr.

H. P. G. K. Bruun: De Bruuners Stamtavle og Slægtregister. Efter Konferensraad *J. C. Ryges* Haandskrift. (Personalhist. T. 5. R. III, 100—109.)

Chr. Bruun: Erindringer fra det gamle kongelige Bibliothek. Efterladt Manuskript.

C. Gulmann: Laurids Bruun. (Tilskueren 1906. 245—56.)

A. W. Rasch: Brudstykke af en Retssag vedrørende den svenske Adelsmand Anders Gyllenroths norske Hustru. (Personalhist. T. 5. R. III, 85—88.)
Elisabeth Hermansdatter von der Burg.

Kr. Carøe: Etatsraad, Borgemester Nicolai Christian Carøe og hans Slægt. 1905.
Ikke i Bogh.

Jesper Madsen: Magister Maturin Castensen († 1747). (Fra Ribe Amt IV, 51—112.)

Chabert: Erindringer fra Drengeaarene i Slesvig. (Dansk T. 1906. 557—68.)

R. Volf: Stamtavle over Anders Coldings Slægt fra Skrave. Som Bilag Oversigter over Slægterne Busch, la Cour, Fønss, Groot, Haastrup, Hee, Helm, Krag, Lindegaard, Meldal, Rohde, Saabye, Steenstrup, Svitzer, Trolle, Volf.
Udg. som Manuskript.

S. Nygård: Biografier af Præsten Knud Povlsen Colding, hans Svigersøn Præsten Otte Jensen Holbech og Datterdatter Katrine Holbech. Efter Ligtaler over dem. (Personalhist. T. 5. R. III, 1—25.)

P. B. Grandjean: Vedrørende forskellige Medlemmer af Slægten Colstrup. (Personalhist. T. 5. R. III, 89.)

P. Hennings: En Autobiografi af Etatsraad *Frédéric de Coninck*. Oversat fra Fransk. (Personalhist. T. 5. R. III, 91—99.)

P. B. Grandjean: Stamtavle over Peder Jacobsen Deichmanns Efterkommere.
Ikke i Bogh.

D. Thrap: Dorphiana. (Personalhist. T. 5. R. III, 254—59.)

O. Geismar: Holger Drachmann 9. Okt. 1846—9. Okt. 1906. (For Kirke og Kultur XIII, 449—65, 528—44.)

G. Hetsch: Drachmann sat i Musik. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 3.)

H. Lind: Holger Drachmann 1846—9. Okt.—1906. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 1.)

Ella Melbye: Holger Drachmann i sit Hjem. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 1.)

F. M. Dyrlund: Stamtavle over Familien Dyrlund. P.

En Idyl i Billesborgskoven. (Østsjæll. Aarb. VI, 41—44.)
Om O. C. Ehlers 1786.

[*T. Ellegaard*:] Thorvald Ellegaard. Eine Biographie. Berlin.

M. Eskesen: Efterhøst. Odense.

H. R. Hiort-Lorenzen: Slægten Fog. 2. Udg. 4^0.

H. Nutzhorn: Fru Andrea Gehlert Franks og Kalkutta-Missionen. (Højskolebl. XXXI. 1657—62.)

L. Frölich: Ungdom og Udvikling. (Gads Danske Magasin 1906. 50—57, 114—21.)

P. J. N. Spandet: Om forskellige Personer af Navnet Gormsen. (Personalhist. T. 5 R. III, 88.)

Karl Madsen: Albert Gottschalk. (Tilskueren 1906. 983—88.)

Et Brev angaaende Marie Grubbe. Meddelt af *C. Klitgaard*. (S. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. V, 134—35.)

Th. Graae: Constance Leth og N. F. S. Grundtvig. (Gads Danske Magasin 1906. 220—26.)

D. Thrap: Til Oplysning om Grundtvigs Nedlæggelse af Embedet 1826. (Kirkehist. S. 5. R. III. 423—32.)

Ludv. Schrøder: Grundtvig og Island. (Højskolebl. XXXI, 1014—20.)

Hauch-Fausbøll: Om Sognepræst, Mag. Alexander Grønnevald (Grønvald). (Personalhist. T. 5. R. III, 179—80.)

P. B. Grandjean: Stamtavle over Jens Mortensen Gyldendals Efterkommere. P.
Ikke i Bogh.

S. H. Finne-Grøn: „Arild Olufssøn Gyldense". (Norsk T. f. Genealogi I, 1—16.)

E. Henrichsen: C. Hage. (Tilskueren 1906. 36—58.)

Kl. J.: Ur bréfum frá Jonasi Hallgrímssyni. (Skirnir 80 år. 358—60.)

Poul Hansen: Ingeborg Trier Hansen. P.

Claus Harms' Leben in Briefen an Oertling, Schuderoff und Twesten. Hrsg. von *H. Zillen*. (Schlesw.-Holst. Kirchenblatt VI, Nr. 40—52, VIII, Nr. 1—3.)

Thusnelda Kühl: Hugo Harring, der Friese. Glückstadt.

S. Alkœrsig: P. A. Heiberg og hans Hustru. (Højskolebl. XXXI, 1023—28.)

Ludv. Schrøder: Ludvig Helveg. (Højskolebl. XXXI, 489—94, 538—45.)

Et brev fra Niels Hemmingsen til Henr. Rantzau. Ved *Carl S. Petersen*. (Kirkehist. S. 5. R. III, 569—71.)

A. J. Eriksholm: Emanuel Henningsen. (Højskolebl. XXXI, 1543—48.)

R. Bergh: Et kjøbenhavnsk Musikideal. (Tilskueren 1906. 186—88.)
Herold.

H. Siemann: Minder fra Biskop Hertz's Tid efter hans Datters Optegnelser. (Fra Ribe Amt IV, 1—32.)
Ogsaa som Særtryk. Esbjerg. P.

S. A. Sørensen: Af Niels Justen Hichmans selvbiografi. (Norsk theol. T. VII, 120—38.)

H. Bertelsen: Ludvig Holberg. P.
Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning 118.

N. Sodberg: Johannes Holm. (Hist. Aarbog for Thisted Amt I, 36—41.)

G. L. Grove: Hvorfra stammer Slægten Hornemann? (Personalhist. T. 5. R. III, 171—72.)

Morten Pontoppidan: Fru Elise Hoskier. Et religiøst Karakterbillede.

F. R. Friis: Hans Christensen Hviid i Vesterborg Skovhuse og hans Slægt. P.
Ikke i Bogh.

O. Geismar: Alfred Ipsen. (For Kirke og Kultur XIII, 91—106.)

Vilh. Andersen: Jens Peter Jacobsen. (Samtiden XVII, 410—23, 449—63.)

K. M. Brischar: Jens Peter Jacobsen und seine Schule. Lpz. Beiträge zur Literaturgeschichte. Hrsg. von H. Graef. Heft 2.

Ax. Garde: Johannes V. Jensen. En moderne lyriker. (Ord och Bild XV, 481—89.)

S. Michaëlis: Billedhuggeren Jens Adolf Jerichau. (= Blade af dansk Kunsts Historie. 2. Bd.) Fredensborg. 4°.

H. Lind: J. U. Jerndorff. En Hundredaarsdag. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 13.)

H. L. Møller: Redaktør J. Jessen. Tale ved Mindefesten i Studenterforeningen d. 29. Sept. (Gads Danske Magasin 1906. 122—24.)

A. Svensson: Redaktør Jessen. Sønderjyllands store Stridsmand for Danskhed. Et Mindeord. Odense. P.

Aug. Jørgensen: Nogle Meddelelser om min Embedsvirksomhed i Staden Slesvig fra 1856 til 1864. (Sønderjydske Aarb. 1906. 258—301.)

Joh. Elbek: Jens Jørgensen, Bjerregaard, og nogle Træk fra den gudelige Vækkelse i Horsens- og Vejleegnen. Horsens.

Nic. Bøgh: Hans Wilhelm Kaalund.

F. Deneken: Pietro Krohn. (Museumschronik II, 47 ff.)

V. Wanscher: P. S. Krøyer. (Ord och Bild XV, 195—205.)

John Arthur Lange: Nogle Optegnelser om den Slægt Lange, til hvilken jeg hører. (1905.) P.
Ikke i Bogh.

A. M. Bisgaard: Stamtavle for Slægten Lassen. Afkommet af Las Christensen af Skophus-Sunds Sogn. Som Tillæg: Stamtavlen for Slægterne Fenger, Rathe, Forum. Silkeborg.

J. Mølgaard: Andreas Peter Martin Leth. (Højskolebl. XXXI, 720—31, 753—64, 842—46, 899—910, 937—46.)

G. Lind: Familien Lind. En Stamtavle over Slægten. Kolding (1905). 4°.
Trykt som Manuskript.

Ludv. Schrøder: Chr. Listov. (Højskolebl. XXXI, 1561—68, 1599—1604.)

C. Løvvig: Om Navigationsskoleforstander Valentin Lorenz. (Personalhist. T. 5. R. III, 88; jfr. G. L. Grove smst. 180.)

C. N. Lorenzen: Træk af hans Liv og Talerne ved hans Jordefærd. Odense (1905).

Trykt som Manuskript. Ikke i Bogh.

Th. Hauch-Fausbøll: Luthers Efterkommere som Postmestre i Horsens (Fortsat). (Personalhist. S. I, 449.)

Will. Christensen: Mogens Bille — Mogens Lauridsen Løvenbalk. (Personalhist. T. 5. R. III, 272—81.)

L. Maltesen: Efter 40 Aars Højskolevirksomhed. (Højskolebl. XXXI, 1465—68.)

E. A. Thomle: Vedrørende Sognepræst Ole Olssøn Meldals Hustru og Børn. (Personalhist. T. 5. R. III, 89.)

E. A. Thomle: Lidt om prof. P. A. Munchs fædrene slægt. (Norsk T. f. Genealogi I, 46—67.)

J. Terkildsen: Andreas Murmester fra Hvejsel. (Vejle Amts Aarbøger 1906. 189—91.)

Morten Eskesen: Ludv. Chr. Müller. (Højskolebl. XXXI, 625—36.)

En Herregaardsforpagters Drab i 1849. (Østsjæll. Aarb. VI, 66—69.)

Fr. L. Møller paa Gl. Lellingegaard.

Breve fra Prof. Dr. theol. *Jens Møller* til F. D. Gräter. Ved *Carl S. Petersen*. (Kirkehist. S. 5. R. III, 542—68.)

E. Henrichsen: J. Nellemann. (Tilskueren 1906. 817—26.)

Et Mindesmærke for Oberstløjtnant Edv. Nielsen. (Vort Forsvar Nr. 677.)

S. H. Finne-Grøn: Oslobispen mag. Jens Nielsens slægt. (Norsk T. f. Genealogi I, 33—45.)

V. Brücker: Rasmus Nielsen. Et Spørgsmaal til H. Begtrup. (Højskolebl. XXXI, 39—46.)

Gudm. Hjaltason: Præsten Arnljótur Ólafsson. (Højskolebl. XXXI, 969—76, 1003—14.)

E. Hannover: Bernhard Olsen. (Tilskueren 1906. 704—22.)

Troels-Lund: Peder Oxe. Et historisk Billed. 1.—2. Opl.

Anm. af Åge Friis i Politikens Kronik 17.—18. Febr. 1907, J. A. F[ridericia] i Hist. T. 8. R. I, 90—91.

Troels-Lund: Peder Oxes Ungdom. (Gads Danske Magasin 1906. 13—20.)

Brudstykke af ovennævnte Værk.

S. H. Finne-Grøn: Ætten Paus' stamfædre ved aar 1600. (Norsk T. f. Genealogi I, 68—80.)

H. P. H. Novrup. Hans Pedersen i Novrup. (Fra Ribe Amt IV, 136—63.)

Fr. Glindmeier: Graf Christian v. Pentz. Ein Beitrag zur Geschichte der holsteinischen Elbmarschen. (Die Heimat XVI, 187—90.)

Stamtavle over Slægten Permin. Kbh. (1905). 4°.
Trykt som Manuskript. Ikke i Bogh.

Jørgen Nielsen: Richard Petersen. (Højskolebl. XXXI, 109—14, 159—64, 177—88, 245—54.)

Joh. Smidt: Georg Wilhelm Pfingsten, der Gründer der Taubstummenanstalt in Schleswig. (Schleswiger Nachrichten 94. Jahrg. Nr. 261—63.)

Th. Hauch-Fausbøll: Efterretninger om Familien Plenge. (Slutn.) (Personalhist. S. I, 527—60.)

C. E. A. Schøller: Fremmede Adelsslægter i Danmark. XV. Pogrell. (Personalhist. T. 5. R. III, 146—48.)

Sven Lange: Henrik Pontoppidan. (Det ny Aarhundrede 3. Aarg. I, 473—81, 489—92.)

V. Østergaard: Henrik Pontoppidan 1881—1906. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 4.)

Emil Poulsen: Erindringer fra min første udenlandsrejse. (Gads Danske Magasin 1906. 244—56.)

J. Herm. Christensen: Ingenior V. Poulsens ny traadløse Telegraf. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 53.)

H. C. Nielsen: Ingenior Vald. Poulsens Lysbuetelegrafi. (Gads Danske Magasin 1906. 210—17.)

H. Ehrencron-Müller: Brevvexling mellem Ægteparret Pram og Oluf Chr. Olufsen under dennes Udenlandsrejse 1793—96. (Fortsat.) (Personalhist. T. 5. R. III, 149—70.)

L. Nyegård: Peter Christoffer Quistgaard, Helten fra Slaget ved Køge 1807. (Vort Forsvar Nr. 662.)

Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds 1770—1827. Udg. ved *L. Bobé*. VII. (O. m. T.: Udvalgte Breve og Optegnelser af Grev Ernst Schimmelmann, Komtesse Katharine Stolberg, Henning von Witzsleben og Hustru, Grev Charles Flahaut d'Angiviller og Grevinde Louise Stolberg.
Anm. af Aage Friis i Hist. T. 8. R. I, 181—83.

H. W. Rolsted: Slægten Rolsted. (1905.)
Ikke i Bogh.

R. P. Rasmussen: Vilhelm Rothe. Et Omrids af hans Liv og hans Forfatterskab.

Olaf Ryes Død. (Vort Forsvar Nr. 656.)

Lavst Thomsen: Minde om Peter Rørdams Virksomhed som Feltpræst. (Kirkehist. S. 5. R. III, 577—81.)

X: 100-Aars-Mindedagen for Peter Rørdam i Lyngby. (Højskolebl. XXXI, 657—62.)

En Ansøgning fra M. Hans Jørgensen Sadolin. (Kirkehist. S. 5. R. III, 576—77.)

W. Weber v. Rosenkrantz: Beiträge zur Adelsgeschichte. I. Die Familie Schinkel. (Z. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XXXVI, 1—78.)

Alfr. Ipsen: Rudolf Schmidt. En Digterskæbne. (Højskolebl. XXXI, 603—10.)

W. Schorn: Fra gamle Skuffer. Skitser og Pennetegninger.

H. Lind: Ludvig Abelin Schou. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 17.)

J. P. Kristensen-Randers: Et Brev om Ludvig Schrøder. (Højskolebl. XXXI, 71—78, jfr. i samme Nr. Artikler af L. Holmström og M. Kristensen.)

Højskoleforstander Ludvig Schrøder 1836—19. Januar—1906. Kolding. P.
Ikke i Bogh.

Ludvig Schrøders Halvfjerdsaarsdag. (Højskolebl. XXXI, 115—42.)

En Mindesten over Niels Juel Simonsen. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 9.)

S. H. F.-G.: Hvorledes man blev Sorenskriver i Kristian V^{s} Dage. (Folkebladet XXVII, 52—53; jfr. *J. K. Bergwitz*, smst. 144.)
Mathias Nielsen Skaanlund 1688.

J. Rose: Nicolaus Stenos Liv og Død. Oversat af V. Maar. Fredensborg. P.

P. Lauritsen: Danske Mænd. I. Ambrosius Stub. P.

O. Geismar: Viggo Stuckenberg. (For Kirke og Kultur XIII, 202—12.)

L. Holstein: Viggo Stuckenberg. (Det ny Aarhundrede 3. Aarg. I, 352—55.)

Johs. Jørgensen: Viggo Stuckenberg. (Tilskueren 1906. 3—28.)

L. C. Nielsen: Viggo Stuckenberg. (Tilskueren 1906. 170—77.)

Ludv. Schrøder: Ved Afsløringen af N. J. Termansens Mindesmærke i Skibelund Plantage. (Højskolebl. XXXI, 1040—44.)

„Grandmamas [Fru Sophie Dorothea Thalbitzer, f. Zinns] Bekiendelser". (= Memoirer og Breve, udg. af Jul. Clausen og P. Fr. Rist. IV.)

W. Stein's Anm. af K. Fabricius' Afhandlinger om Axelsønnerne (Thott) i Hans. Geschichtbl. XII, 358—61.

Pastor Trandbergs Anmeldelse af sin Virksomhed paa Bornholm. (Bornholmske S. I, 194.)

E. Henrichsen: Herman Trier. (Tilskueren 1900. 887—900.)

Chr. Axel Jensen: Minder om Herluf Trolle og Birgitte Gøje i Helsingør Olaikirke. (Fra Arkiv og Museum III, 156—65.)

E. A. Thomle: Om Ivar Ullensvang. (Personalhist. T. 5. R. III, 88.)

E. A. Thomle: De ældste led af Familien Undal (Undahl) i Norge. V. (Personalhist. T. 5. R. III, 26—53, 110—43.)

A. Mentz: E. Warming og hans nyeste skildring af dansk plantevækst. (Nord. T. 1906. 409—28.)
Anm. af E. Warming. Dansk plantevækst I.

Optegnelser af *Anders Mortensen Vejle*, Præst i Hedensted 1640—78, ved *G. Schousboe-Jensen*. (Kirkehist. S. 5. R. III, 349—58.)

Nanna Lange: Slægten Weldingh i Danmark og Norge.

Johan Rohde: J. F. Willumsen. (Kunst und Künstler IV, 429 ff.)

P. B. Grandjean: Slægten With fra Rome. 4^0.

Stamtavle over Slægten Wolf. 2. Udg. ved R. Volf.

A. Voeltzkow u. *K. Adam*: Die Familie Voelschow oder Voeltzkow mit Einschluss der von Voltzkow auf Völtzkow. (Baltische Studien N. F. X; Anhang 1—102.)
Ogsaa den danske Slægt Velschow.

O. Zinck: Fra mit Studenter- og Teater-Liv. Erindringer.

G. L. Grove: Bidrag til Oplysning om en formentlig Slægtskabsforbindelse mellem den freibergske Kirurg Stephan von Sütphen og den danske Adelsslægt Zütphen. (Personalhist. T. 5. R. III, 54—75.)

A. Kraus: Et utrykt Brev [paa tysk] fra Oehlenschläger. (Personalhist. T. 5. R. III, 252—53.)
Fra 1845.

C. Goos, J. Nellemann, H. Øllgaard: Anders Sandøe Ørsteds Betydning for den danske og norske Retsvidenskabs Udvikling 3. Afd. III. (O. m. T.: C. Goos: A. S. Ørsteds Betydning for Moral- og Retsfilosofien samt Strafferetsvidenskaben. 2. Halvdel. III: Strafferetslære.)

Mindre Biografier.

Følgende Forkortelser er anvendte i denne Afdeling: Hbl. = Højskolebladet 31. Bd. — I. T. = Illustreret Tidende 47. Bd. — T. f. S. = Tidsskrift for Søvæsen 76. Bd. — V. F. = Vort Forsvar.

Konservator C. C. Andersen. (I. T. Nr. 46.) — *Larus*: Provst Dr. theol. F. W. Andersen og Hustru. (I. T. Nr. 34.) — *E. S.*: Løjtnant L. C. V. Andersen. (I. T. 48. Bd. Nr. 10.) — Oscar Arlaud. (I. T. Nr. 23.) — *Alfr. Povlsen*: Christopher Bågø. (Hbl. 148—52.) — Kaptajn N. J. Backe. (Hedeselsk.s T. 1906. 1—2.) — *A. Oppermann*: Skovrider Ludv. Chr. Bang. (I. T. Nr. 42.) — Direktør Oscar v. Beck. (I. T. Nr. 48.) — *E. D.*: Fru Maren Berg. (I. T. Nr. 31.) — *Stgr. Th*: A. P. Berggreen. (Eimreiðin XII, 198—202.) — *N. P. Jensen*: Kaptajn P. C. G. Bern. (I. T. Nr. 39—40.) — Theodor Bierfreund. (I. T. Nr. 35.) — Kaptajn St. A. Bille. (T. f. S. 77. Bd. 69—70.) — Prof. Vilh. Bissen. (I. T. Nr. 46.) — Direktør Emil Bloch. (I. T. 48. Bd. Nr. 12.) — V. A. Bloch. (I. T. Nr. 34.) — *Jul. Petersen*: G. F. Borch. (Ugeskrift f. Læger 1906. 635—36.) — G. F. Borch. (Hospitalstid. 4. R. XIV, 763.) — Prof. G. F. Borch. (I. T. Nr. 41.) — Pastor Carl Brandt. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne 54. Aarg. 410—14.) — *W. Christmas*: Guillermo Bremer. (I. T. Nr. 27.) — Dr. phil. P. Brock. (I. T. 48. Bd. Nr. 7.) — Toldkontrollør Brock-Rasmussen. (I. T. Nr. 16.) — Oberstløjtnant v. Brockdorff. (I. T. Nr. 30.) — Grev Brockenhuus-Schack. (I. T. 48. Bd. Nr. 3.) — Overbibliotekar Chr. Bruun. (I. T. Nr. 24.) — *Will. B.*: Nordahl Bruun. (I. T. Nr. 53.) — Etatsraad H. Buchheister. (I. T. Nr. 44.) — Kommandør G. A. Caroc. (T. f. S. 77. Bd. 65—69.) — *V. G.*: A. C. Riis Carstensen. (I. T. Nr. 35.) — Riis Carstensen. (I. T. 48. Bd. Nr. 4.) — Kammerherre Castenschiold. (I. T. Nr. 41.) — Kammerherre H. C. J. Cederfeld de Simonsen. (I. T. Nr. 46.) — F. A. C. Cetti. (I. T. Nr. 23.) — Biskop Johannes Clausen. (I. T. Nr. 15.) — Ritmester, Kammerjunker J. A. F. Clauson-Kaas. (I. T. 48. Bd. Nr. 6.) — Prof. Edgar Collin. (I. T. Nr. 41.) — *N. J. Wamberg*: Legationsraad W. F. de Coninck. (I. T. 48. Bd. Nr. 4.) — *H. Pl.*: Marie Dahl. (I. T. Nr. 35.) — Etatsraad Dahlerup. (I. T. Nr. 46.) — J. V. Dahlerup. (Architekten VIII, 485—86.) — Hans Dall. (I. T. Nr. 24.) — *X.*: Fhv. Stiftsprovst Damgaard og Hustru.

(I. T. Nr. 35.) — *H. Koch*: Fhv. Stiftsprovst Damgaard. (I. T. Nr. 51.) — Teaterchef Grev C. C. S. Danneskjold-Samsøe. (I. T. Nr. 48.) — Boghandler D. Davidsen. (I. T. Nr. 41.) — *W. Behrend*: Elisabeth Dons. (I. T. Nr. 51.) — Dr. med. C. Driebein. (I. T. Nr. 34.) — *H. Lind*: Josephine Eckardt. (I. T. Nr. 30.) — Oberstløjtnant H. W. S. Edsberg. (I. T. 48. Bd. Nr. 13.) — Andr. Eisenreich. (I. T. Nr. 27.) — Tøjhusløjtnant V. F. A. Erdmann. (T. f. S. 77. Bd. 73.) — Morten Eskesen. (I. T. Nr. 17.) — Prof. Arthur Feddersen. (I. T. Nr. 24.) — *Ludv. Schrøder*: Rasmus Fenger. (Hbl. 857—64.) — Etatsraad Ferslew. (I. T. Nr. 24.) — V. Fiedler. (I. T. Nr. 33.) — Oberstløjtnant E. v. Fischer. (I. T. Nr. 18.) — Etatsraad Floor. (I. T. Nr. 49.) — *Ludv. Schrøder*: Prof. N. C. Frederiksen. (Hbl. 1321—30.) — Generalmajor v. Freiesleben. (I. T. Nr. 46.) — Kommerceraad C. F. L. Friis. (I. T. Nr. 52.) — Hofjægermester Fr. Friis. (I. T. 48 Bd. Nr. 12.) — Universitetsboghandler G. E. C. Gad. (I. T. Nr. 40.) — Kommandør P. F. Giødesen. (T. f. S. 77. Bd. 62—64.) — Telegrafbestyrer C. C. J. Glase. (I. T. Nr. 42.) — Etatsraad Siegfred Goldschmidt. (I. T. 48. Bd. Nr. 3.) — *Sophus Claussen*: Alb. Gottschalk. (I. T. Nr. 24.) — Direktør T. I. H. Haarløv. (I. T. Nr. 34.) — Oberst Jørgen Hansen. (I. T. Nr. 23.) — *Kr. Østergaard*: Prof. N. E. Hansen. (Hbl. 1129—34.) — Bankdirektør S. P. Hansen. (I. T. 48. Bd. Nr. 12.) — Direktør Hansen-Ott. (I. T. Nr. 29) — Hansen-Rejstrup. (I. T. Nr. 38.) — Branddirektør Knud Harder. (I. T. Nr. 27.) — *O. Jersild*: Alex. Haslund. (Hospitalstid. 4. R. XIV, 480—84.) — Prof. Alex. Haslund. (I. T. Nr. 25.) — R. M. Hasselbalch. (Hedeselsks T. 1906. 55—56.) — Rektor A. G. Ø. Hauch. (I. T. Nr. 53.) — *J. Munthe-Brun*: Chr. Hedemann. (I. T. Nr. 39.) — *J. F.*: Pastor Heiden. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne 54. Aarg. 362—69.) — *V. Lorenzen*: Jacob Helms. (I. T. 48 Bd. Nr. 6.) — *M. Mackeprang*: Jacob Helms. (Architekten IX, 53—56.) — Oberst P. M. Herbst. (I. T. Nr. 26.) — Grosserer A. T. Hindenburg. (I. T. Nr. 16.) — Generalmajor G. M. Holbek. (I. T. 48. Bd Nr. 13.) — Generalmajor H. Holbøll (I. T. 48. Bd. Nr. 5.) — Kontreadmiral H. L. M. Holm. (T. f. S. 77. Bd. 70—71.) — Kammerherre Honnens. (I. T. Nr. 41.) — *Will. B.*: Kantor Louis Hornbeck. (I. T. Nr. 53.) — *W. Behrend*: Prof. C. F. E. Hornemann. (I. T. Nr. 38.) — Universitetskvæstor Hørring. (I. T. Nr. 30.) — *f.*: Kommandør Otto Irminger. (I. T. 48. Bd. Nr. 7.) — *H. Lind*: Carl Jacobsen. (I. T. Nr. 40.) — Kommandør Nicolai Jacobsen. (T. f. S. 77. Bd. 59—60.) — Kgl. Kapelmusikus Ejler Jensen. (I. T. Nr. 25.) — Billedhugger Lauritz Jensen. (I. T. Nr 37.) — *H. Lind*: Prof. Aug. Jerndorff. (I. T. Nr. 45.) — Prof. Hannibal Jespersen. (I. T. Nr 25.) — Redaktør J. Jessen. (I. T. Nr. 44.) — Jens Jessen. (V. F. Nr. 669.) — Etatsraad Jochimsen. (I. T. Nr. 24.) — *E. D.*: Valgmenighedspræst Fr. Jungersen. (I. T. Nr. 29.) — *P. A.*: Værftsløjtnant Jul. Chr. Jørgensen. (T. f. S. 77. Bd. 73.) — Justitsraad Kr. E. Jørgensen-Veng. (I. T. Nr. 31.) — Overretsprokurator Kalko. (I. T. Nr. 17.) — *J. Torrild*: Overlæge Fr. Klee. (I. T. Nr. 35.) — Erhard Kogsbølle. (I. T. Nr. 32.) — Dr. phil. Alex. Kraft. (I. T. Nr. 45) — Oberst F. V. Krag. (I. T. Nr. 49.) — Kantor Kronstrøm. (I. T. Nr. 35.) — Direktør S. A. van der Aa Kühle. (I. T. Nr. 30.) — *Munkebo*: Albert la Cour. (Hbl. 337—40.) — Forstander Albert Philip la Cour. (I. T. Nr. 24.) — Chr. Eriksen Langer. (I. T. Nr. 41.) — *—d*: Siegfried Langgaard. (I. T. Nr. 29.) — *S*: Fuldmægtig August Larsen. (I. T. Nr. 33.) — *H. Lind*: Prof. Karl Larsen. (I. T. Nr. 16.) — *Frantz Dahl*: Prof. Jul. Lassen. (I. T. Nr. 21.) — *J. Torrild*: Overlæge O. V. Lassen. (I. T. 48. Bd. Nr. 10.) — Kaptajn S. H. J.

Laub. (I. T. Nr. 42.) — Generalmajor le Maire. (I. T. Nr. 20.) — Ingeniør Lemvig-Fog. (I. T. Nr. 33.) — *J. P. D. Dahl*: Generalmajor J. Linnemann. (V. F. Nr. 675.) — Generalmajor J. v. Linnemann. (I. T. Nr. 46.) — Professorinde Axelline Lund. (I. T. 48. Bd. Nr. 4.) — Postinspektør Lund. (I. T. Nr. 15.) — Kaptajn Lütken. (I. T. Nr 15.) — Kaptajn Otto Lütken. (I. T. Nr. 36.) — *H. Koch*: Stiftsprovst Lützhöft. (I. T. 48. Bd. Nr. 8.) — Oberst Fr. v. Løvenfeldt. (I. T. Nr. 26.) — Kaptajn Claudius Madsen. (I. T. Nr. 44.) — Johs. Magnussen. (I. T. Nr. 36.) — *M. G.*: Etatsraad N. Manthey. (I. T. Nr. 26.) — Kaptajn Edv. Marcussen. (I. T. Nr. 52.) — *W. Behrend*: Gotfr. Matthison-Hansen. (I. T. Nr. 20.) — Grosserer Louis Meyer. (I. T. Nr. 25.) — Direktør Martin Meyer. (I. T. 48. Bd. Nr. 6.) — Oberst N. A. Meyer. (I. T. Nr. 25.) — Dr. med S. Monrad. (I. T. Nr. 25.) — Etatsraad J. H. Moresco. (I. T. 48. Bd. Nr. 5.) — *P. P.*: J. Moresco. (I. T. Nr. 30.) — Dr. med. Eli Møller. (I. T. Nr. 25.) — Sygehuslæge H. J. Møller (I. T. Nr. 21.) — *H. Lind*: Julie Møller. (I. T. Nr. 25.) — Rodemester Vald. Møller. (I. T. 48. Bd. Nr. 10.) — Overpostmester J. V. Mørch. (I. T. Nr. 51.) — *Frantz Dahl*: J. Nellemann. (I. T. Nr. 49.) — *J. Westergaard*: En virksom vestjydsk Hedebondes Liv og Gerning. [Thue Nielsen.] (Hedeselsk.s T. 1906. 77—82.) — Højesteretsassessor C. V. Nyholm. (I. T. Nr. 41.) — Direktør Poul Nørgaard. (I. T. Nr. 50.) — Kaptajn A. G. C. Olsen. (I. T. Nr. 23.) — *Jørgen Olrik*: Bernhard Olsen. (I. T. Nr. 50.) — *I. C. T.*: Kontorchef F. L. M. Ortmann. (T. f. S. 77. Bd. 74—75.) — J. Chr. Ovesens Død. (18. April 1864.) (V. F. Nr. 677.) — *L. Schrøder*: En virksom Ven af Plantesagen [Læge A. Petersen]. (Hedeselsk.s T. 1906. 119—21.) — *F. T.*: Kommandør Carl Jul. Petersen. (T. f. S. 77. Bd. 71—73.) — *Chr. Velschow*: Paul Petersen. (V. F. Nr. 669.) — Krigsassessor Paul Petersen. (I. T. Nr. 44.) — Konferensraad Th. Petersen. (I. T. Nr. 31.) — *H. L.*: Lovise Phister. (I. T. Nr. 18.) — Konferensraad Platou. (I. T. Nr. 21.) — Billedhugger A. Poulsen. (I. T. 48. Bd. Nr. 13.) — Juliette Price. (I. T. Nr. 29.) — *H. L.*: Vald. Price. (I. T. Nr. 49.) — Dr. med. H. Prip. (I. T. Nr. 16.) — Dr. med. C. Rasch. (I. T. Nr. 25.) — Viceadmiral Ravn. (I. T. Nr. 40.) — *F. von Jessen*: Fhv. Slagtermester J. P. Reimers. (I. T. 48. Bd. Nr. 9.) — Boghandler Th. Reitzel. (I. T. Nr. 53.) — Pastor Rindom. (I. T. Nr. 53.) — *E. Schiødte*: Arkitekt Anton Rosen. (I. T. Nr. 42.) — *C. Riis-Knudsen*: P. A. Rosenberg. (I. T. Nr. 31.) — Arild Rosenkrantz. (I. T. Nr. 28.) — Geheimeetatsraad Rosenstand. (I. T. Nr. 47.) — Prof. Rostrup. (I. T. Nr. 20.) — Kommandør H. P. Rothe. (T. f. S. 77. Bd. 61—62.) — Justitsraad J. C. F. Ræder. (I. T. Nr. 27.) — *J. Torrild*: Prof. Sylvester Saxtorph. (I. T. Nr. 27.) — Harald A. Scharff. (I. T. Nr. 23.) — *J. Oskar Andersen*: Carl Henrik Scharling. (I. T. Nr. 31.) — *Anton Andersen*: Johanne Schiørring. (I. T. Nr. 36.) — *H. Kjær*: Prof. Vald. Schmidt. (I. T. Nr. 15.) — *A. Rosen*: Carl Seligmann. (Architekten VIII, 178.) — Mægler F. C. Simmelhag. (I. T. Nr. 48.) — *G. Hetsch*: N. J. Simonsen. (I. T. Nr. 36.) — Telegrafbestyrer H. A. Sivertsen. (I. T. Nr. 42.) — Dr. med. J. Stein. (I. T. Nr. 16.) — Justitsraad H. N. S. Stockfleth. (I. T. 48. Bd. Nr. 6.) — Edv. Söderberg. (I. T. Nr. 16.) — *J. Torrild*: Prof. Tage-Hansen. (I. T. Nr 37.) — Direktør H. F. Tetens. (I. T. 48. Bd. Nr. 5.) — Jul. Thomsen. (I. T. Nr. 23.) — *Frantz Dahl*: Overretsassessor Dr. jur. V. Thomsen. (I. T. Nr. 32.) — Kammerherre F. P. A. V. Tobiesen. (I. T. Nr. 29.) — Etatsraad Tolderlund. (I. T. Nr. 18.) — Fanny Tuxen. (I. T. Nr. 32.) — *E. Most*: Et Minde om Oberst C. A. Wagner. (V. F. Nr. 674.) — *O. de Fine Skibsted*: Oberst C. A. Wagner. (V. F. Nr. 674.) — Oberst

C. A. Wagner. (I. T. 48. Bd. Nr. 2.) — *C. C. Jessen*: Oscar Wanscher. (Ugeskrift f. Læger 1906. 274—76.) — *R. Paulli*: Oscar Wanscher. (Ugeskrift f. Læger 1906. 246—50.) — *Th. Rovsing*: Oscar Wanscher. (Hospitalstidende 4. R. XIV, 346—47.) — Pastor F. S. C. Vedel. (I. T. Nr. 42.) — Oberst O. Westergaard. (I. T. Nr. 23.) — *S. Monrad*: J. V. Wichmann. (Hospitalstidende 4. R. XIV, 90—92.) — *Fr. Tobiesen*: J. V. Wichmann. (Ugeskrift f. Læger 1906. 56—58.) — *J. Torrild*: Prof. Wichmann. (I. T. Nr. 17.) — Johs. Wilhjelm. (I. T. Nr. 39.) — Konsul B. Worm. (I. T. Nr. 29.) — *H. Lind*: Kgl. Skuespiller Chr. Zangenberg. (I. T. Nr. 49.).

Samfundsforhold og Aandsliv.

K. Maurer: Vorlesungen über altnordische Rechtsgeschichte. Aus dem Nachlass des Verfassers herausgegeben. 1. Bd. 1. Hälfte: Altnorwegisches Staatsrecht. Leipzig.

Bjørn M. Olsen: Et Bidrag til Spørgsmaalet om Jurisprudensen i Njala. (T. f. Retsvid. XIX, 245—56.)

Die Gesetze der Angelsachsen. Hrsg. von *F. Liebermann*. Bd. 2. Hälfte 1. Wörterbuch. Halle a. S. 4^0.

Danske Vider og Vedtægter eller gamle Landsbylove og Byskråer. Udg. af *P. Bjerge* og *T. J. Søegaard*. 3. H. Kolding.

J. Olrik: Danske Vider og Vedtægter. (Danske Studier 1906. 56—64.)

Anm. af P. Bjerges og P. J. Søegaards Værk.

M. Pappenheim: Eigenhändiges Testament und Testierfreiheit im früheren Rechte Schleswigs. (Zum 28. Deutschen Juristentage. Festgabe überreicht vom Kieler Ortsausschuss. S. 9—27.)

K. Berlin: Opløsningsretten overfor lovgivende Forsamlinger. En sammenlignende retshistorisk og dogmatisk Undersøgelse.

H. Matzen: Andet Gjensvar til Hr. Regjeringsassessor P. v. Hedemann. (Sønderjydske Aarb. 1906. 1—29.)

Om Optantspørgsmaalet.

O. Brandt: Das Indigenat im Wiener Frieden. Ein Beitrag zur Optantenfrage. (Zum 28. Deutschen Juristentage. Festgabe überreicht vom Kieler Ortsausschuss. S. 184—256.)

H. Matzen: Das Indigenatrecht im Wiener Frieden. Wiederlegung der Schrift des Herrn Oberlandesgerichtsrats Dr. Otto Brandt in Kiel.

Matthiesen: Die väterliche Aussage nach schlesw.-holsteinischen Recht. (Zum 28. Deutschen Juristentage. Festgabe überreicht vom Kieler Ortsausschuss. S. 128—94.)

L. Bergh: [Færøernes] statsretslige Forhold. (Atlanten III, 238—42.)

K. v. Amiras Anm. af Fr. Boden: Die isländische Regierungsgewalt in der freistaatlichen Zeit, Breslau 1905 i Hist. Vierteljahrschr. IX, 527—35.

G. Bang: Kirkebogsstudier. Bidrag til dansk Befolkningsstatistik og Kulturhistorie i det 17. Aarhundrede. (Aarhus.)
Anm. af J. A. F(ridericia) i Hist. T. 7. R. I, 180—81.

Folkemængden 1. Febr. 1906 i Kongeriget Danmark. (Statistiske Meddelelser XXI, 1. H.)

O. Montelius: Kulturgeschichte Schwedens von den ältesten Zeiten bis zum 11. Jahrh. nach Chr. Leipzig.

O. Olafsen: Gamle røgstuer (røykstover) i Hardanger. (Aarsberetn. fra For. t. norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1905. 247—70.)

O. Nicolaisen: Nordlandske Ildsteder. Aare, Skorsten og Bilægger. (Aarsberetn. fra For. t. norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1905. 333—40.)

H. Schück: Nordisk folktro och fornnordisk religion. Sthlm. 1905. (Studentföreningen Verdandis småskrifter 134.)

[*H.*] *v. Schubert*: Zur religiösen Volkskunde. (Schriften d. Vereins f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. IV, 114—16.)
Fra Rømø.

Villads Christensen: En gammel københavnsk Spøgelsehistorie. (Det ny Aarhundrede 3. Aarg. II, 242—45.)
Fra 1779.

Frau Dr. Poulsen: Hochzeitsgebräuche im Sundewitt vor 40 Jahren. (Die Heimat XVI, 128—30.)

W. Robbert: Hochzeitsbräuche in der alten Hüttener oder Bergharde. (Die Heimat XVI, 5—13.)

S. J. Kardell: Om gamla jämtlandska och härjedalska bröllops- och grafkväde. (Jämtlands läns fornminnesfören.s T. IV, 8—16.)

Th. Hauch-Fausbøll: Svar paa et Frierbrev fra Midten af det 18. Aarhundrede. (Personalhist. S. I, 460—64.)

J. Årsbo: Præster og Organister i gammel Tid.
Særtryk af Medlemsblad f. dansk Organistforening 1906.

O. Olafsen: Gjestgivere i Norge i gamle dage. (For Kirke og Kultur XIII, 349—63.)

P. Eliassen: Bøddel og Natmand [i Kolding og Vejle i 16. Aarh.]. (Vejle Amts Aarbøger 1905. 197—202.)

Fr. Bennetsen: En Markedsrejse i gamle Dage. (Vejle Amts Aarbøger 1905. 170.)

J. A. Jørgensen: En bornholmsk Mordsag fra det 17. Aarhundrede. (Bornholmske S. I, 169—76.)

Fr. Knudsen: De gamle islandske Boldlege og deres Forhold til Nutidens Lege. (Danske Studier 1906. 70—90.)

H. F. Feilberg: Bro-brille-legen. En sammenlignende studie. Sthlm. 1905. (= Bidrag t. kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folklif. 12. 4.)

W. Fiske: Chess in Iceland and in Icelandic Litterature with Historical Notes on other Table-Games. Florence 1905.

Kristelig Forening for Mænd og Kvinder i København 1. April 1880—1. April—1905. (1905.) P.
Ikke i Bogh.

H. E. Borch: Det blaa Baands Historie i Danmark 1890—1905. Aarhus.

Axel Nielsen: Dänische Preise 1650 bis 1750. (Jahrb. f. Nationalökonomie u. Statistik. 3. F. 31. Bd. 289—347.)

H. L. Bisgaard: Merkantilismen. (T. f. Industri VII, 193—201.)

Jordebogsafgifter i Frederiksborg Amt. 4^0.

Norske Regnskabs- og Jordebøger fra det 16. Aarh. Udg. ved *H. J. Huitfeldt-Kaas*. Bd. 3, H. 3. Bd. 4, H. 2. Chria. 1905—06.

Villads Christensen: Den første Henry George-Bevægelse i Danmark. (Det ny Aarhundrede 3. Aarg. II, 77—90.)

V. Falbe-Hansen: Laane- og Spareforeninger for Embeds- og Bestillingsmænd (1905).
Ikke i Bogh.

K. Harder: Den langelandske Landbostands Sparekasse 1881—1906. 4°.

Lønborg-Friis: Aktieselskabet Laane-, Spare- og Diskontobanken i Hjørring 1855—1905. Et Festskrift. Vejle 1905. 4°.
Ikke i Bogh.

Ribe Diskontobank 1855—1. Okt.—1905. Ribe (1905.) 4°.
Ikke i Bogh.

Dansk Sparemærkekasse. En Oversigt i Anledning af Kassens 25 Aars Jubilæum d. 1. Dec. 1906.
Ikke i Bogh.

Amtsudstillingen i Haslev. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 42.)

Marius Holt: Tureby-Kjøge og Omegns Landboforening. 1881—25. Marts—1906. Kjøge. P.
Ikke i Bogh.

Festskrift ved Langelands landøkonomiske Forenings 50-Aars Jubilæum d. 23. Marts 1905. Rudkøbing (1905). P.

H. Okholm: Bølling-Nørre-Herreders Landboforening gennem 50 Aar. 1856—1906. Skjern.

A. Reitz: Die dänische und schwedische milchwirtschaftliche Industrie als Muster für unser süddeutsches Molkereiwesen. Lpz.

H. Clausager: Det jydske Kvægbrugs Historie. Aarhus.

Th. Brinckmann: Die Entwicklung der Schweinezucht in Dänemark. Jena. (Diss.)

Th. Claudi Westh: 12 Aars Hejmosekultur paa Mosestationen Pontoppidan i Knud Mose ved Herning. Aarhus (1905).

N. J. Ravn: En Skovauktion i „de 8 Sogne" i 1849. (Vejle Amts Aarbøger 1906. 185—89.)

K. Tiander: Skandinavernes Rejser til det Hvide Hav. St. Petersburg. (Diss.)
Paa Russisk.

Nina Ellinger Bang: Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund 1497—1660. Udarbejdede efter de bevarede Regnskaber over Øresundstolden. I: Tabeller over Skibsfarten. 4°.

W. van Ravesteyn: Oenderzoekingen over de economische en sociale outwikkeling van Amsterdam gedurende de 16de en het eerste kwart der 17de eeuw. Amsterdam.
S. 363—74 om Østersøhandelen.

H. C. Roede: Fra „Magasinets" Dage. (Fra Arkiv og Museum III, 146—49.)
1758—68.

De danske Byerhverv. København. 12—14. H. 4°.

A. Schovelin: Kjøbenhavns Kornbørs. (Gads Danske Magasin 1906. 58—59.)

O. Olafsen: Kræmmere og uldhandlere i Norge i ældre og nyere tid. (For Kirke og Kultur XIII, 578—92.)

E. Baasch: Zur Geschichte des hamburgischen Heringshandels. (Hans. Geschichtsblätter XII, 61—100.)

Hollmann, Hailer und *J. Frost*: Der Butterhandel in Dänemark, Frankreich und den Niederlanden. Berlin.

Hans Hartmeyer: Der Weinhandel im Gebiete der Hanse im Mittelalter. Inaug. Diss. Jena 1904.

Den danske Handelsflaades Skoleskib og Befalingsmænd. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 10.)

W. Stein's Anm. af J. Steenstrup: Nogle Træk af Fiskerbefolkningens Historie (Hist. T. 7. R. VI, 141—71.) i Hans. Geschichtsbl. XII, 351—52.

A. Topsøe-Jensen: Fiskeri og Fiskeriinspektion i de danske Farvande. (T. f. Søvæsen 77. Bd. 335—89.)

H. Berrum: Norges Posthistorie 1720—1814. Kria.

F. Johansen: Kjøbenhavns Telefonvæsen 1881—1906. (Det ny Aarhundrede 3. Aarg. I, 364—95.)

De mindre Landejendomsbesidderes Brandforsikringsforening for Bygninger og andre faste Ejendele i Nørrejylland. 1855—1905. Aarhus (1905).
Ikke i Bogh.

Ad. Jensen: Erhvervs-Forskydninger. (T. f. Industri VII, 120—25.)

R. Berg: Haandværkets sociale Udvikling. P.
Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning Nr. 112.

J. K. Lindberg: Smaa Kraftmaskiner i Industriens Tjeneste. (T. f. Industri VII, 1—9.)

V. Hiort: Slagelse Haandværker- og Industriforening 1855—1905. Slagelse (1905).

Storehedinge Haandværkerforening 1855—1905. Storehedinge (1905). P.
Ikke i Bogh.

Edv. Ph. Mackeprang: Bagerne i det 19. Aarhundrede. (T. f. Industri VII, 136—44, 182—87.)

Fr. Wulff: Det kjøbenhavnske Barberlavs Historie (1506—2. Februar—1906). 4°.

Barberernes 400 Aarsfest. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 18.)

Chr. Voigt: Das Amt der Barbiere zu Flensburg. (I: Verwaltungs-Bericht des Kunstgewerbe-Museums der Stadt Flensburg 1901—05.)

E. Hannover: Af Bogbindets Historie. (T. f. Industri VII, 259—87.)

Andr. Hansen: Hollandske Kedelførere. Et gammelt Lavs Historie. (S. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. V, 1—116.)

K. Carøe: Nogle bemærkninger til Hollandske Kedelførere. (S. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. V, 189—92.)

L. Andresen: Die alte Tondernsche Spitzenklöppelei. (Die Heimat XVI, 69—72.)

C. Nyrop: Fredens Mølle. Et Stykke Industrihistorie. (1905.)
Ikke i Bogh.

Munke Mølle, Odense 1881—1905. Odense. P.
Ikke i Bogh.

Dansk Porcelænskunst i det 18. Aarhundrede. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 10.)

C. N.: Strandmøllen og dansk Porcelænstilvirkning. (Fra Arkiv og Museum III, 86—88.)
Et Brev (af 29. Nov. 1758) fra Joh. Drewsen d. Y. til A. G. Moltke.

Aktieselskabet Burmeister & Wains Maskin- og Skibsbyggeri, København, dets Tilblivelse og dets Historie. Udg. i Anledning af 60 Aars Dagen for Firmaet Baumgarten & Burmeisters Stiftelse d. 20. Juli 1846. 4°.
Ikke i Bogh.

L. Pedersen: Snedkerlavet i Helsingør.
Anm. af C. N(yrop) i Fra Arkiv og Museum III, 173—74.

En kort Oversigt over Fagbevægelsen i Hustømrerforeningens faglige Afdeling 1880—1905. Samlet af *Chr. Larsen*. Korrigeret af P. Jensen og A. Møller. Aarhus (1905).
Ikke i Bogh.

Bering Liisberg: Urets Udvikling. Brudstykke af et i Anledning af Urmagerlavets 150-Aars Jubilæum 18. Juli 1905 udkommende Festskrift. 4°.
Ikke i Bogh.

S. H. A. Rambusch: Iagttagelser fra Midtjyllands Hedeegne 1890—1904. Et medicinsk-topografisk Bidrag.

S. Mathiasson: Svartidauði-Pestin. (Eimreiðin XII, 82—96.)

S. Mathiasson: Om Børnemortaliteten paa Island. (Bibliotek f. Læger 8. R. VII, 165—74.)

G. Meldorf: Sagaernes Beretninger om Sygdomsforhold m. m. i Grønland i Tidsrummet 986—ca. 1448. (Bibl. f. Læger 8. R. VII, 270—84.)

J. K. Bergwitz: Lidt om Læger i gamle Dage [ɔ: før 1814]. (Folkebladet XXVII, 213—14.)

E. Dam: Den danske Medicinalprovideringskommission 1808—14. Kbh. 1905.
Særtryk af Farmaceutisk Tidende 1904.

M. Beau: La lutte contre la tuberculose en Danemark. La pasteurisation et les cultures pures dans les laiteries danoises. Paris 1905.

Kr. Isager: Aus der dänischen Volksmedizin. (Janus X, 581—86, 627—37.)

E. V. Rolsted: Aandssvageanstalten paa Gamle Bakkehus 1855—1905.
Ikke i Bogh.

Sanct Hans Hospital. Den store Udvidelse. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 6.)

V. Hostrup Schultz: Spredte Efterretninger om Helsingør Apotek og dets Ejere. Helsingør.

E. Dam: Sorø Apotek gennem 300 Aar.

H. Angell: Norges Krigshistorie (Landkrigene). Kria.

W. v. Munthe af Morgenstierne: Uddrag af Norges Krigshistorie. Kria.

S. Segelcke og *H. Angell*: Stene, som taler. Billeder og skildringer fra Norges gamle fæstninger. Kria.

A. Pihlström: Kungl. Dalregementets Historia. Afd. 3. Sthlm.

Festskrift i Anledning af Garderforeningens 20-aar. Stiftelsesdag d. 25. Aug. 1905. (1905.) P.

Ikke i Bogh.

O. Eidem og *O. Lütken*: Vor Sømagts Historie 54. (sidste) H. 4°.

H. Degenkolv: Oplysning vedrørende den danske Flaades Skibe i sidste Aarhundrede.

Kirke-Leksikon for Norden. Udg. af *Fr. Nielsen*. 45.—48. H. Aarhus.

J. Oskar Andersen: Gejstlighedens Betjening af Menigheden i Danmark i den ældre Middelalder (med særligt Hensyn til Vendelbo Stift). (Kirkehist. S. 5. R. III, 613—22.)

L. Weibull: Ärkebiskop Birgers gudstjenststiftelse i kryptkyrkan i Lund. (Hist. T. f. Skåneland II, 273—93.)

J. Lindbæk og *G. Stemann*: De danske Helligaandsklostre. Fremstilling og Aktstykker.

Anm. af M. Mackeprang i Politikens Kronik 22. Okt. 1906, jfr. Hist. T. 8. R. I, 89—90, af H. F. R[ørdam] i Kirkehist. S. 5. R. III, 587—88, af J. Johnsen i Nord. Ugebl. f. kath. Kristne 54. Aarg. 485—93.

Reimer Hansen: Zur Geschichte des Bistums Schleswig im 14. Jahrhundert. (Z. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XXXVI, 170—90.)

J. Lindbæk: Aktstykker til Oplysning om Slesvig Stifts Forhold til Kurien under Pave Alexander VI. (Danske Magazin 5. R. VI, 178—85.)

Ivar Sæter: Den katholske Tid i Østerdalen. (Varden IV, 104—08.)

H. F. Rørdam: Bidrag til Nakskovs Reformationshistorie. (Kirkehist. S. 5. R. III, 581—85.)

[*H.*] *Stocks*: Die Geschichte der Kirchenpfründe und die Einführung der Reformation in Kappel. (Schriften d. Vereins f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. IV, 1—35.)

Aufzeichnungen des Lehrers *Peter Ralfs* in Deichhausen (bei Büsum). Ein Beitrag zur Predigergeschichte der Kreise Norder- und Sünderdithmarschen von Bürgermeister *Kinder* in Plön. (Schriften d. Vereins f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. IV, 61—78.)

Synodalia Lundensia 1646—1663. Utg. af *C. G. Weibull.* (Hist. T. f. Skåneland II, 294—331.)

(*H. F. Rørdam*:) Uddrag af Breve fra Fyns Bispearkiv. (Kirkehist. S. 5. R. III, 274—305, 504—23.)

Nogle Breve fra Aalborg Bispearkiv. (S. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. V, 193—212.)

Herzog Johann Adolfs Kirchenordnung für das Amt Apenrade von 1598. Zum ersten Male publiziert von *H. v. Schubert.* (Schriften des Vereins f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. IV, 36—48.)

K. Heiberg: Fra den religiøse Brydningstid i Aarene omkr. 1725—50. (Kirkehist. S. 5. R. III, 435—67.)

H. F. Rørdam: Bidrag til Separatismens Historie i Christian VI^{s} Tid. II. (Kirkehist. S. 5. R. III, 306—48.)

K. Heiberg: Om Herrnhutismen paa Fyn. (Kirkehist. S. 5. R. III, 234—50.)

Jens Damsgaard: Herrnhutismen i Vester Hanherred. (Hist. Aarbog for Thisted Amt I, 6—27; ogsaa Højskolebl. XXXI, 273—82.)

L. Koch: Den danske Teologi i Oplysningstiden. (Teol. T. Ny R. VII, 97—127, 449—90.)

L. Koch: Præster og Menigheder i Oplysningstiden 1770—1800. (Kirkehist. S. 5. R. III, 359—432.)

Knoke: Beobachtungen und Eindrücke vom kirchlichen Leben in Dänemark. (Monatschr. f. Gottesdienst u. kirchl. Kunst 11. Jahrg. Nr. 1—3.)

L. J. Koch: Aus der dänischen Kirche. (Allg. evang.-lutherische Kirchenzeitung 40. Jahrg. Nr. 3.)

J. Bachevold: Ziegenbalg. Den første evangeliske Missionær i Indien, udsendt fra Danmark d. 29. Nov. 1705. Kbh. (1905).

En kort Oversigt over det danske Missionsselskabs Arbejde i Indien og Kina. Thisted (1905).

Ikke i Bogh.

J. Oskar Andersen: Fra Trankebarmissionens Begyndelsestid. Lidt Strejflys over Forhold i Moderlandet. (Nord. Missions T. Ny R. VIII, 13—28, 53—76, 149—190.)
Ogsaa som Særtryk. Aarhus.

D. Thrap: Finnemissionen. (Thomas v. Westen-Stockfleth.) (Nord. Missions T. Ny R. VIII, 245—63.)

Vilh. Sørensen: Missionssagens Fremgang i Danmark i Kong Christian IX^s Regeringstid. (Nord. Missions T. Ny R. VIII, 1—12.)

P. S. Vig: Lidt om Danmarks Forbindelse med den tyske Menighed i Smyrna. (Kirkehist. S. 5. R. III, 571—75.)

St. Josefs Søstrenes 40 Aars Jubilæum i Fredericia. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne 54. Aarg. 405—10.)

P. Thomsen: Nochmals die Quäkergemeinde in Friedrichstadt. (Schriften d. Vereins f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. IV, 49—60.)

P. Thomsen: Fremde Konfessionen in Friedrichstadt. (Schriften d. Vereins f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. IV, 110—13.)
1637—87.

C. N.: 25 Aar af Horsens Metodistmenigheds Historie. Horsens. P.

Alfr. Heymann: Fredericia og dens jødiske Menighed. (Vejle Amts Aarbøger 1905. 125—43.)

G. Hjaltason: Billeder fra Islands kristelige Livsudvikling. (For Kirke og Kultur XIII, 172—79, 244—51.)

Katholikerne i Island. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 9.)

Optegnelser af Niels Giessing Wolf, Missionær i Grønland. Medd. af Fru *Sofie Bruun*. (Kirkehist. S. 5. R. III, 468—504.)

Stampe-Carisius: St. Knuds Kapel i Rom. (Nord. Ugeb. f. kath. Kristne 54. Aarg. 169—74.)

P. Hennings: Danske, Slesvigere og Holstenere, der i Aarene 1608—1707 have studeret ved Universitetet i Giessen. (Personalhist. S. I, 452—59.)

H. R. Hiort-Lorenzen: Danske og norske Studerende ved Universitetet i Harderwijk. (Personalhist. T. 5. R. III, 144—46.)

N. F. S. Grundtvig: Studenter. (Gads Danske Magasin 1906. 30—37.)
Skrevet 1819; jfr. L. Schrøder i Højskolebl. XXXI, 1396—98.

Ludv. Schrøder: Et Halvhundredaars-Jubilæum. (Højskolebl. XXXI, 349—53.)
Landbohøjskolen 1856—1906.

L. Heuer: Udsigt over Roskilde Domskoles Historie i gamle Dage. (Rosk. Katedralskoles Prog. 1906.)

A. E. Erichsen: Bergens Kathedralskoles Historie. Bergen.

[*H.*] *von Schubert*: Ein Schulkonflikt aus dem 17. Jahrhundert. (Z. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XXXVI, 109.)
I Aabenraa 1639.

J. J. Ravn: Skoler og Skolelærere. (Vejle Amts Aarbøger 1906. 182—85.)

H. Olrik: Danmarks Lærerhøjskole 1856—1906.

J. P. Jacobsen: Danmarks Lærerhøjskole 1856—1906. (Det ny Aarhundrede 3. Aarg. II, 250—55.)

Stig Bredstrup: Vor Seminarieundervisning. (Højskolebl. XXXI, 1065—70, 1107—12.)

Niels Jensen: Grundtvigs Højskole [i Lyngby] 1856—3. Nov. —1906. (Højskolebl. XXXI, 1417—34; jfr. H. S. smst. 1477—88.)

H. Rosendal: Grundtvigs Højskole 1856—1906. Kolding.
Ikke i Bogh.

H. A. Rosendal: Grundtvigs Højskole 1856—1906. (Ill. Tid. 48. Bd. Nr. 6.)

Hjørlunde højskole 1880—1905. Ringsted (1905). P.
Ikke i Bogh.

Geert Jørgensen: Vejlby Højskole ved Aarhus. (Højskolebl. XXXI, 1625—32.)

A. J.: Vrigsted Højskole 1866—1906. (Højskolebl. XXXI, 1469—72.)

O. v. Friesen: Till den nordiska språkhistorien. Bidrag II. (Skrifter utg. af K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala IX. 6.)

H. Bertelsen: Danske runeindskrifter. (Nord. T. 1906. 204—10.)

Anm. af Wimmers Runeværk.

Magnus Olsen: De skaanske og bornholmske runestene. (Danske studier 1906. 20—39.)

Anm. af Prof. Wimmers Danske runemindesmærker III.

O. Kalkar: Ordbog til det ældre danske Sprog (1300—1700). 41.—42. H.

B. T. Dahl og *H. Hammer*: Dansk Ordbog for Folket. 13.—16. H.

Hj. Falk og *A. Torp*: Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog. 12. (sidste) H. Kria.

V. Kristiansen: Ordbog over Gadesproget og saakaldt daglig Tale. 2. meget forøgede Udg. 1.—11. H.

H. F. Feilberg: Bidrag til en Ordbog over jydske Almuesmål. 27.—28. H.

A. C. Evensen: Föroysk Orðabók. 5.—6. H. Thorshavn.

J. Stefansson: The Oldest Known List of Scandinavian Names. (Saga-Book of the Viking Club IV, 296—311.)

Tidligere publiceret af G. Stephens i 1881.

E. Björkman: Nordiska indflytelser på engelska språket. (Nord. T. 1906. 51—61.)

Marius Kristensen: Fremmedordene i det ældste danske Skriftsprog (før omtr. 1300).

Laurits Boysen: Der Vokalismus des Jydske Lov. Kiel.

Diss.

E. Schnack: Über Vor- und Familiennamen im nördlichen Angeln. (Die Heimat XVI, 79—83.)

A. Pedersen: En Grænsedialekt. (Arkiv f. nord. Filol. XXIII, 53—89.)

Nordfrisisk.

H. H. Lefolii: Strøtanker, navnlig om vore relativformer. (Danske studier 1906. 113—38.)

R. C. Boer: Untersuchungen über den Ursprung und die Entwicklung der Niebelungensage. 1. Bd. Halle a. S.

L. Pineau: Le Romancéro scandinave. Choix de vieux chants populaires du Danemark, de la Suède, de la Norvège, de l'Islande et des îles Féroé. Traduction en vers assonants. Paris.

Anm. af H. F. Feilberg i Z. d. V. f. Volkskunde XVI, 357—58.

Axel Olrik: Riboldsvisen. (Danske studier 1906. 40—42, 175—221.)

M. Hægstad: Gammelnorsk fragment av Henrik Harpestreng. (Christiania Videnskabs-Selsk[s] Skrifter. II. Hist.-filos. Kl. 1906. Nr. 2.)

Adolf Hansen: Engelsk Indflydelse paa dansk Aandsliv og Literatur i det 18. Aarh. (Dansk T. 1906. 394—407.)

Holbergs Komedier udg. af Jul. Martensen. XII.

Vilh. Andersen: Holbergs Henrik. (Tilskueren 1906. 59—74, 132—42.)

H. Möller: Beiträge zur Charakteristik der Dichtungen Johs. Ewalds. Kiel (Diss.).

J. Årsbo: Fra vor Folkesang. Gamle Melodier til ny Ord. (Højskolebl. XXXI, 241—54, 282—88, 354—60.)

Jul. Clausen: Bidrag til Trykkefrihedens Historie. (Hist. T. 7. R. VI, 317—65.)

P. A. Rosenberg: J. L. Heiberg og hans Skole. P. Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning Nr. 110.

J. Ekedahl: Molbech d. äldre och Sverige. Ur de litterära förbindelsernas häfder. Akad. afh. Lund.

V. Vedel: Drachmanns Sangkunst. (Tilskueren 1906. 771—87.)

P. Levin: Familien Salomon i Henrik Pontoppidans „Lykke-Per". Nogle Randbemærkninger. (Tilskueren 1906. 281—98.)

Carl Behrens: Strejftog i ny dansk litteratur. I. Memoirer. (Ord och Bild XV, 554—58.)

Anmeldelser.

O. Geismar: Nogle digterprofiler. Kria.

Anm. af Clara Thue Ebbell i For Kirke og Kultur XIII, 503—06.

Alfr. Ipsen: Litterære Portræter. Odense.

Chr. Rimestad: Tre Digtere: Jeppe Aakjær. — Tøger Larsen. — Kai Hoffmann. (Det ny Aarhundrede 3. Aarg. II, 170—80, 281—85.)

S. Fenger: Islandsk Litteratur og Litteratur om Island. III. (Højskolebl. XXXI, 229—33, 915—18.)

Olaf Hansen: Islandsk Digtning. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 43.)

P. Bjerge: Historiske Samfund. (Højskolebl. XXXI, 1637—42.)
Om Samfundene for Ribe og Vejle Amter og for Bornholm.

„Vort Forsvar" 1881—1906. (Vort Forsvar Nr. 654.)

P. Munch: Provinspressen før og nu. (Det ny Aarhundrede 4. Aarg. I, 68—77.)

O. Kähler: Zeitschriftenliteratur aus Schleswig-Holsteins Vergangenheit. (Schleswig-Holst. Z. f. Kunst und Literatur I, 114—20.)

Evald Tang Kristensen: Molbo- og Aggerbohistorier samt andre dermed beslægtede fortællinger. Samlede af folkemunde. 2. saml. Aarhus (1903).

W. Wisser: Volksmärchen aus dem östlichen Holstein. (Die Heimat XVI, 22—23.)

J. H. H. Brochmann: „Dejlig er Jorden". (For Kirke og Kultur XIII, 466—72; jfr. 576.)

Francis Beckett: Ny dansk kunsthistorisk litteratur. (Nord. T. 1906. 539—42.)
Anmeldelser.

K. Mühlke: Von nordischer Volkskunst. Beiträge zur Erforschung der volkstümlichen Kunst in Skandinavien, Schleswig-Holstein, in den Küstengebieten der Ost- und Nordsee, sowie in Holland. Gesammelte Aufsätze. Berlin.

V. Lorenzen: Archéologie chrétienne en Danemark. Lille-Paris-Bruges. 1905. 4°.
Særtryk af Revue de l'art chrétien 1905.

Th. Oppermann: Kunsten i Danmark under Frederik V og Christian VII. Bygnings-, Billedhugger- og Malerkunstens Frigørelse. 4°.
Anm. af V. Wanscher i Architekten VIII. 342—47, af F. Beckett i Nord. T. 1906. 294—97.

F. Meldahl: Kunstudstillingerne ved det kongelige Akademie for de skjønne Kunster.

Carl Jacobsen: Ny Carlsberg Glyptoteks Tilblivelse. 4°.

H. L.: Willumsen i Kunstforeningen. (Ill. Tid. 47. Bd. Nr. 23.)

Tegninger af ældre nordisk Architektur. Udg. af *H. Storck*. 4. Saml. 4. R. 4.—6. H. 5. Saml. 1. R. 1. H. Fol.

Fr. Schiøtt: Bygningsmodeller og Bygningstegninger paa Københavns Raadhus. (Architekten VIII, 373—83.)

Carl Neergaard: Gammel Bindingsværksarkitektur i vore Kjøbstæder. (T. f. Industri VII, 113—20, 177—82.)

A. Hagerup: Lidt om Præsteboliger paa Landet. (Architekten IX, 43—47.)

E. Blau: Bornholmer Fachwerkbauten. (Die Denkmalpflege VIII, 44—45.)

M. Mackeprang: Jydske Landsbykirkers Portaler. (Architekten VIII, 458—80.)

F. Uldall: Vendsyssels ældste og mærkeligste Kirkebygninger. (Kirkehist. S. 5. R. III, 605—13.)

K. Mühlke: Kleinbürger- und Fischerhäuser im Schleswigschen. (Die Denkmalpflege VIII, 122—23, 129—30.)

Dithney Leith: Notes on some Icelandic Churches. (Saga-Book of the Viking Club IV, 365—81.)

H. Fett: Gamle norske hjem, hus og bohave. Kria. 4°.
Gammel norsk Kultur i Tekst og Billeder. Udg. af Norsk Folkemuseum.

J. Z. M. Kielland: En Triforie-Understok fra Hørning Kirke. (Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 2. R. XXI, 322—23.)

H. J. Dukinfield Astley: Scandinavian Motifs in Anglo-Saxon and Norman Ornamentation. (Saga-Book of the Viking Club IV, 133—70.)

Fr. Poulsen: Nordisk Dyreornamentik. (T. f. Industri VII, 85—96.)

H. Fett: Yngre norsk folkeornamentik paa mangletrær. (Aarsberetn. fra For. t. norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1905. 193—246.)
Ogsaa som Særtryk.

F. Uldall: Danmarks middelalderlige Kirkeklokker. 4°.
Anm. af Chr. Axel Jensen i Architekten IX, 112—14.

P. Eliassen: De gamle Klokker [i Kolding]. (Vejle Amts Aarbøger 1905. 202—04.)

M. Mackeprang: Vore ældste Alterkalke. (Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 2. R. XXI, 75—92.)

Fr. Beckett: Danske Kongers Gravmæler. (T. f. Industri VII, 21—44.)

Fr. Melbye: Kalkmalerierne i As Kirke. (Vejle Amts Aarbøger 1905. 145—53.)

C. A. Jensen: Om Kjøge Kirkes Altertavle. (Østsjæll. Aarb. VI, 35—40.)

A. Kristensen: Altertavlen i Hejls. (Vejle Amts Aarbøger 1905. 193—96.)

Kr. Lohmann: Den Moltkeske Malerisamling. (Højskolebl. XXXI, 1161—66, 1239—44, 1361—68, 1533—42, 1663—70, 1745—50.)

G. Bröckner: Some northern painters and their homes. (The Studio XXXVIII, 219 ff.)

Joh. Mielche: Et Kunstens Storværk. Joakim Skovgaard og Viborg Domkirke. (Gads Danske Magasin 1906. 21—29.)

G. Saxild: J. Skovgaard. Viborg Domkirkes Dekoration. (Tilskueren 1906. 941—65.)

V. Wanscher: Joakim Skovgaards Malerier i Viborg Domkirke. (Dansk T. 1906. 291—99.)

R. von Fischer-Benzons Bemerkungen über die erste Verwendung der Lithographie zur Herstellung landschaftlicher und andern Bilder aus Schleswig-Holstein. (Z. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XXXVI, 309—12.)

Ch. Been: Møbel- og Bygningssnedkeriets Stilarter i Europa 1400 - 1900. P.
Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning. Nr. 113.

K. Mühlke: Eine nordschleswigsche Schnitzschule. (Die Denkmalpflege VIII, 85—87.)
2. Halvdel af 16. Aarh.

Ernst Sauermann: Eine nordschleswigsche Schnitzschule um das Jahr 1600. (I: Verwaltungsbericht des Kunstgewerbe-Museums der Stadt Flensburg 1901—05.)

Jørgen Olrik: Gammelt Tintøj. (T. f. Industri VII, 53—76.)

Udvalg af

Petter Håkonsens Musikforlag.

Kristiania.

Mod Indsendelse af Beløbet sendes franco.

Piano solo.

Dybwad, B., En Avant! Marsch 0.75
— Soyons amis! Valse..... 1.25
Elling, C., Valse catactéristique 0.50
Haberbier, C., Elegie..... 0.75
— op. 82. Trois pensées fugitives, Romance Berçeuse, Rêverie 1.25
Hansen, Adolf, Turnermarsch 2 Oplag 0.50
— Bryllupsmarsch 0.50
— op. 43. Gavotte, tilegnet Fru Reimers. 4 Oplag.... 1.00
— op. 45. Sørgemarsch ved Fru Reimers Begravelse. 2 Oplag 0.75
— op. 46. Sølvbryllups-Festmarsch 1.00
L'Iris-Polka 0.25
Kjerulf, Fantasi over Brudefærden i Hardanger..... .. 0.75
Klewe, A., Polka de Salon..... 0.75
Lambert, Léon, op. 18. Romance sans paroles..... 0.75
— op. 19. Sur la neige (Slædefart) Grand Calop..... 1.00
— 20. Lette Fantasier over norske Folkemelodier à 0.75:
1. Paal paa Haugen, 2. I fjol gjett'e Jeitinn, 3. Kjærringa mæ Staven, 4. Astri, mi Astri, 5. Møllervisen, 6. Sæterreisen, 7. Je veit e lita Jente, 8. Je sku au ha løst aa gjifte mei sa'n, 9. En liten Gut ifraa Tistedal'n, 10. Je tjente paa Kjølstad ifjol.
— op. 21. Polka de Salon .. 1.00
Lange, G., op. 265. Erika, Tonstück..... 1.00
Lehmann, Th., op. 1. To Pianostykker 1.25
M. S., Festmarsch ved Studentersamfundets Grisefest..... 0.90
Neupert, Edm., op. 56. Øvelser forBegyndere ogViderekomne 1.00
Paulus, Olaf, Menuet 0.50
Paulsen, Alfred, op. 3. Scherzo 1.80

„Det norske Samlaget"

hev i desse dagar utgjevet og kringsendt til lagsmennerne og bokhandlarerne 1ste heftet av

A. O. Vinjes skrifter i utval.

Heftet er 25 ark stort og inneheld stykke or „Dølen". Det kostar i bokhandelen 5 krunor; men skriv ein seg inn i Samlaget fyr 1881 og sender i betalt brev 4 krunor, so fær ein baae denne boki og **Lauvduskar IV, 12 ark** fritt til seg sendt i posten. 2dre heftet av Vinjes verk kjem ut iaar og derattaat ei Heimssoga paa 12—15 ark. Dei, som vil vera med i laget vort, lyt skriva til Halv. Johanson, Lykjevegen 13, Oslo.